

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА BULGARICA

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

9/2004

СОФИЯ•2004

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „МАРИН ДРИНОВ“

На корицата: Миниатюра на евангелист Йоан, Добрейшово евангелие, първа половина на XIII в.; София, НБКМ, № 17.

Редактор: ст.н.с. д-р Анисава Любенова Милтенова

Съставители: ст.н.с. д-р Анисава Любенова Милтенова,
ст.н.с. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

© Централна библиотека на БАН, 2004

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, Бюлетин „Българистика“

Анисава Милтенова,

тел. (+359-2) 989 84 46 / 383, 384, факс: (+359-2) 986 25 00

E-mail: anmilten@bas.bg; bulgarist2@cl.bas.bg

© Богдан Николаев Мавродинов, художник, 2004

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

INFORMATION BULLETIN

9/2004

SOFIA•2004

MARIN DRINOV ACADEMIC PUBLISHING HOUSE

On the cover: Miniature at the Beginning of the Gospel of John, Priest Dobrejsho Tetraevangelion, First Half of 13th c. Sofia, NBKM, № 17.

Editor: Assoc. Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Assoc. Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emiliya Yakova Voleva

© Central Library of BAS, 2004

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica, Information Bulletin

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova, tel. (+359-2) 989 84 46 /383, 384, fax: (+359-2) 986 25 00

E-mail: anmilten@bas.bg; bulgarist2@cl.bas.bg

© Bogdan Nikolaev Mavrodinov, cover designer, 2004

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОДНИ ДУМИ	9
Никола Казански — 135 години Българска академия на науките и развитието на българистиката	9
Румяна Златанова — Порив за народностна и индивидуална идентичност	11
БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА	17
Книги 2004 г.	18
Съст. Емилия Волева	
Научна периодика 2004 г.	30
Съст. Емилия Волева	
ДИСЕРТАЦИИ	39
Съст. Никола Казански	
НАУЧНИ ФОРУМИ	41
Съст. Никола Казански	
ХОРИЗОНТИ	45
Мариета Иванова-Гиргинова — Университетската българистика в Санкт Петербург — традиции и съвременост	45
НАУЧЕН ЖИВОТ	53
Петър Костадинов — Пети балканистични четения	53
Илия Пехливанов — Пред прага на глобализацията.	54
Явор Милтенев — „Малката Света гора“	55
Илия Пехливанов — Осми международен симпозиум „Търновска книжовна школа“	59
Диляна Радославова — Международна научна конференция „Слово и вяра“	60
Светлана Русинова — „Ив. Д. Шишманов — Форумът“: традицията в модерността и модерността в традицията	62
ПРОФИЛИ	65
Анисава Милтенова — Василка Тъпкова-Заимова на 80 години	65
Ирина Кузидова — Джордже Трифунович на 70 години	70
Мариана Илиева — Йоанис Тарнанидис на 65 години	76

ОТЗИВИ	81
Диана Атанасова-Пенчева — Искра Христова-Шомова. Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция. Том I. Изследване на библейския текст	81
Никола Казански — Кирило-Методиевска енциклопедия. Том IV	84
Кирил Топалов — Литература и национална идентичност	85
Веска БEROVA — Румяна Дамянова. Отвъд текстовете: културни механизми на Възраждането	90
Бисера Дакова — По следите на модернизма и постмодернизма. Литературни и културологични прочити в началото на третото хилядолетие	93
Румяна Дамянова — Към корените на българската менталност	96
Васил Райнов — Еврославистичен труд за немско-българските езикови взаимоотношения.	102
Красимира Алексова — Илияна Гаравалова. Школата на натуралната морфология и българската морфологическа система	107
Марияна Витанова — Пенчо Чернаев. Яснец. Речник на говора на с. Руховци, Еленско	112
Мария Николова — Мария Младенова, Светла Девкова и Силвия Найденова. Йордан Радичков 1929—2004. Биобиблиография	114
СЪОБЩЕНИЯ	115
Награди на Агенцията за българите в чужбина	115
Възобновено издание	115

C O N T E N T S

PREFACE	9
Nikola Kazanski — 135 Years Bulgarian Academy of Sciences and the Development of Bulgarian Studies	9
Rumiana Zlatanova — Impulse of National and Individual Identity	11
BULGARIAN LITERATURE	17
Books 2004	18
Comp. by Emilia Voleva	
Periodicals 2004	30
Comp. by Emilia Voleva	
THESES	39
Comp. by Nikola Kazanski	
SCIENTIFIC EVENTS	41
Comp. by Nikola Kazanski	
OUTLOOKS	45
Marieta Ivanova-Girginova — Bulgarian Studies in the University of Sankt Peterburg — Traditions and Contemporary State	45
SCIENTIFIC ACTIVITY	53
Petar Kostadinov — Fifth Balkan Studies Meetings	53
Ilia Pehlivanov — On the Threshold of the Globalization	54
Yavor Miltenov — „The Mons Athos Minor“	55
Ilia Pehlivanov — Eighth International Symposium „Tarnovo Literary School“	59
Diliana Radoslavova — International Conference „Word and Faith“	60
Svetlana Rusinova — „Iv. D. Shishmanov — the Forum“: Tradition in Modernity and Modernity in Tradition	62
PROFILES	65
Anisava Miltenova — Vasilka Tapkova-Zaimova at 80	65
Irina Kuzidova — Dzhordzhe Trifunovich at 70	70
Mariana Ilieva — Yoannis Tarnanidis at 65	76

REVIEWS	81
Diana Atanasova-Pencheva — Iskra Hristova-Shomova. The Service Apostolos in Slavonic Manuscript tradition. Vol. 1. Study of the Biblical Text	81
Nikola Kazanski — Cyril and Methodius Encyclopedia. Vol. IV	84
Kiril Topalov — Literature and National Identity	85
Veska Berova — Rumiana Damianova. Beyond Texts: Cultural Mechanisms of the Bulgarian National Revival	90
Bisera Dakova — On the Traces of Modernism and Postmodernism. Literary and Culturological Perusals at the Beginning of the Third Millenium	93
Rumiana Damianova — To the Roots of Bulgarian Mentality	96
Vasil Rainov — Euroslavonic Study of the German-Bulgarian Linguistic Relationships	102
Krasimira Aleksova — Iliana Garavalova. The Natural Morphology School and the Bulgarian Morphological System	107
Mariana Vitanova — Pencho Chernae. Yasnets. Dictionary of the Speech of Village of Ruhovtsi, Elena Region	112
Maria Nikolova — Maria Mladenova, Svetla Devkova and Silvia Naidenova. Jordan Radichkov 1929—2004. Biobibliography	114
ANNOUNCEMENTS	115
Awards of the Agency for Bulgarians Abroad	115
Renewed Edition	115

ЎВОДНИ ДЎМИ

135 години Българска академия на науките и развитието на българистиката

На 12 октомври 2004 година се навършиха 135 години от основаването на най-старата българска национална научна институция — Българската академия на науките.

Отдавна е известно, че наличието на академия на науките маркира принадлежността на дадена страна към европейското културно и цивилизационно пространство. Това са знаели добре отците основатели на Българското книжовно дружество, когато го учредяват през 1869 година в румънския град Браила — след немалко усилия. Така то става не само първата научна, но и първата национална институция на българския народ още девет години преди той да получи макар и частична независимост. Достатъчно е да се отбележи, че сред спомагателните членове на дружеството фигурират имената на Васил Левски, братя Паница и много други видни българи. Начело на дружеството застават главният инициатор Васил Д. Стоянов, Васил Друмев (митрополит Климент Търновски) и първият професор българин Марин Дринов.

Още в първия Устав на дружеството от 1869 година се указва като негова главна цел „Обработка и усъвършенствование на българския език, на българската история и на народната наша словесност въобще“. В следващите устави от 1884 и 1900 г., както и в уставите на Българската академия на науките от 1911 и 1940 г., се потвърждава нейната роля за изграждането на българската наука, книжнина и всестранното изучаване на българите и българските земи или „изобщо на всички прояви в духовното и вещественото творчество на българите в миналото и днес“. Неслучайно първото самостоятелно научно звено в рамките на БАН е именно образуваната през 1942 г. Служба за Речник на българския език.

След Втората световна война се наблюдава бурно развитие на българската наука, макар и съпроводено с нейната силна идеологизация. В новите устави на БАН от 1947 и 1949 г. се отбелязва „особено внимание върху историята, езика и бита на българския народ и останалите балкански наро-

ди“, както и се набляга на „разработката на българската история, литература и език“. Като резултат от тези насоки е учредяването на Център по българистика при БАН през 1970 г. с основни задачи: да координира дейността на всички научни институти в областта на българистиката; да следи развитието на българистиката в чужбина и да съгласува изпращането на научна литература на българистични институции и на учени българисти в чужбина; да поддържа централна картотека на учените българисти и др. Връх на развитието на българистичната дейност се отбелязва с провеждането на двата международни конгреса по българистика в София през 1981 и 1986 г.

От 1994 г. дейността на закрития няколко години преди това Център по българистика се поема от Съвета за чуждестранна българистика при Управителния съвет на БАН. Негов пръв председател е проф. дфн Екатерина Дограмаджиева. Съветът издава специализиран информационен бюлетин „Българистика/Bulgarica“, като от 2000 г. до сега са излезли 8 книжки.

Със съдействието на ръководството на БАН е изградена база данни за чуждестранни българисти и за институции, които разработват проекти в тази област. От Съвета се реализират редица конференции, работни срещи и летни школи. Оказва се експертна помощ на чуждестранни специалисти, които работят в България по международни програми.

Никола Казански

Порив за народностна и индивидуална идентичност*

Езикът е онзи най-изразителен инструмент, чрез който се отъждествяваме (където и да сме по света) като българи — име, свързано с древни държавнически и духовни традиции, устояли на най-драматични исторически изпитания през векове и хилядолетия; име, което ще съхраним, ако не забравяме промислителните слова на поета от неговата *Кървава песен*:

България — това е извора на сила,
кипещ в Света светих на нашите души,
когото земна власт не може пресуши.
В струите му тече самата Божа воля —
и възпой ни тя тъй в робската неволя,
във свобода сега, което ще цъфти...
Трудът на нашите сърца го освети
сам Бог — под знамето и в жива братска слога,
и ний да осветим днес волята на Бога!

П. П. Славейков

Какво по-изискващо послание за всички нас, които търсим, изследваме или проникваме в дълбинните простори на словото в днешно време! Независимо от факта, че името на България рядко се среща в съвременната западноевропейска културна хроника, обърнем ли взор назад във времето, вниманието ни ще привлече една от най-древните цивилизации в Европа. Тя възниква в центъра на източноевропейската ѝ част, там, където днес се намират земите на България — страна, обликът на която очертават високите цивилизации на хилядолетията**. Стремехът към разкриване достойнствата на тези пространства на духа ни изправя пред предизвикателството да навлезаме все по-дълбоко в пластове на българския език и българската духовна съкровищница.

Така, нарушили мълчанието за себе си, повярвали сами в себе си, ще стигнем неминуемо и до изворите на българистиката.

В основите ѝ стои най-древният писмено засвидетелстван славянски език — старобългарският. През 1852 г. Аугуст Шлайхер отбелязва, че в „областта на славянските езици той заема същото място, каквото се отдава на готския сред германските езици или на стария индийски сред индоевропейските

* Текстът е разширен вариант на словото, произнесено при награждаването на проф. дфн Румяна Златанова с медал „Иван Вазов“ (23. IX.2004).

** Срв. Златанова, Р. Към изворите на европейската цивилизация. — В: Пламък 2004, 3—4, 183—195.

праезици“, след като почти 30 години преди него А. Востоков вече е въвел термина „старобългарски“ в своето *Рассуждение о славянском языке* от 1820. За българския характер на най-стария славянски книжовен език говорят още в средата на XIX в. и непосредствени съвременници на руския славист като учените Фр. Боп (1833), П. Шафарик (1837), М. Хатала (1855), Л. Гайтлер (1873), А. Лескин (1886), както и резултатите от изследванията на цяла редица слависти от следващите поколения. Той се поставя в основата на славянската филология най-напред на немскоезична територия. Лекциите, семинарите и упражненията по старобългарски тук стават задължителни за всички катедри по славянски езици и литератури, те привличат интереса не само на слависти, но и на други специалисти, които получават разностранни импулси за езиковословни проучвания от тези си занимания.

Първите славянски преводи на св. св. Кирил и Методий от гръцки на говорим народен език представят още през тогавашния IX в. изключително достижение за европейската култура, не на последно място и със заложеното в тях предизвикателство за противопоставяне на т.нар. днес „световни“ езици. С дълбока убеденост и самоотверженост двамата апостоли защитават правото на съществуване на един нов писмен език редом до тези от надписа на Христовия кръст — латински, гръцки и еврейски. Принос, който не само в продължение на векове не загубва значението си на двигател за духовен просперитет, но е от значение и за бъдещето на днешна обединяваща се Европа и съдбата на езиците в нея. В духа на класическия гръцки хуманизъм и новозаветната патристична антропология славянските Първоапостоли очевидно не са смятали, че въпросът за единната църква и за многообразието на културите са в противоречие помежду си. Вярата в единството на църквата за тях не означава придържане само към един „свещен“ език, за какъвто средновековна Европа безспорно счита единствено латинския (‘езикът на християнството’). Именно срещу нетолерантно проповядваното едноезичие на западните си латински опоненти и техния език те привеждат редица библейски цитати, които утвърждават равнопоставеността на всички езици. „Че ние познаваме много народи, които разбират книги и които славят Бога, всеки със свой език. Известни са следните: арменци, перси, авгази, ивери, сугди, готи, авари, тирси, хазари, араби, египтяни, сирийци и много други... Защото ако се моля на език непознат, духът ми се моли, а умът ми остава безплоден. Затова... предпочитам да изговоря пет думи с ума си, за да поуча и други, нежели десетки хиляди думи с език непознат. ...И тъй, братя, имайте ревност към пророчестване и не забравяйте да се говорят и езици... И всеки език да изповядва, че Иисус Христос е Господ за слава на Бога Отца...“ (*Житие на Константин-Кирил*). Западът обаче не обръща внимание на тези им аргументи и както тогава, така и днес не знае почти нищо за Изтока. Следователно критиката на тези вестители на икуменизма е насочена срещу една доктрина, възприета и следвана неотстъпно от Рим, но намираща се в про-

тиворечие както с толкова настоятелно прокламираната християнска толерантност, така и със самите исторически факти. Защото Иисус нито е говорел, нито е разбирал езика на римските завоеватели, които именно изричат смъртната му присъда; застъпва се за свободна Палестина, за несретници и нуждаещи се, независимо от социалното им положение. Голяма част от първоначалните му поддръжници са се надявали, че Той ще разгроми римското владичество, а с него — и езика на завоевателите, но Иисус се противопоставя на опита да бъде издигнат като водач на политически бунт (Йоан 6:14, 15) и изкупва обвинението в претенция за месиански „цар на евреите“ с кръстна смърт. Така още в средата на IX в., в току-що започващия диалог между Изтока и Запада, солунските братя се изявяват като вестители на европейското многоезичие, застъпвайки се за езикова толерантност на нашия континент. Преводът на Библията от св. Методий бележи най-значителната литературна изява на славянското средновековие и остава единственият авторитетен текст за богослужение на православните славяни до XIX в. По този начин старобългарският език на Методиевата Библия става основа за развитието на редица модерни славянски литературни езици и на забележителната славянска книжнина, която значително обогатява европейския духовен живот и разбирането ни за християнска култура.

Ние, българите, сме призвани да живеем в една страна, чието местоположение я превръща в мост между Изтока и Запада, между Северна и Южна Европа. Тук се кръстосват пътищата на различни народи: траки и гърци, македонци и келти, ромеи и византийци, хуни и авари, славяни и прабългари, нормани и франки, татари и турци. Исторически превратности и противоречия оказват своето влияние върху духовното и културното ни развитие от древността до ден-днешен. Но и сега, в началото на XXI в., старобългарският език повече от всякога се откроява като символ на толерантност по отношение на другоговорещите, другопишещите, другомислещите, т.е. като символ на езиков плурализъм. Както показват многобройните надписи от IX—XI в., изписани с кирилски, глаголически, гръцки, латински, рунически знаци и пр., този език възниква и се утвърждава в една многоезична държава, в която си дават среща културни традиции на различни народи. Този език не се налага под въздействието на стопански, военни или политически фактори, както е случаят напр. с латинския, английския или руския език, не се разпространява в резултат на териториални завоевания или политически претенции. Това е езикът на една многонародностна държава в европейския Югоизток — език, достигнал книжовен разцвет векове преди появата на други европейски книжовни езици като френски, немски, италиански, английски или руски език. Повече от хилядолетие вече този език е в употреба без нито за миг да е било необходимо да бъде защитаван или налаган със сила. И нека не забравяме, че една четвърт от европейското население (или 269 млн) говори някакъв славянски език, така че след групата на китайските, индийските, германските

и романските езици, славянските заемат пето място върху езиковата карта на планетата, а над 230 млн от тях пишат на кирилица.

Поради изключителната по рода си ситуация, при която Кирило-Методиевият език намира първоначалното си официално признание, той представя интересен обект на изследване за богослови, историци на църквата, социолози. Във връзка с разпространението на християнството сред южните славяни през IX в. и подновения спор между Римската и Византийската църква за църковната власт над Илирия и българския диоцез, за Рим се отдава прекрасна възможност да обвърже делото на двамата братя по-тясно с папската резиденция, като 1) възобнови унищожената през VI в. архиепископия Илирия и 2) ръкоположи св. Методий за архиепископ на стария диоцез Панония със средище Сирмиум (дн. Сремска Митровица, раннохристиянската катедра на св. Андроник). От тази гледна точка е обяснимо и госто-приемството, оказано на двамата братя в Рим през 867/868 г. На следната година, 869, Адриан II разрешава употребата на старобългарския език при богослужение след латинския. Но заслугата за този жест трябва да търсим и в поведението на славянските Учители и тяхното лоялно отношение както към императора и патриарха в Константинопол, така и по отношение на папата в Рим — една наистина забележителна проява на икуменизъм в средновековна Европа от ранния IX в. Едва през 1980 г. на папа Йоан Павел II се удаде да прояви толерантност и да се застъпи за многоезичието на континента чрез обявяването на славянските Просветители за съпокровители на Европа, редом до св. Бенедикт. Усилието на славянския папа предизвиква дълбоко признание.

За съжаление обаче то все още не намира достатъчно последователи сред съвременните европейски политици. Достатъчно е да споменем за критичната актуална ситуация на редица славистични институти в Германия, които във времето на обединение и глобализация в днешна Европа са пред закриване или вече са закрити (Берлин, Марбург, Саарбрюкен, Ерланген, Мюнстер, Франкфурт на Майн, Хамбург и др.). Този факт изисква отделянето на специално внимание от наша страна по отношение изграждането на ясна концепция за развитие на българистичната ни политика, която е не само от първостепенно национално значение, но която би следвало да играе решаваща роля за подпомагане на чуждестранната българистика. Прекрасен пример представя действащият от 1980 г. насам договор за сътрудничество между Саарския и Софийския университет, чийто зародиш бе поставен с българския лекторат на Р. Златанова. Сътрудничеството обхваща всички специалности и факултети. Най-голям успех отбелязаха провежданите съвместни археологически разкопки със забележителните находки от праисторическо време в Драма, Ямболско. Откритият през 1995 единствен по рода си в Германия *Bulgaricum* (Институт за български език и култура) в Саарбрюкен породил учредяването на съответен *Germanicum* (Институт за

немски хуманитарни и социални науки) към Софийския университет през 1996, с широк спектър на двегодишни специализации за студенти от всички български висши училища, двустранни изследователски проекти и публикуване на годишник *Germanica*. Почти по същото време — 1995 — по инициатива на проф. В. Геземан и проф. Х. Шалер се полагат основите на ново „Немско-българско дружество за насърчаване на връзките между Германия и България в областта на науката и културата“ със седалище Берлин и филиали в Марбург, Хайделберг и Йена. То си поставя за цел да съчетае усилията на изявени българисти след обединението на Германия чрез продължение на основаната през 1916 „Българска библиотека“ от Г. Вайганд в нова поредица, издаване на годишник (*Bulgarien-Jahrbuch*) под редакцията на В. Геземан, Р. Златанова, Р. Кифер, както и чрез конференции, доклади, изложби. Похвален е стремежът на Дружеството да запознава активно и професионално европейската общественост с българистични проблеми от най-разнообразен характер, с интелектуалния порив на българина към равностойно културно сътрудничество в общоевропейски мащаб.

Ако чрез създаването на Преславската цивилизация българите отправят мощна духовна струя сред южни, източни славяни и някои неславянски народи, то чрез възникването на богомилското учение през X в. духовното им присъствие прониква далеч на Запад. Старобългарските извори и историята на Първото българско царство са основа за проучване на това бележито духовно учение, което с гностичните си и дуалистични схващания за материя, политическа власт и официална църква се разпространява не само сред славяните в Босна, Далмация, Сърбия, Чехия, но и в Италия, Франция, Германия, Англия, т.е. дълго преди появата на Цвингли, Лутер и Калвин Европа е обхваната от духовно движение, което по-късно, чрез хусизма, ще съзрее в протестантизма, Ренесанса и Френската революция. Богомили, фундаити, албигойци, катарии, катарити, валденци, патарени, лоларди се числят в края на XII и началото на XIII в. към шестнадесетте богомилски църкви, осеяли територията на Европа от Атлантическия океан до Черно море. Въпреки жестоките преследвания тези християнски реформатори фанатично защитават политико-социалното си и религиозно учение в стремежа си към небесно съвършенство и преустройство по съвършен начин на земния живот. Няма нищо чудно, че първата саможертва в Европа, направена в защита на тези идеи, била на българския лечител и богомилски предводител Василий, изгорен жив в 1100 г. на хиподрума в Константинопол — 415 години преди чеха Ян Хус и цели 500 години преди италианеца Джордано Бруно. И кладите станали техните най-силни проповедници... Важен принос към проучване на *Българските богомилски и апокрифни представи в английската средновековна култура (Образът на Христос Орач в поемата на Уилям Ленгълнт „Видението на Петър Орача“, 1360)* представя публикуваното през 2001 г. комплексно изследване на Г. Василев, което се

опира на херменевтиката на В. Дилтай в опита за реконструкция на първоначалната дуалистична теология както на православната, така и на католическата църква въз основа на богомилски апокрифни текстове. Рецепцията им в средновековна Европа красноречиво говори за значителния интелектуален дар на българите, оставил трайни следи върху целия развой на общоевропейската култура. Изследванията в тази насока обаче са все още твърде оскъдни.

Новобългарският език, литература, културна история, фолклор крият забележителни постижения. Изключителен интерес представя новобългарският литературен език в морфологично-синтактично отношение със своето единствено по рода си сред славянските езици развитие от класически синтетичен строй (подобно на старогръцки, латински, санскрит, руски, немски) към аналитичен (като френски, английски, персийски; пълна липса на падежна флексия, наличие на задпоставен член, силно развита темпорална система) като резултат от вътрешноезикови процеси, но и под пряко или косвено въздействие на балканския субстрат и адстрат. Редом до албански, румънски, новогръцки и македонски българският език е един от основните представители на т.нар. балкански езиков съюз. Изучаването и изследването му следователно са от изключително значение за балканското, славянското и общоевропейското сравнително езикознание.

Древни са корените на неповторимата българска народна музика — истинска съкровищница от над 300 000 песни и инструментални пиеси. Тя е оригинално съчетание на елементи от музиката на траки, славяни, прабългари, на византийски и ориенталски черти. Дълбоко отражение върху нея оказва индийската звукова и ладова система. Невероятното ритмично разнообразие с неравноделните тактове (наречени от Бела Барток „български ритми“), характерната антична хетерофония (предходница на многогласието), дисонантните интервали, диафоничните секунди създават неповторимата звукова картина, понесла мистерията на българските гласове по земни и надземни селения като магичен инструмент с рядка виртуозност, експресия и сила. Музика, отразяваща чистотата на първоизвора, същността на българската душевност.

И завръщайки се към словото на нашия „класически и екзотичен“ български език, ни се ще да перифразираме старобългарския химнограф от X в. и да възкликнем:

да отворим прилежно дверите на ума

и отдадем слава и похвала на този духовен съсъд

— знак на народността ни и индивидуална идентичност.

Румяна Златанова

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2004 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения на български автори, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилometодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват научни изследвания от чужди автори, преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2004 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание за 2004 г., са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2004

BOOKS

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

БЪЛГАРИСТИЧНИ студии. С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 342 с.
ISBN 954-07-1881-3.

Отг. редактор: Василка Радева

Съставители: Йорданка Холевич и Камен Риков

Сборникът включва докладите, изнесени от български и чуждестранни учени на проведения през август 2002 г. Международен колоквиум по българистика.

БЪЛГАРИЯ в политиката на трима императори 1879–1885. Германски дипломатически документи. С., УИ Св. Климент Охридски —

Т. 1. 2004. 702 с. ISBN 954-07-0232-1.

Научен редактор: Цветана Тодорова

Публикуван е архивен материал, свързан с основните събития през първите седем години след възстановяването на българската държава през 1878 г.

ВЕЛЕВА, Мария. Българската съдба на проф. П. М. Бицилли. С., ИК Гутенберг, 2004. 162 с.

ISBN 954-9943-77-1.

Книга за емигрантския живот и професионалната реализация на бележития руски учен в България.

ГЕНЧЕВ, Николай. Публицистика. С., Argo Publishing, 2004 —

Т. III. 1958–1991. 604 с. ISBN 954-328-001-0.

Т. IV. 1992–2001. 519 с. ISBN 954-328-002-9.

Съставители: М. Куюмджиева и Г. Вълчев

Съдържа статии и интервюта на известния историк проф. Николай Генчев.

ЖЕЛЕВА-МАРТИНС, Добрина. Градоустройствени паралели. България и светът. С., АИ Марин Дринов, 2004. 233 с.

ISBN 954-430-938-1.

Интердисциплинарно изследване, в което явления и процеси в развитието на българската архитектура и градоустройство са проучени с методите на компаративистиката, семиотиката и културологията.

КНИГА за книгите. С., АИ Марин Дринов, 2004. 440 с.

ISBN 954-430-921-7.

Съставители: Лидия Драголова и др.

Трудът е част от поредица, в която са събрани и коментирани всички обявления за записване на спомоществатели за книги, вестници и списания през Българското възраждане, съобщения за откриване на книжарници и за пред-

лаганите в тях книги, имената на абонатите на периодичните издания и на настоящите за разпространението на отделните книги, вестници и списания. Материалите са извлечени от българските възрожденски издания.

МАРИНОВ, Александър. Обществени елити и лидерство в страните в преход. С., Сиби, 2004. 248 с.

ISBN 954-730-204-3.

Книгата интерпретира глобалната демократична промяна (замяната на тоталитарните режими в съвременния свят) и нейните специфични проекции в Източна Европа.

МИХАЙЛОВА, Екатерина. Парламентаризъм и правова държава в България. С., Нов български университет, 2004. 471 с.

ISBN 954-5353-17-1.

Съвременното състояние на българския парламентарен живот е отразено от авторката — политическа деятелка и парламентаристка.

НЕДЕЛЧЕВА, Таня. Идентичност и време. С., АИ Марин Дринов, 2004. 296 с.

ISBN 954-4309-802.

Изследване върху промените в националната идентичност през последните двадесет години.

ОБРАЗ и слово. Сборник в чест на проф. Аксиния Джурова. С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 508 с. + черно-бели снимки.

ISBN 954-07-1998-4.

Съставители: В. Велинова, Р. Бояджиев, А. Миланова

Сборникът съдържа статии на изявени български и чужди изследователи на Средновековието в областта на историята, филологията и изкуствознанието.

ПАРИ, думи, памет. С., Кралица Маб, 2004. 359 с.

ISBN 954-533-059-7.

Съставители: Рая Заимова и Николай Аретов

Сборникът съдържа докладите от проведената през 2003 г. конференция, организирана от Българско общество за проучване на XVIII век.

ПЪРВОСТРОИТЕЛЯТ, ученият, човекът. Юбилейно издание по случай 155-годишнина на професор Димитър Д. Агура. С., УИ Св. Климент Охридски, 2004.

72 с. + 140 с. приложения.

ISBN 954-07-2050-8.

Съставители: Цвета Трифонова и Людмила Зидарова

Сборникът е посветен на живота и делото на бележития български историк, педагог, висш държавен служител и създател на важни институции.

РАЙЧЕВСКИ, Стоян. Началото на дипломатическите отношения на България.

С., Български бестселър и Национален музей на българската книга и полиграфия, 2004. 108 с.

ISBN 954-9308-38-3.

Богато илюстриран албум по случай 125 години от установяване на дипло-

матически отношения с Русия, Австро-Унгария, Франция, Германия, Великобритания, Сърбия и Черна гора, Румъния, Италия, Белгия и Турция. На български и английски език.

РАЙЧЕВСКИ, Стоян. Паметници на признателност за освобождението на България. С., Български бестселър и Национален музей на българската книга и полиграфия, 2004. 237 с.
ISBN 954-9308-50-2.

Богато илюстриран албум за мемориалите, паметниците и паметните знаци, посветени на Руско-турската война 1877–1878 г. и на загиналите за освобождението на България руски, румънски и финландски войни и български опълченци. На български и руски език.

СБОРНИК в чест на проф. дфн Георги Данчев по случай 70-годишнината му. Материали от международна научна конференция, Велико Търново, 13–14 декември, 2002, Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий, 2004. 642 с.
ISBN 954-524-408-9.

Отг. редактор: Д. Кенанов.

Сборникът включва статии от различни области на палеославистиката — история, изворознание, езикознание, литературознание и културология.

СТАВРОВ, Борис. История на социологията в България. С., УИ Стопанство, 2004. 240 с.
ISBN 954-494-601-2.

Проучването е опит за цялостно представяне на процеса на възникване, формиране и развитие на социологическото познание у нас.

ТРИФОНОВА, Цвета. Писатели и досиета. Велико Търново, Фабер, 2004. 574 с.
ISBN 954-775-307-X.

Очерците в книгата, посветени на видни български интелектуалци, репресиран след 9. X. 1944 г., са резултат от дългогодишни проучвания на секретни досиета и архиви. Съдържа богат документален материал.

ХАРИТОНОВ, Христо. Енциклопедия нумизматика. Монетите на Европа в България XV–XVIII век. Велико Търново, Абагар, 2004. 375 с.
ISBN 954-4272-87-9.

Справочникът съдържа 874 енциклопедични статии с 550 илюстрации, карти и информация за 453 находки.

***ЧЕРНО море между Изтока и Запада. Река Дунав — мост между народи и култури. IX Понтийски четения, Варна, 16–17 май, 2003.** Варна, Варненски свободен университет Черноризец Храбър, Програма история и европеистика, АСИ, 2004. 387 с.

Отг. редактори: С. Панова, В. Вълканов, В. Лозанова

Сборникът съдържа изследвания върху черноморската област и крайдунавските земи през вековете.

ИСТОРИЯ / HISTORY

АЛТЪНКОВ, Никола. Нарекоха ги фашисти, легионери, отцепайсиевци, ратници, бранници, родозащитници, кубратисти. С., Тангра ТанНакРа, 2004. 511 с. ISBN 954-9942-66-X.

Първи по-цялостен труд върху младежките некомунистически организации от 30-те и 40-те години на XX век.

АНГЕЛОВ, Петър. Средновековната българска дипломация. С., Лик, 2004. 370 с. ISBN 954-6076-38-4.

Монографията е опит да се разгледа цялостно зараждането и развитието на средновековната българска дипломация.

***АРХЕОЛОГИЧЕСКИ открития и разкопки през 2002 г. С., 2004. 145 с.**

Отг. редактор: Сергей Торбатов

Сборникът съдържа 115 научни съобщения, представени на XLII национална археологическа конференция, обособени в следните дялове: Праистория, Тракийска археология, Антична археология и Средновековна археология.

***АРХЕОЛОГИЧЕСКИ открития и разкопки през 2003 г. С., 2004. 216 с.**

Отг. редактор: Сергей Торбатов

Сборникът съдържа резюмета на научните съобщения, представени на XLIII национална археологическа конференция, обособени в следните дялове: Праистория, Тракийска археология, Антична археология и Средновековна археология.

БИЛЯРСКИ, Иван. Покровители на царството. Св. цар Петър и св. Параскева-Петка. С., Вулкан-4, 2004. 111 с. ISBN 954-4888-050-X.

В изследването са разгледани култовете на св. цар Петър и на св. Петка в българската царска идеология като наследници на основните култове с политическо значение в Константинопол — този на св. Константин Велики и на пресвета Богородица-градозащитница.

ВИТЛЯНОВ, Стоян. Военноадминистративни сгради от двореца във Велики Преслав, IX—X век. С., АИ Марин Дринов, 2004. 166 с. ISBN 954-430-975-6.

В монографията са обобщени многогодишните археологически проучвания на две монументални сгради от IX—X век, разположени във вътрешния град на Велики Преслав.

ГАГОВА, Красимира. Кръстоносните походи и средновековна България. С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 298 с. ISBN 954-07-1936-4.

В книгата е представена една страна от миналото на България, обвързана непосредствено с историята на Западна Европа. Изследвани са не само политическите събития и преминаването на армията на кръстоносците, но и отно-

шенията между местното население и рицарите. Специално внимание е отделено на географските познания за България и преките ѝ съседи.

отец ГАРЕНА, Камен. **Българският кръст в Таврия. Кърджали, Родопи-Кърджали**, 2004, 346 с.
ISBN 954-8969-55-6.

Книга за драматичната съдба на българската диаспора в Украйна и ролята на българското свещеничество за запазване на националното самосъзнание.

ГЮЗЕЛЕВ, Васил. **Апология на Средновековието. С.**, Класика и стил, 2004. 169 с.
ISBN 954-9964-98-1

Книгата съдържа студии върху историята и културата на Европа и Балканите през периода IV–XV в. Анализирани са подходите в медиевистиката и в историографията на Европейското и на Българското средновековие от зараждането ѝ до съвременността.

ДАСКАЛОВ, Георги. **България и Гърция. От разрив към помирение. 1944–1964.** С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 508 с. + 12 с. черно-бели снимки
ISBN 954-07-1948-8.

Изследване върху един сложен период от историята на следвоенните българо-гръцки отношения.

КАЛИНОВА, Евгения. **Победителите и България. 1939–1945.** С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 448 с.
ISBN 954-07-1859-7.

Монографията е опит да се представят синхронно два тематични кръга от съвременната българска история: процесите в политическия живот на България след 9 септември 1944 г., когато властта е завзета от лявата коалиция Отечествен фронт, и решаващото влияние, което намеренията и действията на СССР, САЩ и Великобритания оказват върху темповете, насоките и характера на промените в страната.

ПРЕСЛАВ. С., АИ Марин Дринов, 2004. 403 с.
ISBN 954-322-002-6.

Сборникът съдържа докладите от Националната конференция „Велики Преслав IX–XIV век“, проведена през май 2003 г.

РАЙЧЕВСКИ, Стоян. **Нишавските българи.** С., Балкани, 2004. 335 с.
ISBN 954-8353-79-2.

Изследване за българското население по поречието на река Нишава.

СПАСОВ, Методи. **Историята на СДС.** С., ИК Гутенберг, 2004. 263 с.
ISBN 954-9943-72-0.

Книга за най-новата българска история.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

БАТАШКИ Румен. Пловдивската епархийска църква и римокатолическите мисии в епархията (средата на XIX до 30-те години на XX век). Шумен, УИ Константин Преславски, 2004. 175 с.

ISBN 954-577-230-1.

Отговорен редактор: Христо Трендафилов

Църковно-историческо изследване.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY END FOLKLORE

АНТОНОВ, Стоян. Татарите в България. Добрич, Наврез, 2004. 208 с. + 24 с. карти и таблици + 12 с. черно-бели и цветни снимки.

ISBN 954-91500-1-1.

Историческо и етнодемографско изследване на татарското присъствие по българските земи.

ГАНЕВА-РАЙЧЕВА, Валентина. Българите в Унгария — проблеми на културната идентичност. С., АИ Марин Дринов, 2004. 156 с. + 16 с. цветно приложение

ISBN 954-322-024-7.

Книгата е плод на дългогодишни проучвания сред българите в Унгария. Изследването съчетава две гледни точки: на институциите и на самите представители на общността. Анализирани са дейностите на българските културни институции.

ГАНЕВА-РАЙЧЕВА, Валентина. Разказване и идентичност. С., ИК Яр, 2004. 231 с.

ISBN 954-91314-3-2.

Изследване върху конструирането на идентичност в словесни форми при българите католици и българите мюсюлмани.

отец ГАРЕНА, Камен. Етнически и региони взаимодействия в Одринска Тракия и Източните Родопи. Кърджали, Родопи-Кърджали, 2004, 266 с.

ISBN 954-8969-56-4.

Изследване върху част от историята на тракийските бежанци и взаимоотношенията им с турския етнос.

ГЮЗЕЛЕВ, Боян. Албанци в източните Балкани. С., Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимоотношения, 2004. 228 с.

ISBN 954-8872-45-5.

Изследването е посветено на създаването и установяването на албанските поселения, съществували на територията на днешна България. Анализирани са както историко-демографските процеси, така и религиозният живот и културното развитие.

КЮРКЧИЕВА, Ива. Светът на българите мюсюлмани от Тетевенско. Преход към модерност. С., Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимоотношения, 2004. 283 с.

ISBN 954-8872-51-X.

Проучване върху етнокултурните специфики на мюсюлманската общност в Тетевенския край между 20–30-те и края на 90-те години на XX век.

ПЕТРОВ, Красимир. Български народни танци от средна Западна България. С., Славена, 2004. 346 с.

ISBN 954-579-400-3.

Подобно са разгледани шопските народни танци в тяхното динамично и метроритмично разнообразие както и богатството на външните им форми.

СМЕСЕНИТЕ бракове — модел на етническа и религиозна толерантност (автобиографии и изследвания). Благоевград, УИ Неофит Рилски и ИК Сема РШ, 2004. 246 с.

ISBN 954-680-321-9. ISBN 9548021-50-1.

Съставител: Анастасия Попова

В книгата са публикувани резултатите от едногодишната съвместна работа на педагогическите факултети на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград и Университета „Ф. Нели“, Тирана.

ТОМОВА, Илона и Янцислав Янакиев. Етническите отношения в армията. С., Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимоотношения, 2004. 155 с.

ISBN 954-8872-42-0.

Първо по рода си изследване в новата история на България.

LITOVA-NIKOLOVA, Lydia. Bulgarian Folk Music. С., АИ Марин Дринов, 2004. 149 с.

ISBN 954-430-996-9.

Изследването се състои от две части: „Музикално-фолклорна диалектология“ и „История на българската музикална фолклористика“.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

ЖОБОВ, Владимир. Звуковете в българския език. С., Сема РШ, 2004. 122 с.

ISBN 954-8021-40-4.

Книгата е резултат от дългогодишни проучвания върху звуковия строеж на българските диалекти и българския книжовен език.

ЗАИМОВ, Йордан. Български именник. С., Анимар, 2004. 448 с.

ISBN 954-9323-19-6.

Книгата представлява второ издание на труд върху личните и фамилните български имена.

КОВАЧЕВ, Камен. **Стил, стилистика и парламент. С.**, УИ Св. Климент Охридски, 2004. 135 с.

ISBN 954-07-1976-3.

Анализ на съвременната българска езикова парламентарна практика.

КОГНИТИВНА граматика на българския и френския език — описание и формализация. С., АИ Марин Дринов, 2004. 307 с.

ISBN 954-430-961-6.

Съставители: Jean-Pierre Declés и др.

Книгата представя резултати от научните изследвания на български и френски лингвисти и математици.

Поредица: Българско езикознание

КОЧЕВА-ЛЕФЕДЖИЕВА, Ана. Немски лексикални елементи в българските говори. С., Мултипринт, 2004. 227 с.

ISBN 954-9811-69-7.

Изследването е посветено на немско-българските езикови взаимоотношения.

СЛУЦКА, Анна. Междусловна фонетика (сандхи) на българския книжовен език. С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 90 с.

ISBN 954-07-1882-1.

В книгата се представят резултатите от експерименталното изследване на фонетичните явления на звуковете, които се намират в позициите на междусловен допир и абсолютно краесловие, както и в потока на речта.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

АЛИПИЕВА, Антоанета. Българската литература от 1878 до 1918 г. Шумен, УИ Константин Преславски, 2004. 146 с.

ISBN 954-577-203-4.

Учебникът представя българската литература в периода от Освобождението до Първата световна война като събитийност и фактология, поставени в широк културен контекст.

БЕЛЕЖКИ на българските книжовници. XV—XVIII век. С., УИ Св. Климент Охридски —

Т. 2. XV—XVIII век. 2004. 387 с. ISBN 954-523-078-9.

Съставители: Б. Христова, Д. Караджова, Е. Узунова

Изследване върху приписките към българските ръкописи. Съдържа текстовете на приписките, превод на съвременен български език, подробни коментари, богат справочен апарат и черно-бели снимкови образци.

ГЛАЗБИНИ кЪНИЖНИЦИ. Шумен, УИ Еп. Константин Преславски —
Т. 2. 2004. 210 с. ISBN 954-577-225-5.

Отг. редактор: Христо Трендафилов

Сборникът съдържа издания и археографски данни за неизвестни и малко известни старобългарски писмени паметници.

Поредица Архив за старобългарски извори.

ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА, Невяна. **Григорий Цамблак и българските литературни традиции в Източна Европа XV–XVII в.** Велико Търново, Веста, 2004. 575 с.

ISBN 954-543-021-4.

Изследването има за цел да представи по-цялостно най-зрелия и продуктивен литовско-руски период в жизнения и творчески път на бележития български книжовник.

ДЯКОВ, Томислав. **Мит, обред, литература. Мотиви на инициацията в художествената проза за деца и юноши.** С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 294 с.

ISBN 954-07-1962-3.

В монографията се изследва художествената проза за деца и юноши в диахронната ѝ връзка с мита и обрета — през фолклора. Анализират се произведения, приемани като гранични между литературата за възрастни и литературата за юноши — трилъра и криминалното повествование.

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКА енциклопедия. С., АИ Марин Дринов —

Т. 4. Т—Я. Допълнение. 2004. 750 с. ISBN 954-430-949-7.

ISBN 954-87-12-28-8.

Гл. редактор: Лиляна Грашева

Последен том от мащабното справочно издание.

ЛАЛЕВА, Таня. **Севастияновият сборник в българската ръкописна традиция.** С., Полис, 2004. 310 с.

ISBN 954-796-006-7.

Книгата представлява издание на сборник № II.41/M1467 от сбирката на П. Севастиянов, РГБ Москва, български по произход. Придружено е от кодикологическо и палеографско описание, детайлно са анализирани фонетиката, правописът, промените в морфологията.

ЛИТЕРАТУРНА историография и възрожденска култура. Шумен, УИ Константин Преславски, 2004. 256 с.

ISBN 954-577-236-0.

Редактори: Юрий Проданов и Вера Бонева

Сборникът е посветен на 65-годишнината на доц. д-р Николай Димков основател и ръководител на Катедрата по българска литература в Шуменския университет. Включени са статии на български учени и университетски преподаватели.

МИЛТЕНОВА, Анисава. Erotapokriseis. Съчиненията от кратки въпроси и отговори в старобългарската литература. С., Дамян Яков, 2004. 352 с.+ 215 с. приложения.

ISBN 954-527-256-2.

Изследването е посветено на текстологията, източниците и литературните особености на кратките въпроси и отговори в историята на средновековната българска книжнина.

ПО СЛЕДИТЕ на модернизма и постмодернизма. Литературни и културологични прочити в началото на третото хилядолетие. С., ИЦ Боян Пенев, 2004. 447 с.

Na tropach modernizmu i postmodernizmu. Interpretacje literackie i kulturologiczne na początku trzeciego tysiąclecia. Sofia, Ośrodek Wydawniczy Bojan Penew, 2004.

ISBN 954-8712-34-2.

Съставители: М. Карабелова и Ришард Нич

Сборникът съдържа докладите, четени от български и полски учени на конференцията „От модернизъм към постмодернизъм“. На български и полски език.

СОФРОНИЙ Врачански. Сборник изследвания. С., АИ Марин Дринов, 2004. 314 с.

ISBN 954-430-834-2.

Редактори: Д. Караджова и Ст. Таринска

Сборникът включва литературно-исторически и исторически изследвания на изтъкнати специалисти, които разкриват нови страни от книжовната и обществена дейност на епископ Софроний Врачански.

ТРИФОНОВА, Цвета. Никола Вапцаров. Текстът и сянката. С., Фабер, 2004. 296 с.

ISBN 954-775-375-4.

В книгата се анализират недовидяни, грешно разчетени, скрити и табуирани текстологични и смислови аспекти на пренебрегвани досега Вапцарови текстове и ръкописи. Изнесени са данни за неизвестни стихотворения на Н. Вапцаров, за редакции на негови творби, направена е нова интерпретация на бележника „Байер“, в чиито страници поетът е вписал предсмъртните си творби.

ФИЛИПОВ, Владимир. Проникване на английската и американската книжнина в България през Възраждането. С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 184 с.

ISBN 954-07-1642-X.

Поредното изследване на автора върху рецепцията на английската и американската литература в България. Произведенията на англоезични автори, преведени на български, се разглеждат в хронологичен ред и в тематични групи.

ХУДОЖНИКЪТ и неговият образ. Юбилеен сборник в чест на проф. дфн Здравко Чолаков. С., УИ Св. Климент Охридски, 2004. 230 с. ISBN 954-07-1927-5.

Съставители: Милена Кирова, Валери Стефанов, Ноеми Стоичкова
В сборника са включени статии на български учени и университетски преподаватели. Съдържа и библиография на проф. Здравко Чолаков.

ИЗКУСТВО / ART

АРИЩИРОВ, Христо. Тази магия — хоровото изкуство. Благоевград, УИ Неофит Рилски, 2004. 176 с.

ISBN: 954-680-313-8.

Книга за основателите на българската хороводиргентска школа.

ГЕНЧЕВА, Евгения. Римските фибули от България от края на I в. пр.н.е. до края на VI в. от н.е. С., Faber, 2004. 199 с.

ISBN 954-775-264-2.

В книгата е предложена типология на находките от българските земи, проследен е пътят на проникването на най-ранните форми на римските фибули и на тяхното развитие.

ДАЧИНА Златка. Българска музикална култура. Благоевград, УИ Неофит Рилски, 2004. 167 с.

ISBN: 954-680-308-1.

Теоретичен труд с приложно-практическо предназначение.

КУЮМДЖИЕВА, Светла. Стихирарът на Йоан Кукузел. Формиране на нотирания възкресник. С., Гутенберг, 2004. 220 с.

ISBN 954-9943-79-8

Монографията е посветена на една от основните нотирани богослужебни певчески книги на Източната църква — стихирарът. Проследяват се преписите от XI—XII до XVI в. и се изследват измененията, свързани с реформаторската дейност на Йоан Кукузел.

НАРОДЕН театър „Иван Вазов“. Летопис 1904—2004. С., Валентин Траянов, 2004. 912 с.

ISBN 954-9928-11-X.

Съставители: Н. Вандов, А. Каракостова, И. Гърчев, Сн. Гълъбова

Юбилейното издание съдържа богата информация за играните през годините пиеси в Народния театър, за техните автори, преводачи, режисьори, артисти, сценографи, композитори и музиканти, хореографи, драматурзи и автори на афишите, за премиерните дати, броя на представленията и подмените на изпълнителите на различните роли през сезоните. Съдържа и библиографска справка за публикациите, посветени на съответните представления. Продължение на излезлия през 1971 година „Летопис на Народния театър „Иван Вазов“.

СТЕФАНОВ, Васил, Кр. Тошева, В. Дечева, Р. Попилиев. **100 години Народен театър**. С., Дамян Яков, 2004. 354 с.
ISBN 954-527-234-1.

Авторският колектив е представил своето виждане за творческата история на Народния театър „Иван Вазов“ — за неговото създаване, утвърждаване, периоди на криза и утвърждаването му като една от водещите културни институции в България.

СТЕФАНОВА, Аглика. **Жанрови полета в българската драматургия през 90-те**. С., Аскони-издат, 2004. 199 с.
ISBN 954-8542-79-X.

Изследването разглежда проблемите на най-новата българска драматургия през две класически естетически категории — жанра и персонажа.

ТЕАТРАЛНАТА наука и критика, равностетки и перспективи. С., НАТФИЗ
Кръстьо Сарафов, 2004. 167 с.
ISBN 954-9870-19-7.

Съставител: Камелия Николова

Текстове и изказвания от конференция, посветена на 5-годишнината от откриването на специалност „Театрознание“ в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“.

ШОПОВ, Петър. **Presto ma non troppo. 75 години Софийска филхармония**. С., Демакс, 2004. 350 с.
ISBN 954-479-010-1.

Книга за артистичния път на Софийската филхармония и нейното място в развитието на българското оркестрово изкуство.

РЕЧНИЦИ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК / DICTIONARIES IN BULGARIAN LANGUAGE

ТАХИР, Мюмюн. **Речник на турските лични имена в България**. С., Наука и изкуство, 2004. 131 с.
ISBN 954-02-0287-6.

Тълковен и честотен речник, съдържащ богата информация за смисъла и многообразието на турските лични имена в България. На български и турски език.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2004

PERIODICALS

Археология. БАН, Археологически институт и музей. Гл. ред. Васил Николов. ISSN 0324-1203.

2004, № 1–2: Николов, В. Раннонеолитно селище Слатина: втори строителен хоризонт (предварително съобщение, част I), 5–14; Сиракова, Е. Раннонеолитно селище Слатина: втори строителен хоризонт (предварително съобщение, част II), 15–24; Попов, Хр. Археометалургия на желязната епоха в България — състояние и перспективи на проучванията, 33–41; Китов, Г. Нови наблюдения в Александровската гробница, 42–51; Божкова, А. Атически чернофирнисови киликси с удебелено отвътре устие от българските земи, 52–60; Григоров, В. Колекция ранносредновековни обеци от Северна България, 69–76; Торбатов, С. Неизвестно тракийско скално светилище в Южна Добруджа, 77–82; Козарев, Н. Пещ за строителна керамика от околностите на Сердика, 87–90; Даскалов, М. Калъпи за метални накити и коланни украси (VI–VII в.) от Южна България, 91–95; Петрунова, Б. Археологически проучвания на периода XV–XVII в. в българските земи, 96–106; Манов, М. Ямфорина или Форунна? Опит за проблематизация и локализация, 107–112; Тодоров, И. Казимир Попконстантинов на 60 години, 119–120; Меламед, К. Пета международна конференция по прабългарска археология и история, Варна, 22–24 април 2004 г., 123–124; Торбатов, С. Списък на публикациите за 2003 г. на АИМ — БАН и катедрите по археология на СУ „Св. Климент Охридски“ и ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, 127–135.

Българска етнология. БАН, Етнографски институт с музей. Гл. ред. проф. Радост Иванова. ISSN 1310-5213.

2004, № 1: Водинчар, Е. Пролетарската култура — мит и реалност в традиционния календар на българските преселници в Бесарабия, 5–17; Антова, Св. Смесените бракове между българи и словаци, 28–39; Васева, В. Раждането на деца в космобиологичния ритъм на живота, 40–60; Маджаров, Дж. Поздравяването с целуване на ръка и неговата семантика в българската традиция, 61–79; Марков, И. Родствени и семейни структури. Поглед отвътре, 80–91; Барова, В. Младежките субкултури в България през 80-те и нач. на 90-те години на XX век, 92–100; Цанева, Е. Етнографският институт с музей при БАН през 2003 г., 114–119.

2004, № 2: Петрова, И. Работа за една международна компания. Приспособяването на български сътрудници към нови работни изисквания, 41–58; Маева, М. Език и етнокултурна идентичност на българските турци

преселници в Република Турция, 59—74; **Иванова, Е.** Османското завладяване на Балканите: митотворчески интерпретации, 75—91.

Български език и литература. МОН, Гл. ред. Владимир Атанасов. ISSN 0323-9519.

2004, № 2: Илчевска, М. За хитростта, слабостта, предизвикателството... и за Крали Марко, който изгубва силата си. Метаморфозите на културния герой, 11—27.

2004, № 3: Велинова, Е. Варианти на рамкиране в Йовковите прозаически цикли, 59—70.

2004, № 4: Игов, Св. Самоубива ли се поручик Бенц? (Първият роман на Димитър Димов), 8—20; **Ичевска, Т.** Блянът проклятие (Образованието — начини на употреба в романите на Димитър Димов), 21—35; **Ковачева, Д.** Испанският лабиринт и Димитър Димов, 36—44; **Симеонова, Ст.** Неосъщественото общуване между Борис и Ирина (Димитър Димов — „Тютюн“), 45—65; **Ралева, Д.** Димитър Димов (1909—1966). Библиография на литературата за него (книги и статии), 66—70.

Български фолклор, БАН. Институт за фолклор. Гл. ред. Любомир Миков. ISSN 0323-9861.

2003, № 4: Кръстева, А. Идеята за Европа в огледалото на българската културна идентичност, 21—35;

2004, № 1—2: Ганева-Райчева, В. Асеновград: споделено различие и диалогични отношения, 5—21; **Бокова, И.** Курбанът — културна специфика и наследство, 22—37; **Кръстанов, Кр.** Културни практики и конструиране образите на града, 38—55; **Златкова, М.** Градски общности и пространства на града — наследство и културно взаимодействие, 56—67; **Ненов, Н.** Пантеонът на възрожденците в Русе. Страстите на локалната общност, 68—77; **Антонов, Ст.** Идентичност и диалогичност (По примера на три житейски разказа от Пловдив), 79—97; **Бърчева, М., И. Сиракова, Е. Табакова.** Улицата на града — отвън и отвътре (За бъдещата експозиция в Регионалния исторически музей — Русе), 109—112; **Пейчева, Л.** Отношението чужденци — български музикален фолклор (Размисли върху идентичността), 113—125; **Денова, Св.** Антропонимия и смесен брак, 138—146; **Стоянова-Лечева, З.** Перник — конструиране на градско пространство (1880—1945), 147—160; **Димитрова, Цв.** Национално честване на 125 години от рождението на акад. Михаил Арнаудов, 187—193.

Българско музиковедие, БАН. Институт за изкуствознание. Гл. ред. Димитър Христов. ISSN 0204-823X.

2004, № 3: Кутева, М. Живот в дати, 3—12; **Тончева, Е.** „Искам да разкажа за Филип“, 15—18; **Иванова, М.** Филип Кутев. Библиография,

нотография и дискография, 18—46; **Пейчева, Л.** Една певица по пътя на фолклорно-модерно-глобално, 47—59; **Бончева, М.** Семантични аспекти на форма, материал и звук при някои традиционни инструменти, 62—78; **Стателова, Р.** Дискурси около етнопопмузиката: проекции и прочити, 86—116.

2004, № 4: **Булева, М.** Хармонията на Любомир Пипков, 3—45; **Павлович, Т.** Хоровото творчество на Любомир Пипков и нашето съвремие, 51—60; **Ценова, М.** Хорът в оперите на Любомир Пипков, 62—85; **Каргалов, Пл.** Родословие на либретото на „Янините девет братя“, 87—96; **Баларева, А.** Из предисторията на Държавната музикална академия, 118—121.

Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Исторически факултет. Специалност „Археология“. Гл. ред. проф. Людмил Гетов. ISSN 1310-6090.

2003, 2: **Стоянов, Т. и Кр. Ников.** Спасителни сондажни проучвания на обекти от ранножелязната епоха в землището на с. Рогозиново, Харманлийско, 7—92; **Теодосиев, Н.** Светилища в Северозападна Тракия през I хил. пр. Хр., 93—102; **Павлов, С.** Юздата през ранножелязната епоха в днешна Северна България, 103—114; **Кузманов, Г. и Т. Ковачева.** Колекция от антични лампи в Историческия музей — Плевен. Част I. Лампи с изображения, 135—158; **Ангелова, Ст. и Р. Колева.** Археологически данни за ранното славянско заселване в България, 159—186; **Пенчев, Вл.** Матрица за въсъчни печати от края на XIV в., намерена в Силистра, 187—192; **Хроника на археологическите проучвания**, 193—210.

Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Факултет по класически и нови филологии. Гл. ред. доц. Дина Манчева. ISSN 0861-8216.

2003, 89: **Ботева, С.** La notion de passivité et son étendue. Etude contrastive français-bulgare. Deuxième partie, 5—62; **Манчева, Д.** Митът в театъра на абсурда и в драматургията на Йордан Радичков и Станислав Стратиев, 109—126.

Известия на държавните архиви. Главно управление на архивите. Отг. ред. Цочо Билярски. ISSN 0323-9780.

2004, 87: **Баева, И.** Създаване на клуба за подкрепа на гласността и преустройството и ролята му за началото на прехода — 1988—1989 г., 3—31; **Пенчев, П.** Българо-турското споразумение от март 1904 г. и неговото приложение, 32—55; **Нейкова, А.** Едно забравено начало, 56—75; **Ангелов, В.** Македонският въпрос в българо-югославските отношения според проведени разговори и разменени послания между Тодор Живков и Йосип Броз Тито (1965—1973 г.), 76—97; **Котев, Н. и А. Котева.** Из преписката на германските разузнавателни служби, действащи в България в периода 1941—

1944 г., 98—175; **Петров, П.** Превземането на Одрин през 1913 г. (*Според оперативния дневник на сръбската армия*), 176—199; **Билярски, Ц.** Първите програмни документи на ВМОРО до есента на 1902 г., 200—275; **Хамамджиев, К.** Четири писма на Христати Павлович-Дупничанин, 276—287.

Исторически преглед. БАН, Институт по история.

Гл. ред. проф. Георги Марков. ISSN 0323-9748.

2004, № 1—2: Илиев, И. Димитър, по Божия милост архиепископ на Първа Юстиниана и на цяла България, 3—39; **Тренчев, Г.** Педагогическото отделение на Солунската гимназия (1887—1896 г.), 40—65; **Бистрашки, Т.** Италия и конституционният въпрос при управлението на княз Александър Батенберг (1897—1883), 66—85; **Йочев, Е.** Законът за женския и детския труд в индустриалните заведения от 1905 г., 86—106; **Иванов, М.** Българското стопанство през второто „златно десетилетие“. 1935—1939 г., 107—128; **Вачков, Д.** Изпълнението на финансово-икономическите клаузи на Съглашението за примирие с България от 28 октомври 1944 г., 129—154; **Костова, В.** Белгийски дипломатически документи за събитията в Македония през 1897—1904 г., 173—187; **Ангелова, Р.** Мемоарите на Михаил Маджаров като източник за дейността на Народната партия (януари 1899—февруари 1901) 188—200; **Танчев, Ив. и Св. Янева.** Институтът по история през 2003, 277—282; **Хроника**, 283—296.

История. Гл. ред. проф. Георги Бакалов. ISSN 0861-3710.

2004, № 2: Ананиев, А. И по томъ приде... (Нов поглед върху „Именника на българските канове“), 14—31; **Стоянов, Мл.** Вестник „Независимост“ за залавянето, предателството и предателя на Левски, 32—44; **Генова, С.** Дарители и дарения, направени в полза на Рилския манастир през периода XIV—XV век, 45—56.

2004, № 3: Василев, В. Разцеплението в БЗНС (януари—юни 1945), 27—41; **Баева, И.** Насилието в България в годините на прехода — 1989—2003 г., 42—51; **Калинова, Е.** Насилието в политиката на българската държава към българските турци 30-те—80-те години на XX век, 52—64.

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература.

Гл. ред. Радосвет Коларов, ISSN 0324-0495.

2002, № 2: Ганчева, Б. Между старата и новата земя, 20—31; **Шивачев, Р.** Литературнокритическите рискове на д-р Кръстев, 32—43; **Йорданова, М.** Най-старите наративни текстове за Успението на Света Богородица, 44—50.

2003, № 1—2: Антоу, Пл. Българската палигенеза. Литература и Съединение, 5—45; **Илчевска, М.** Парадоксите на господството. Властови конфигурации в „Иванко, убиецът на Асеня I“ от В. Друмев, 46—58; **Пътова, Н.**

За провокативността на „Иванко“, 59—75; **Димитров, Н.** За символа и „едната дума“ в поезията на Яворов, 76—84; **Нанков, Н.** Баснята за блудния син: Гео Милев, европейският модернизъм и българската лява критика, 85—111; **Йорданова, Ю.** Литературни легенди — втори стазим (текст за Петър Динеков), 122—135.

2004, № 1: **Аретов, Н.** Обектите на просветения смях, 47—48; **Данова, Н.** „Тъй рече Йоан Златоуст“, 49—59; **Костова, Л.** Ориенталски нелепици: (не)просветеният смях на лейди Елизабет Крейвън, 60—68; **Аретов, Н.** Пародии на националистическата митология, 88—98; **Цанов, Стр.** Митологизацията на историческата личност в „Христо Ботйов. Опит за биография“ от З. Стоянов (Ботев като Ботев), 115—133.

Македонски преглед / Macedonian Review. Македонски научен институт.
Гл. ред. проф. **Димитър Гоцев.** ISSN 0861-2277.

2003, № 4: **Тюлеков, Д.** Убийството в село Баница, Серско или новото рождение на Гоце Делчев, 29—52; **Дренков, И.** Хенри Брейлсфорд за въстанието от 1903 г. в неговата книга „Македония“, 53—62; **Сотиров, Й.** Полковник Сотир Атанасов Янакиев (офицер войвода), 63—71; **Роячки, Ст.** Хайдучкият род от с. Лешко, Горноджумайско, 71—78; **Динчев, К.** Илинденско-Преображенското въстание в пиринските народни песни, 79—86; **Митев, Тр.** Още доказателства за дейността на пробългарското лоби в САЩ до средата на XX век, 87—102; **Райкова, Р.** Църковно-народностната и социална дейност на българските градски общини в Македония (1878—1903 г.), 103—132; **Кочева-Лефеджиева, А.** За българския език в Косово (фонетични особености), 133—140; **Кременлиев, А.** Поп Ташо от Кашина, виден общественик, религиозен и просветен деятел в Мелнишко, 141—150.

2004, № 1: **Кювлиева-Мишайкова, В.** Териториално-географско значение на определението *македонски* в български речници през Възраждането, 55—64; **Райкова, М.** За един ръкописен сборник от село Годлево от 1865 година (хаджи Михаил Попфилипов и ръкописната традиция от втората половина на XIX в.), 65—90; **Гилгиян А.** Отзвукът от Илинденско-Преображенското въстание по страниците на арменския периодичен печат в България и Швейцария, 91—98; **Трайкова, В.** Доклади на гръцките консули в Македония — 1904 г., 105—132.

2004, № 2: **Митев, Л.** Проблеми и перспективи на Западните покрайнини, 7—22; **Мучинов, В.** Дейността на ВМРО във Вардарска Македония според непубликувани документи на ЦК на МКП (1944—1946 г.), 23—38; **Игнатов, В.** Крали Марко като историческа личност, 39—52; **Цокова, П.** Установяване и функциониране на местната власт в градовете Банско и Мехомия (Наблюдения върху административните актове на кметовете 1912—1915 г.), 71—92; **Митев, Тр.** Македонският въпрос пред държавните органи на САЩ през 30-те години на XX век, 93—116; **Ненов, Б.** Македоноодринското опълченско дружество в Горна Джумая 1934—1975 г., 121—124; **Гребенаров, А.** Поверителни документи за мерките на девет-

надесетомайците срещу ВМРО, 125—148; **Николова, М.** Документи за националноосвободителното движение в Средните Родопи през 1900 г., 149—156.

2004, № 3: Трайков, В. 80 години Македонски научен институт — София и научният му орган „Македонски преглед“, 5—24; **Тюлеков, Д. Л.** Юбилейно възпоменание за Тодор Александров, 25—56; **Джонев, А.** Паметниците на Тодор Александров, 57—80; **Любенова-Бакалова, М.** Политическите аспекти при опита за създаване на „македонска азбука и език“, 81—112; **Гоцев, Д.** Из документалните записки на о. з. полковник Вълко Антонов Яначков за териториалното разграничение между България и Италия във Вардарска Македония 1942—1943 г., 113—128; **Георгиев, Г.** Правилник на Македонския комитет от 1894 г., 135—138.

Минало / Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2004, № 3: Овчаров, Д. Магически практики у прабългарите, 30—37; **Станев, К.** Миграция на българите през 30^{-те} години на XI в. от Северна България към западните български земи, 38—46; **Карабулков, Т.** Виктор Юго и България, 47—52; **Чулова, Д.** История и митология в творчеството на пловдивските художници монументалисти през 60^{-те}—80^{-те} години на XX век, 77—88; **Пенчев, Вл.** Колективна находка с елинистически тетрадрахми от Западномалоазийската област Троада, намерена в Югоизточна България, 89—91.

Музикални хоризонти. Съюз на българските музикални и танцови дейци. Гл. ред. д-р Юл. Куюмджиев. ISSN 1310-0076.

2004, № 3: Кушева, Т. „Филипополис“ в Холандия, с. 17.

2004, № 4: Богданова, Я. Мартенски музикални дни ‘2004, 5—8; **Арнаудова, Б.** Ангел Станков и Софийската филхармония, с. 12; **Смилкова, См.** Творчески претрет на Радка Чомакова, с. 13; **Божова, Н.** Концерт на Даниела Андонова, с. 14; **Гатев, Б.** Два концерта на Симфониета „София“, с. 16; **Япова, Н.** Концерт на Албена Данаилова, с. 16; **Попов, Т.** XI творческа среща „Атанас Петров“, 18—20; **Недялкова, Л.** Трети балкански конкурс и фестивал на класическата китара — Велинград 2004, с. 21; **Янев, Е.** Концерт на хор „Родина“, с. 22; **Рядкова, Бл.** XVII конкурс „Върбан Върбанов“, с. 23;

2004, № 5: 125 години духови оркестри в България, 3—4; Брашованова, Л. Юбилеен концерт на Гинка Гичкова и Савка Шопова-Маркова, с. 10; **Рядкова, Бл.** Майсторски клас на Панчо Владигеров-младши в Бургас, с. 16; **Танева-Янева, П.** Дора Вариева и подстъпите към професионалния балет в Бургас, 19—24; **Малчева, Т.** Ладово-хармонични основи на хората на Дико Илиев, 25—26; **Янев, Е.** Един чудесен хоров празник. 90 години хор „Черноморски звуци“, с. 32.

2004, № 6: Крачева, Л. Класика, джаз и аржентинско танго. Европейски музикален фестивал, 5—24 май, 3—4; Божова, Н. Фестивал на градската песен във Варна, с. 5; Куюмджиев, Ю. Националният конкурс „Панчо Владигеров“, 13—14; Арнаудова, Б. С песните на Димитър Христов, с. 16.

Проблеми на изкуството / Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изкуствознание. Гл. ред. проф. Елка Бакалова. ISSN 0032-9371.

2004, № 2: Милев, Н. Екранен изказ и книжовен изказ (български, регионални, общочовешки измерения), 3—6; Фенерджиева, Зл. Неизбежността на фатума. Присъствие/отсъствие на филми с мултилинейна наративна структура в българското и световното кино, 12—14; Маринчевска, Н. „Поетиката на песимизма“ като форма на протест в анимационното кино на Източна Европа, 31—34; Нейкова, Р. Божественото и човешкото в българската анимация, 44—48.

2004, № 3: Ръцева, Св. Св. Богородица „Страстна“ — произход и семантика в контекста на средновековната образна традиция, 10—14; Стефанов, Пл. Сцената „Носене на кръста“ от наоса на църквата „Рождество Христово“ в Арбанаси, 15—21; Ванев, И. Реставрационни намеси, приложени върху стенописите на църквата „Св. Никола“ при град Мелник, 22—27; Хаджипапа, С. От религиозното изкуство към „родното“. Атон през погледа на художниците Цанко Лавренов и Поликлитос Ренгос, 28—37; Маринска, Р. Георги Велчев (1891—1955) и Райнер Мария Рилке (1875—1926) — коментар на един въображаем диалог, 36—42; Попов, Ч. Пътищата на „неконвенционалното“ изкуство: два примера, 43—48; Миков, Л. Намазгяхът-чешма в района на с. Белоградец, Варненско, 49—56.

2004, № 4: Константинова, Р. Кирил Кръстев — от „Crescendo“ до „Естетическа квадриграма“, 3—7; Карлуковска, Сн. Жорж Папазов в колекцията на Националната художествена галерия, 8—15; Станчева, Р. Жорж Папазов и Тристан Цара — едно приятелство и две писма, без да броим стихотворението, 16—20; Цингова, Ст. Георги Попов-Джон във Франция, 21—25; Драганова, Д. 105 години от рождението на Георги Бакърджиев, 26—31; Георгиева, М. Между декоративното и пластичното — рисунката в творчеството на Иван Пенков, 32—50; Константинова, Р. Авторският и сатиричният плакат — приносът на Иван Газдов в развитието на българската приложна графика, 51—56; Цингова, Ст. Художествена галерия „Жорж Папазов“, 57—61.

Старобългаристика / Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. ст.н.с. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2004, № 1: Николова, Св. За най-стария български препис на „Варлаам и Йоасаф“, 3—41; Цибранска-Костова, М. Катарският требник и богомилската книжнина, 42—67; Койчева, Р. Към характеристиката на старобългарския превод на ирмосите в триодния цикъл на Константин Преславски,

68—78; **Ждраков, З.** Фрагменти от надписи върху изписани завеси на две български църкви от XIII в., 94—105; **Овчаров, Н. и В. Обрешков.** Надписът от Холъвник и въпросът за личността на първия турски управител на Никопол, 106—112.

2004, № 2: **Чешмеджиев, Д.** Княжение илюм дасть държати словѣньско от Пространното житие на Методий и българо-византийските отношения от първата половина на IX в., 3—19; **Мавродинова, Л.** Бележки върху украсата на две глаголически евангелия, 34—44; **Велчева, Б.** Повторение — благозвучие, ритъм (Наблюдения върху старобългарската преводна проза), 45—54; **Райкова, М.** Към историята на наименованията на годината и на годишните времена, 55—64; **Кузидова, И.** Неизвестна сбирка от сентенции в български ръкопис от XV в. (*Ръкопис № 1/108 ОГНБ*) 65—79; **Гюзелев, В.** Четвъртият кръстоносен поход, превземането на Цариград и българо-византийските отношения 1204—1207 г., 80—88.

Съпоставително езикознание / Сопоставительное языкознание / Contrastive linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“.

Зам.-гл. ред. Павел Петков. ISSN 0204-8701.

2004, № 1: **Попов, Б.** Типология на назоваването при древните индоевропейски термини на някои опасни и хищни животни, 5—23; **Георгиева, Цв., С. Бояджиева, Ф. Ангелиева.** Гръцкият език в България (1880—2000), 129—156.

2004, № 2: **Стойнова, Е.** Морфологичен характер на алтернациите на мястото на етимологичния ъ в българския и хърватския език, 5—17; **Alexieva, N.** Punning of anglicisms – a manifestation of linguistic ingenuity, 36—41; **Попова, В.** Ранното усвояване на езика (L1) в светлината на естествената морфология, 42—48; **Бояджиев, Ж.** Писатели и езикознание (II част), 64—69; **Салджиев, Хр.** Етимология и фонетична еволюция на думата *lambir* (ламбър ‘липа’) в говора на турскоезичното население от Сърнена Средна гора, 70—73.

Bulgarian Historical Review / Revue bulgare d'Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute of History. Ed. Vanja Stojanova. ISSN 0204-8906.

2004, № 1—2: **Dantchéva-Vassiléva, A.** Sredetz (Serdica) dans l'histoire politique de l'Empire Byzantin (1018—1195), 13—40; **Чернявски, Г. и М. Веков.** Крыстю Раковски и газета „Напред“: новый взгляд на политическую позицию (1911—1912 г.), 66—100; **Vassileva, S.** L'Union des peintres en Bulgarie, les institutions d'État et les autres organisations sociales durant les ans 1934—1944, 101—138; **Tanchev, I.** Anglo-Bulgarian Relations in the Sphere of Education (1878—1912), 139—148; **Nedev, S.** Beschleunigte „Fesigung“ der bulgarischen Armee 1945—1947, 187—218; **Peeva, P.** The USA and the Balkan Challenges to

the Declaration on Liberated Europe, 219–234; **Popova, N.** Littérature scientifique historique bulgare en 2003 (suite), 251–264.

Études balkaniques. Institut d'études balkaniques. Ed.-in-Chief Agop Garabedian. ISSN 0324-1654.

2003, № 4: Russev, I. Les manuels de commerce à l'époque du Réveil National bulgare (1830–1870), 18–63; **Kochev, N. Tz.** On Some Issues of Byzantine Diplomacy during the Ottoman Penetration of the Balkan Peninsula, 64–83; **Zhekov, Zh.** On the Titles of Balkan Aristocracy in the 7th–9th Century, 84–98; **Kirova, L.** Les elites intellectuelles et les personifications de la modernité (Le cas de Péyo Yavorov et d'Antin Matoš), 99–120; **Tăpkova-Zaimova, V.** Le modèle byzantin et la structure politico-étatique de la Bulgarie médiévale, 121–129.

2004, № 1: Études balkaniques, 1964–2003 (Библиография на статиите в списанието); **Tăpkova-Zaïmova, V.** Un programme d'hier et d'aujourd'hui, 3–4; **Articles**, 5–81; **Comptes rendus**, 82–142; **Vie scientifique**, 143–161; **Personalities**, 162–163; **In memoriam**, 164–166; **Index des noms**, 167–176

2004, № 2: Tašev, S. Caractéristiques démographiques spécifiques des différents groupes ethniques en République de Macédoine, 3–18; **Petrov, B.** On the Legitimacy of Guerilla Warfare in Occupied Balkan States during World War II, 19–35; **Kostov, A.** Les étudiants roumains, serbes et bulgares à l'École des Ponts et Chaussées (Paris) pendant la seconde moitié du XIXe et au début du XXe siècle: origine sociale, formation, réalisations professionnelles, 72–87; **Răždavička, E.** Situation ethnodémographique et processus religieux à Nikopol au début du XVIe siècle, 88–108; **Ivanova, S.** Varna during the late Middle Ages – regional versus national history, 109–143.

ДИСЕРТАЦИИ

2004

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Мони Ешуа **Алмалех**. Внушенията за цвят и езикова картина на света в Петокнижието (на базата на български език и иврит). С., 2004. ДН

Александра Божидарова **Багашева**. Езиково кодиране на „събитие“ в перспективата на когнитивната семантика. С., 2004.

Елена (Олена) **Златева**. Комуникативни особености на българоезичните медийни послания към българите в Одеска област (Украйна). С., 2004.

Бранко Симеонов **Йотев**. Литература на българите в бивша Югославия. С., 2004.

Зелма Давид **Каталан-Балинова**. Политика на иронията в зрелите романи на Уилям Такъри: „Панаир на суетата“, „Хенри Езмънд“ и „Семейство Нюкъм“. С., 2004.

Павлина Григорова **Кънчева**. Социолингвистическо изследване на западнобългарски преселници в София. С., 2004.

Христина Георгиева **Марку**. Проблемът за вида в новогръцкия език в съпоставка със славянския глаголен вид (върху материал от български, руски и полски). С., 2004.

Юлияна Петкова **Никифорова**. Топонимията на Новозагорско. С., 2004.

Николина Василева **Пътева**. Проблемът за българската идентичност във възрожденската драматургия. С., 2004.

Цветан Кирилов **Ракъовски**. Образи на българската памет (Историята, Поборниците, Записките). С., 2004. ДН

Светлана Руменова **Русинова**. Топосът „тъмница“ в мемоарите за Българското възраждане. С., 2004.

Емилия Кирилова **Славова**. Учивостта в английския и българския език: теоретични аспекти, културни различия, межкултурно общуване. С., 2004.

Мирена Христова **Славова**. Фонетика на гръцките надписи от България. С., 2004. ДН

Румен Илиев **Сребранов**. Морфология и морфонология на чечкия говор. С., 2004.

Калина Владимирова **Филипова**. Драматизирано повествование: развитие на повествователната техника на Джойс от Стивън Хероят до Улис. С., 2004.

Филипина Георгиева **Филипова**. Преводимост и пародийност: модели на превод и рецепция на творчеството на Джонатан Суифт в България. С., 2004.

Наталия Василева **Христова**. Националният образ на света и неговото пресъздаване в текста на художествения превод. С., 2004.

Дияна Димитрова **Янкова**. Изразяване на хипотезиса в английския законодателен текст в съпоставка с български. С., 2004.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР

Светлина Красимирова **Денова**. Семейни празници при смесен брак. С., 2004.

НАУЧНИ ФОРУМИ

„Традиционното“ в идентичността на модерните югоизточноевропейски култури: литературата, изкуствата и интелектуалният живот през XX век

Четвърти международен научен колоквиум по сравнително литературознание и културна история

Институт по балканистика при БАН и Университетът в Артоа, Франция

1—2 октомври 2004 — София

40 доклада

Участниците от над 10 страни бяха организирани в следните работни сесии:

„Трансформациите на „традиционното“ и модерното: Взаимодействие между идеите и образите в литературата и изкуствата“, „Фолклор и литература: Танцът в процеса на деконструкция и реконструкция на миналото“, „Контекстът на рецепцията и превода в диалектиката на: „традиционно“ срещу модерно“, както и кръгла маса на тема „Интелектуалният живот, литературата и политиката“.

Цветан Тодоров — теоретик и хуманист

Юбилейна научна конференция

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Институт за литература при БАН и Нов български университет

10 — 11 декември 2004 — София

30 доклада

Търновска книжовна школа „Св. Евтимий, патриарх търновски, и неговата духовна мисия в европейската култура“

Осми международен симпозиум

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Научноизследователски център „Търновска книжовна школа и Институт за балканистика при БАН

14—16 октомври 2004 г. — Велико Търново

101 доклада от 9 страни

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Х колегиум по възрожденска литература „Литературата през нормата“

Секция „Литература на Българското възраждане“ при Института за литература при БАН

25— 26 ноември 2004

23 доклада

Критици на българския модернизъм

Национална конференция по случай 120 години от рождението на Димо Кьорчев и 100 години от рождението на Кирил Кръстев

Институт за литература при БАН

25 ноември 2004 г. — София

Малката Света гора

Международна научна конференция

Катедра „Кирилометодиевистика“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“

2—5 септември 2004 г. — с. Жеравна

37 доклада

Международна славистична конференция

По случай десетгодишния юбилей на специалност „Славянска филология“ в Югозападния университет „Неофит Рилски“ — Благоевград

Катедра по български език и Катедра по литература към Филологическия факултет Югозападния университет „Неофит Рилски“ — Благоевград

3—4 декември 2004 г. — Благоевград

Докладите са разделени в 6 секции: славянско езикознание, български език, превод, славянски литератури, българска литература и етнология.

Под знака на европейските културни диалози

Научна конференция в памет на българския литературовед проф. д.ф.н. Боян Ничев

Институт за литература при БАН

1—2 декември 2004 г. — София

Право и език

Втора международна конференция

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

24–25 септември 2004 г. — Свети Влас, Бургаска обл.

13 доклада от 5 страни

Бяха обсъдени проблемите: какъв е езикът на правото, доколко е понятен за гражданина, как българските закони и съдебни разпоредби ще се адаптират към европейското законодателство със средствата на езика.

Слово и вяра

Международна научна конференция

в памет на проф. Боню Ст. Ангелов по случай

90-годишнината от рождението му

Филологически факултет при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Научноизследователски център „Търновска книжовна школа“ и Съюз на учените в България — клон Стара Загора

18–19 октомври 2004 г. — Стара Загора

75 доклада

XIII интердисциплинарен колегиум по старобългарска литература и култура посветен на 90 години от рождението на проф. Б. Ангелов

Секция за стара българска литература при Институт за литература при БАН

11–12 ноември 2004 г. — София

32 доклада

Ив. Д. Шишманов — Форумът

Национална конференция по случай 130 години от рождението на Ив. Д. Шишманов

Секция „Литература на Българското възраждане“ при Института за литература при БАН

35 доклада

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

От раздор към надежда. Балаканите: история, поколения, идентичности

Международна научна конференция в памет на проф. д.ист.н. Милчо Лалков
Катедра „Обща история“ и катедра „Българска история и археология“ при
Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит
Рилски“ — Благоевград
2—3 декември 2004 г. — Благоевград

Търговище и Търговищкият край в българската история

Национална научна конференция
Исторически музей — Търговище
18 ноември 2004 г. — Търговище
40 доклада

Шуменци — строители на съвременна България

Национална научна конференция
Институт по история при БАН и Педагогическия факултет на Шуменския
университет „Епископ Константин Преславски“
22—23 октомври 2004 г. — Шумен
20 доклада
Посветена на митрополит Климент Търновски, генерал Рачо Петров, Иван
Багрянов и Васил Коларов.

ХОРИЗОНТИ

Университетската българистика в Санкт Петербург — традиции и съвременност

Градът на великия Петър I и днес продължава да поддържа славата на един от най-престижните центрове на славистиката в света. А Държавният университет в Санкт Петербург повече от едно столетие е място на най-активно обучение и развитие за изучаващите славянските езици и литератури. 2004 година изминава под знака на неговия 280-годишен юбилей (основан е с указ на император Петър I през 1724). Сайтът на университета (<http://www.spbu.ru/>) респектира с образователното и научно дело на неговите преподаватели, учени и студенти. През следващата 2005 г. Катедрата по славистика ще чества своята 170-годишна история. Дълга и престижна е историята на Катедрата по история и култура на славянските народи тук. Основана през 1835 г. с указ на Министерството на народната просвета и развитие, тя скоро се превръща в център на славистиката, а работата и успехите ѝ се свързват с имената на прочути учени слависти като И. И. Срезневски (1812—1880), В. И. Ламански (1833—1914), П. А. Сирку (1855—1905), В. Ягич (1838—1923), Б. М. Ляпунов (1862—1942), А. И. Соболевски (1856—1929) и А. А. Шахматов (1864—1920), Я. Бодуен де Куртене (1845—1929), П. А. Лавров (1856—1929), К. А. Пушкаревич (1890—1942), В. Г. Чернобаев (1891—1947), М. Г. Долобко (1884—1935), Н. С. Державин (1897—1935) и др.

В рамките на тази многогодишна традиция на университетската славистика в Петербург сериозно място заема и развитието на българистиката. Днешните успехи на академичната българистика са плод на усилията на редица руски учени — слависти и българисти, съсредоточили научните си интереси и изследвания върху българския език и литература, култура и история. Както е известно, основите на преподаването на история на българската литература са поставени от акад. Н. С. Державин. Като ръководител на славистичната катедра той чете лекционни курсове по увод в славянската филология, история на българската литература и води семинарни занятия по български език. За своя принос в развитието на българистичната проблематика акад. Державин е избран за дописен чуждестранен член на БАН (1930) по инициатива на проф. Л. Милетич. По-късно той е удостоен със званието почетен член на БАН (1945). В негова памет от 1996 г. в Катед-

рата по славянски филологии през март всяка година се провежда международна научна конференция *Державински четения*. Сега четенията се оглавяват от декана на Историческия факултет на Санкт Петербургския държавен университет проф. Дворниченко.

Тридесет години славистичната катедра се развива особено успешно под ръководството на известния сърбохърватист, специалист в областта на сравнителното славянско езикознание проф. А. П. Дмитриев (1928—1998). В екип със своя приятел и колега Г. И. Сафронов (1924—1997) през 80-те години те разработват широка програма за навлизане на славистичното образование във вузовете в Русия. През 90-те години Дмитриев и Сафронов активно съдействат за въвеждане на изучаването на славянски езици и култури в редица средни училища в Петербург. Те насочват преподаватели, аспиранти, студенти и сътрудници на славянската катедра към преподавателска работа в славянските училища в града. В чест на широката научна и образователна дейност на двамата учени от 1999 в Катедрата по славянски филологии през септември се провежда традиционна международна научна конференция *Славистични четения в памет на професорите А. П. Дмитриев и Г. И. Сафронов*.

Етап в развитието на академичната българистика представлява дейността на световноизвестния проф. Ю. С. Маслов (1914—1990) в областта на лингвистиката и на големия българист проф. В. Д. Андреев (1929—2000) в областта на литературознанието. Като завеждащ Катедрата по общо езикознание проф. Маслов създава сериозна школа във функционалното изучаване на граматиката на славянските езици. Особено ценни са разработките му по проблемите на българския език, популярната и в България *Граматика на българския език* (Москва, 1981) и подготовката на дипломанти и докторанти по български език. Част от следващото поколение слависти и българисти са негови възпитаници (доц. З. Шанова, доц. М. Петкова и др.).

Основоположник на традициите в преподаването и изучаването на българска литература в последните 40 години безспорно е проф. В. Д. Андреев. Той е автор на редица монографии, учебници и хрестоматии по история на българската литература. За съжаление проф. Андреев не създава своя школа и не оставя след себе си изявени приемници. Само един от неговите най-млади докторанти — Д. Боршов — остава в катедрата като хоноруван преподавател по история на България и странознание.

От 1998 година Катедрата се оглавява от доц. М. Котова, изявен учен, специалист по чешки, словашки и български език. Доц. Котова чете лекционни курсове по славянска фразеология и славянска паремиология, води специални курсове и семинари за дипломанти. През октомври 2004 г. тя защити блестящо голям докторат върху славянската паремиология. Голяма е заслугата на доц. Котова за организирането и провеждането от 1999 г. насам на традиционната научна конференция в памет на известните слависти

проф. А. П. Дмитриев и проф. Г. И. Сафронов. Тази година за шести път учени слависти от цял свят се събраха, за да разискват различни аспекти и обсъждат проблеми в областта на славянските езици, култури и литератури.

Какво е състоянието на българистиката в Катедрата по славянски филологии днес? Какви са перспективите, трудностите и проблемите пред шестчленния екип от преподаватели българисти? Основната група от тях са доказани специалисти в областта на българския език. Доцентите Г. Крилова, З. Шанова, Е. Иванова, М. Петкова и старши преподавателката О. Вадимова са лингвисти с утвърдено и авторитетно присъствие в катедрата и преподават различни аспекти на българската граматика. Старши преподавател О. Минин в момента е единственият литературовед, преподавател по стара, възрожденска и нова литература. По традиция тук българският лектор, изпратен след конкурс в МОН, е литературовед и поема лекционните курсове по българска литература от 30-те години до днес, както и различните спецкурсове и семинари по литературоведските дисциплини. В катедрата се помнят имената на доц. Атанас Бучков (лектор в периода 1988—1991), проф. Христо Трендафилов (1991—1995), доц. Владимир Янев (1995—1999), проф. Георги Петков (1999—2003) и др., уважавани представители на българската академична общност, подготвили няколко поколения студенти в Санкт Петербург.

Доайен сред преподавателите българисти е доц. Г. Крилова. Тази година тя бележи 50-годишната си работа в катедрата, свързана с обучението и възпитанието на стотици студенти българисти. Доц. Крилова работи в областта на лексикологията и стилистическия синтаксис, изучава лексикографията на български писатели, чете лекции и води семинарни занятия по български език. Галина Валентиновна притежава солиден опит в работата по създаване на двуезични тълковни речници. Вече дълги години под нейно ръководство работи екип от преподаватели българисти върху двуезичен тълковен речник на Вапцаровата поезия. Създаденият от нея колектив талантливо разработва и практически доразвива лексикографските идеи на Л. В. Щерба и Б. А. Ларин. Тази година излезе и вторият том на това уникално по рода си издание. Освен преподавателска и научно-методическа работа, доц. Крилова развива и широка културно-просветна работа като вдъхновител и организатор на голяма част от национално-обредните празници и чествания в катедрата. Тя възплъщава онзи класически тип университетски преподавател, който влага „душа и сърце“ в предмета на преподаването и с безрезервната си любов към езика и културата ни е запалила за каузата на българистиката стотици студенти. За нейния принос към развитието на българистиката и за цялостната ѝ научна работа, както и за активното ѝ съдействие в областта на академичното двустранно университетско сътрудничество през 2002 г. Академичният съвет на ПУ „Паисий Хилендарски“ ѝ присъди почетното звание доктор хонорис кауза.

Следващото поколение достойно е представено от доц. Шанова, ученичка на проф. Ю. Маслов. Започвайки своето развитие с проучвания по съвременен македонски език, тя се развива като специалист в областта на българистиката. Нейните изследвания са в областта на българската морфология и синтаксис, на теорията и историята на превода, на научната и историческа граматика. Доц. Шанова чете лекции по морфология на българския език, по теория и практика на превода, по диалектология, води спецкурсове по типология на балканските езици. Голяма част от нейните изследвания са посветени на модално-темпоралната система на българския глагол. Респектираща в научен и обществен план е методическата работа на доц. Шанова. През 70-те и 80-те години тя ръководи практиката на студентите българисти в СУ „Св. Климент Охридски“ и поставя на нова основа този важен момент от обучението на руските българисти — непосредствения допир с България. През 90-те години тя е инициатор и организатор на системата от програми за преподаване на български и други славянски езици и култури в петербургските училища. З. Шанова е научен ръководител и съставител на редица училищни програми и различни учебни пособия за изучаване на български като първи и втори език, на българска история и култура. Всяка година в рамките на майските празници на културата доц. Шанова организира своеобразна научно-практическа конференция на младите слависти *Диалог на славянските култури*, в която участват както ученици от славянските училища, така и студенти слависти от университета. В нея се оглеждат търсенията и постиженията на най-младото поколение слависти и българисти, очертават се проблемите и перспективите за изучаване на регионалните култури и езици. Доц. Шанова редовно урежда интересни изложби в библиотеката на Руската академия на науките, посветени на юбилеи на български писатели и общественици, на важни исторически и културни събития от миналото и настоящето на страната ни, като всеки път се опитва да акцентира върху непознати или по-малко известни страни от нашето национално историческо и културно наследство. За сериозната си изследователска, преподавателска и методическа работа тази година Зоя Кузминична получи две високи отличия — почетния знак на МОН и почетната грамота на Съвета за чуждестранна българистика към БАН. Благодарение на нейния ентузиазъм и професионализъм в изграждането, поддържането и развитието на приемствеността и комуникацията между различните поколения българисти в университета и извън него, българистиката продължава да се радва на интерес и развитие в системата на средното образование в Петербург. В момента най-пълна програма за изучаване на български език се провежда в Училище по славянски култури № 479. В него около триста деца от пети до единадесети клас изучават български език по два часа седмично. С променлив успех училището се радва на поддръжката от страна на градската управа и на съдействието на кадри от страна на славистичната катедра. Все още не достигат учебни пособия и нагледни

материали, а заплащането е слабо и не може да насърчи добрите студенти българисти след завършване на университета да постъпят на работа в системата на средното образование. С методическата помощ на славистичната катедра и с подкрепата от страна на Генералното консулство на РБ в Санкт Петербург училището търси нови възможности, средства и форми, за да продължи своята успешна славистична политика в променливите условия на настоящето.

Научният престиж на българистиката в Катедрата по славянски езици олицетворява научно-изследователската и преподавателска работа на доц. Е. Иванова. Ярък представител на следващото поколение българисти в славистичната катедра, тя е един от най-талантливите лингвисти. През 2003 г. доц. Иванова защита блестящо своя голям докторат на тема *Логико-семантическите типове предложения. Неполные речевые реализации (в русском и болгарском языках)* и стана първият голям доктор в катедрата след 20-годишна пауза. Елена Юриевна чете лекции по синтаксис и теоретическа граматика на съвременния български език, води интересни спецкурсове по проблеми на синтаксиса и семинарни занятия по българска граматика и разговор. С научно-преподавателската си работа тя издига на качествено ново ниво обучението на българистите в Катедрата по славянски филологии.

Своя принос в обучението на студентите българисти внасят доц. М. Рускова Петкова и старши преподавател О. Минин. Скромно, лишено от всякаква показност, но много професионално е тяхното присъствие в катедрата по славянски езици. Доц. Петкова също е от групата ученици и продължителни на делото на проф. Ю. Маслов. Тя преподава история на българския книжовен език и дълги години води практическия семинар по разговорен български език и часовете по превод на текстове от руски на български, като включва в образователната си програма сериозно запознаване на студентите с българската история, география, етнология и култура. Старши преподавател О. Минин от десетки години преподава история на българската литература от древността до 30-те години, чете спецкурсове и води семинарни занятия по редица проблеми на съвременната българска литература и периода на Българското национално възраждане. Без големи амбиции в областта на научната кариера, той се посвещава изцяло на преподаването на своя предмет и за повече от 30 години възпитава поколения българисти в основните хуманистични ценности на българската литература и култура, като съхранява траен интерес към новостите в българския културен и литературен живот.

От 1992 г. редовен аспирант, а впоследствие асистент и старши преподавател в Катедрата е българистката О. Вадимовна. Сега тя води часове по историческа граматика, диалектология и морфология на българския език. Олга е пред защита на своята кандидатска дисертация върху темата за перфекта и конклузива в съвременния български език. Неин научен ръководител е доц. З. Шанова. От 2000 г. О. Вадимовна оглавява съставителството на

електронен каталог на всички библиотеки в катедрите на Санкт Петербургския държавен университет и същевременно отговаря за библиотеката в катедрата. Благодарение на нейните усилия и акуратност библиотечният фонд към катедрата предоставя за ползване над 30 000 библиотечни единици — научна и художествена литература, справочни издания, изследвания и други учебни пособия.

Университетските преподаватели българисти взимат активно участие в различните научноизследователски и обществени форуми с българистична проблематика, занимават се професионално с преводаческа и консултантска дейност и ръководят всяка година курсовите и дипломни работи на десетки студенти.

По-проблематични са привличането и реализацията в Катедрата на най-младите аспиранти българисти в специалността „Българска филология“ като М. Чуденовских и Д. Боршов. Те завършиха своите редовни аспирантури преди три-четири години, но без да защитят дисертации и се насочиха към преподаването на български език, история и култура в училищата в Петербург. М. Чуденовских е бивша аспирантка на доц. Крилова и работи върху измененията в глаголната система при въвеждането на пряка реч в превода от руски на български език. Понастоящем е един от най-талантливите млади преподаватели българисти в системата на средните училища. В училище № 479 М. Чуденовских работи от осем години и със своя преподавателски чар и професионализъм допринася много за творческото усвояване на българския език и разширяване на познанията на учениците в различни области на българската история, култура, народопсихология и изкуство. В момента тя е и хоноруван асистент към катедрата и води упражнения по аналитично четене. Марина Николаевна е с намерение да завърши скоро кандидатската си дисертация и да продължи своята работа в Университета. В подобна ситуация е и Д. Боршов, който е започнал като редовен аспирант на проф. В. Д. Андреев по българска литература на Възраждането. След смъртта на проф. Андреев остава без компетентен научен ръководител и прекъсва работата си върху дисертацията. От 5 години Д. Боршов е учител по български и полски език в училище № 294 и едновременно с това работи като хоноруван преподавател по история на България и странознание в славянската катедра. Неговите интереси и публикации са в областта на народопсихологията и етнологията, на литературната история и критика.

От 2002 г. редовен аспирант в славистичната катедра е М. Клигина. Под научното ръководство на доц. Г. В. Крилова тя се занимава с изследване на категориите пространство и време в поезията на Вапцаров. Свободни аспиранти към катедрата в момента са две българистки — М. Ступкина и Н. Ершова. М. Ступкина от четири години работи в областта на експресивния синтаксис. Нейната дисертационна тема е *Парцелация на монологичната авторова реч* върху материал от българския език, а за наблюденията си

привлича материал от художествената литература и от периодичния печат. Научен ръководител на М. Ступкина е доц. Е. Иванова. В момента Марина е напреднала в работата върху дисертацията си, но за съжаление е на преподавателска работа в друг факултет на университета. Надежда Ершова също е свободен аспирант и работи в областта на българския синтаксис. Темата на нейната дисертация е *Противопоставителните съюзи в българския език*, а научен ръководител е доц. Г. Крилова. Надежда също е към края на своето изследване. Тя е на работа в Педагогическия университет в Санкт Петербург, но не като българист, а като специалист по английски език.

Надеждите за развитие на българистиката сега са обърнати към най-младата смяна, към студентите от втори и трети курс българска филология. Всяка година в специалност българска филология се приемат шестима студенти по държавна поръчка и един студент платено обучение. Радващо е, че във времето на глобализация и достъп до интернет интересът към българистиката не престава. Разбира се и тук настъпват времена на изпитания и промени, на активно търсене на нови форми и начини за професионална реализация на завършващите българисти. Перспективите за работа след дипломирането по специалността — филолог-славист-преводач, специалист по български език и литература — са много ограничени в сегашните условия. На фона на разрастващите се мощни катедри по западни и източни езици в Санктпетербургския университет, славянската катедра достойно отстоява своите столетни традиции и въпреки новото разпределение на езиковите и културни интереси продължава да поддържа високото ниво на академичното образование.

Развитието на университетската българистика е стимулирано от постоянните академични контакти на Катедрата с различни университетски и славистични центрове у нас и в чужбина. Динамичните социално-икономически, политически и културни промени в последните петнадесет години измениха и преструктурираха традиционно силните контакти в областта на образованието, науката и културата между България и Русия. Сега катедрата има своите двустранни договори за сътрудничество с филологическите катедри на ПУ „Паисий Хилендарски“ и СУ „Св. Климент Охридски“. Ежегодно най-добрите студенти българисти от трети и четвърти курс посещават летните езикови семинари в София, Банкя и Велико Търново, което им дава възможност да усъвършенстват езиковите си умения и да разширят познанията си за живота, бита и културата на съвременна България.

Университетската българистиката в Петербург има и своите постоянни научни форуми. В това отношение трябва да се обърне специално внимание на *Державинските четения*. Те възникват през 1996 г. като съвместна проява на българистите от катедрата по славянски филологии и петербургския клон на Междурепубликанската научна асоциация на българистите (МНАБ). Посветени на паметта на известния учен славист акад. Державин, *Державин-*

ските четения представляват ежегодна работна среща на учените българи от българистичните центрове в Русия, Украйна и страните от ОНД. Всяка година *Державинските четения* протичат като отделен форум в рамките на традиционната *Международна мартенска филологическа конференция* със своя предварително обявена тематика и работна програма. Те имат за цел да дискутират широк кръг от проблеми в различни области на познанието, свързани с миналото и настоящото развитие на българската история, култура и изкуство. Част от работата на форума представлява обработването и публикуването на редица материали от богатия архив на акад. Державин, който се съхранява в Библиотеката на РАН в Петербург. Всяка година *Державинските четения* са съпътствани и от своеобразна тематична изложба от славянския фонд на библиотеката на РАН, организирана от доц. З. Шанова, която всеотменно осветлява многолетното историческо и културно взаимодействие между Русия и България. Тази година *Деветите Державински четения* се състояха под мотото за ролята на българската история, култура и литература в цивилизационните процеси на Балканите и по света в миналото и днес. Основна роля в организирането и провеждането на *Державинските четения*, както и на различни българистични форуми и чествания в Дома на дружбата, заема възрожденската фигура на г-жа Ирина Садовская. Участничка във Великата отечествена война, кандидат на изкуствоведските науки, И. Садовская обвързва трайно своята научноизследователска и обществена дейност с българското киноизкуство и култура. Неизтощимата ѝ енергия и ентузиазъм, любовта ѝ към българската история и култура респектират редица поколения българи и учени слависти. Домът на дружбата в Петербург е традиционно място за комуникация на различни поколения българи и специалисти от различни области на науката и образованието. Тук се организират научни, делови и светски събития, свързани с честването на забележителни дати и събития от историята и настоящето на българската държава. Всяка година през май се провежда серия от празници, посветени на славянската писменост и култура, в които учените българи взимат най-активно участие.

Тези общи щрихи към съвременното състояние на университетската българистика в Петербург разкриват плодовете на една силна академична традиция в областта на образованието и науката, която в настоящето се опитва да оцелее и да намери най-подходящата и продуктивна форма за по-нататъшно развитие. В началото на XXI в. славянските култури и езици все още запазват своите традиционно силни територии в университетския свят в Петербург. А българистиката тук продължава да има своето авторитетно присъствие, което потвърждава тезата, че въпреки обратите в историята и социално-политическите промени и сътресения, дълбокото езиково, ментално и духовно родство между славянските народи ще продължи да дава плодове.

Мариета Иванова-Гиргинова

НАУЧЕН ЖИВОТ

Пети балканистични четения

В периода 17—19 май 2004 г. Софийският университет „Св. Климент Охридски“ беше домакин на „Петите балканистични четения“. Те се провеждат всяка година в рамките на сътрудничеството между студентите от специалност Балканистика в Софийския и Великотърновския университет. Тази година бяха посветени на десетгодишнината на специалността Балканистика в Софийския университет и поради това кръгът на участниците беше разширен. На церемонията по откриването, състояла се в аулата на Университета, слово произнесе проф. дфн Петя Асенова, ръководител на Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание. Прочетени бяха приветствия и от Ректора на Софийския университет, от Декана на Факултета по славянски филологии, както и от делегацията на Великотърновския университет. На откриването присъстваха и представители на посолствата на няколко балкански държави.

По време на четирите заседания изнесоха доклади повече от 40 участници, сред които преподаватели и студенти от специалността Балканистика от София и Велико Търново, бивши студенти в тази специалност, някои от които вече докторанти в различни научни институти. Участие взеха и голям брой гости от чужбина, преподаватели, изследователи и студенти от Румъния, Гърция, Кипър, Албания, Канада, Германия, Австрия, Македония.

Научните съобщения на участниците бяха групирани в отделните заседания тематично и според изучаваните в специалността дисциплини — езиковедски, исторически, етнокултурни и литературоведски. Така те успяха да пресъздадат една интересна картина на пъстроцветните Балкани.

От чуждестранните гости участие с доклади взеха Хараламбос Симеонидис (Солун/Никозия), Олга Младенова (Калгари), Христина Марку (Комотини), Янис Моциос (Янина), Димитру Завера (Букурещ), Корина Лешбер (Берлин).

Своите първи научни изследвания представиха студенти от всички курсове на специалността Балканистика в СУ, както и колегите им от Великотърновския университет. Наред с тях на тази конференция участваха и техните преподаватели. Учители и ученици заедно дискутираха различни

проблеми на балканистичната наука. Присъстваха и чуждестранни студенти балканисти.

На конференцията бяха представени доклади, в дискусията на които за пореден път се откриха различните гледни точки на хората от Балканите. Диапазонът на интереси обхваща актуалната тема за присъединяването на Балканите към Европейския съюз, премина през различни исторически епохи и събития, като не бяха забравени и етнокултурните и литературни взаимовръзки на полуострова. Специално внимание беше отделено на езиковедската проблематика. Някои съобщения засегнаха дискуссионни въпроси, решаването на които предстои на следващите „Балканистични четения“.

Тези научни срещи ще продължават да предизвикват интерес сред студентите и академичната общност, защото са важен елемент в научното общуване и най-вече защото многоликите Балкани за момент се събират на една маса с една идея.

Петър Костадинов

Пред прага на глобализацията

Четиридесет и втори леген семинар по български език и култура за чуждестранни българисти и слависти в Баня

За 42-ри пореден път в България си дадоха триседмична среща млади хора от различни страни, чийто общ език е българският. Този път в Летния семинар по български език и култура за чуждестранни българисти и слависти, организиран всяка година от Министерството на образованието и науката и Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в Баня, взеха участие 86 студенти, преподаватели и научни работници от Албания, Белгия, Германия, Гърция, Дания, Испания, Италия, Казахстан, Китай, Молдова, Монголия, Полша, Румъния, Русия, САЩ, Сърбия, Словения, Украйна, Унгария, Хърватско, Чехия, Швейцария, Япония.

От тази година директор на семинара е доц. д-р Панайот Карагъзов. Ръководители на отделните секции бяха проф. Василка Радева (български език), доц. д-р Йорданка Холевич (антропология на българите) и д-р Паулина Стойчева (българска литература).

Лекции изнесоха проф. Климентина Иванова, проф. Кирил Топалов, проф. Татяна Славова, проф. Румяна Дамянова, проф. Петя Асенова, проф. Иван Павлов, проф. Владко Мурдаров, доц. Анна-Мария Тотоманова, доц. Николай Чернокожев, доц. Боян Вълчев и др.

Под ръководството на Даниела Иванова двадесетина студенти изучаваха български народни песни и танци, като подготвиха и показаха фолклорен спектакъл под наслова „Седянка“. На отделна вечер представители на различни страни пяха и танцуваха характерни образци от българския национален фолклор.

Участниците в семинара посетиха Националния исторически музей, Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, град Пловдив и Рилския манастир.

Както всяка година и този път в подножието на Люлин планина се изгражда един умален модел на обединена Европа върху принципа на равнопоставеност на културите на малките и големите народи.

Илия Пехливанов

„Малката Света гора“

Международна научна конференция, 2–5 септември 2004, Жеравна

Конференцията бе организирана от Факултета по славянски филологии в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Общинския съвет на град Сливен, Художествената галерия „Димитър Добревич“ — Сливен и Историческия музей — Сливен. Тя бе посветена на проф. Д. Петканова, основател и пръв ръководител на Катедрата по кирилометодиевистика. Участваха над 60 учени от България, Сърбия, Австрия, Гърция, Полша, САЩ, Великобритания и Швеция с доклади от областта на медиевистиката, лингвистиката, фолклористиката и краезнанието. Център на изследванията бе Малката Света гора — балканските манастирски центрове през Средновековието и през Възраждането като духовни и просветни средища.

Докладите от пленарното заседание бяха свързани с онези културни и манастирски центрове, които оказват най-силно влияние върху духовния живот на Балканите през Късното средновековие и Възраждането. В своя доклад Д. Петканова (София) представи и обобщени свидетелствата за Жеравна и жеравненци от достигналите до нас ръкописни книги. По един особено трогващ и емоционален начин пред слушателите бе разкрита богатата картина на духовния и материалния възход на Жеравна, подкрепена с данни за книжовното наследство, завещано ни от жеравненци. Докладът на И. Добрев (София) *Света гора сливенска* бе посветен на манастирските средища в сливенския край през Средновековието и Възраждането. Проф. Добрев направи задълбочен обзор на историческите и литературни данни за тези средища и отдели особено внимание на връзките на Малката Света гора с атонските

обители. С не по-малък интерес бе посрещнат докладът на Пр. Матеич (Кълъмбъс, САЩ), в който бяха представени данни за пораженията от пожара в Хилендарския манастир през март 2004 г. При липсата на официална информация за причинените от бедствието щети, проф. Матеич изложи редица неизвестни на научната общност данни за унищожаването на една значителна част от сградата на манастира, на намиращи се там безценни параклиси и стенописи. Т. Суботин-Голубович (Белград, Сърбия и Черна гора) представи детайлен обзор на духовния и културен живот в сръбските манастири през периода на османско владичество, като бяха изтъкнати както индивидуални особености на отделни средища, така и включването им в процеса на взаимодействие и обмен между балкански манастирски центрове. В последния доклад от пленарното заседание Вл. Демирев (Сливен) изложи малко известни и нови данни за различни легенди и предания от Сливенско, съхранили една своеобразна фолклорна история за Малката Света гора.

Работната дейност на конференцията продължи в паралелно протичащи заседания. Особено внимание бе отделено на духовната и материалната култура на Жеравна, Котел и Сливен, на които бяха посветени отделни секции, проведени под патронажа на проф. Д. Петканова, проф. Кр. Станчев и проф. Ив. Добрев — потомци на известни родове от тези средища на възрожденския дух и менталност. Бяха прочетени доклади, предлагащи разнообразни методологически „ключове“ за вникване в историята, съдбата и мирогледа на жеравненци, сливенци и котлеци. Проучванията предложиха филологически, исторически, стопански, етнографски и фолклорни данни за някои от най-важните културни и духовни средища на Балканите през Възраждането, като особен интерес предизвикаха изследванията на Ив. Русев (Варна), Й. Коцева (София), М. Тимотиевич (Белград), Й. Желев (София), Е. Дроснева (София), Свл Радева (Котел), А. Манолева (София). Темата за поклонничеството, за културните и книжовни връзки между различни манастирски средища бе засегната в докладите на Н. Радославлевич (Белград), Б. Николова (София), Т. Йованович (Белград), И. Иванова (София). Редица доклади бяха посветени на връзката между традиционна култура, фолклор, религия и менталност — Р. Малчев (София), А. Георгиева (София), К. Рангочев (София).

В областта на средновековното ръкописно наследство бяха представени редица приносни изследвания. Й. Райнхарт (Виена) представи резултатите от своето проучване на текстологията и езиковите особености на старобългарския превод на *Житието на Симеон Юродиви*. Авторът направи важни наблюдения върху групирането на преписите на съчинението и историята на текста в отделните групи. С голям интерес се очаква подготвяното от проф. Райнхарт критическо издание на славянския превод на *Житието*, който притежава старинни граматически особености и съдържа изключително ценен лексикален материал. Докладът на М. Димитрова (София) бе

посветен на поемата на Михаил Псел в рилския ръкопис № 2/24 в контекста на широко дискутирания в последните години проблем за славянските преводи и редакции на библейската книга *Песен на песните* с тълкования. Д. Пеев (София) представи своите наблюдения върху *Хрониката на Георги Монах* в Архивския хронограф. В центъра на неговия доклад бяха поставени въпросите относно произхода и функцията на този текст както в рамките на сборника, така и в контекста на други преводни исторически съчинения. Особено внимание предизвикаха докладите на К. М. МакРобърт (Великобритания) върху текстологическите и палеографските особености на *Атинския псалтир* № 1797 и на М.-А. Джонсън (САЩ), която направи интересни наблюдения върху текстуалната традиция на славянския Паримейник. В своя доклад *Следите на всекидневието в Синайския патерик* Е. Зашев (София) изследва наименованията на съдове в гръцкия текст на паметника и техните славянски еквиваленти. Авторът отбелязва някои характерни отклонения при превода, които бяха разтълкувани в общокултурологичен аспект. И. Петров (Лодз) изнесе доклад върху синтактичните иновации в езика на *Сводния патерик* от XIV в. Докладът направи впечатление с модерния подход и методика при разработването на тази проблематика. В работата на конференцията не бе подмината и темата за дамаскинарските сборници. К. Ф. Гилдей (Гьотеборг, Швеция) изложи някои теоретични и методологични наблюдения върху езика на книжовниците, Д. Димитрова-Маринова (София) посвети своя доклад на дидактичните сборници на Йосиф Брадати като наръчници на манастирския таксидиот през XIX в.

В редица изследвания, представени на конференцията, бяха демонстрирани плодотворни научни резултати, постигнати чрез интердисциплинарен подход и проучване на интеркултурните връзки. Докладът на Г. Минчев (Лодз) бе посветен на апокрифните тълкования на литургията, в които е отразена представата за присъствието на безплътни сили по време на богослужението. Като материал бяха използвани няколко славянски текста, при което бе направен обзор на досегашните проучвания на всеки един от тях и бяха изтъкнати интересни паралели между писмен текст и иконография. М. Сковронек (Лодз) направи в своето изложение преглед на циклите с чудеса на архангел Михаил в средновековната литература и иконография, като детайлно анализира връзките между текст и изображение. Е. Коцева (София) изнесе доклад на тема *Синодикът на българските царе в светлината на съвременни археологически находки*. Авторката изследва възможността на базата на съвременните археологически находки, свързани с инфраструктурата и пътната мрежа в средновековна България, да се потвърдят редица исторически данни, засвидетелствани в текста на *Синодика*. И. Чекова (София) изложи своя проект на тема за *Западните светци в Стишиния пролог* (проектът ще се осъществява съвместно с проф. Х. Миклас), И. Илиев (Кърджали) спря

вниманието си върху връзката между исихасткия светоглед и езиковия изказ в творчеството на писателите от Търновската книжовна школа. В. Герджикова (София) (*Наблюдения върху Християнството на Райно Попович и античните корени на дискурса за благонравие*) разгледа произхода на жанра „учебник по благонравие“, като бяха направени интересни паралели с античния и след-ренесансовия западноевропейски културен модел. Силно впечатление направи участието на най-младото поколение слависти и най-вече на аспирантите в Катедрата по кирилометодиевистика в Софийския университет А. Димитрова (*Студийският манастир в житията на св. Теодор Студит*) и Д. Атанасова (*Седемте отроци от Ефес в литературната традиция*).

Част от проучванията, представени на конференцията, бяха посветени на темата за средновековните манастири и култове. В своя доклад *Из атонската химнографска прослава на български светци (нови находки)* К. Нихоритис (Солун, Гърция) представи новооткрита служба за Зографските мъченици, създадена от гръцкия книжовник Яков Неоскитиот (XVIII в.), който е автор освен това и на служби за св. Йоан Рилски и за св. Онуфрий Габровски. И. Билярски (София) посвети доклада си на една неизвестна служба за св. св. Константин и Елена, която предоставя важен материал за изследване на култа към тях във Влашко през XVII век. Д. Чешмеджиев (Пловдив) представи изследване върху запазените в гр. Берат (Албания) мощи на св. Горазд. Въз основа на привлечения фактологически материал и на досегашните проучвания относно култа към св. Седмочисленици, авторът защити становището, че тези реликви не са автентични — появата и почитането им в катедралата „Успение Богородично“ в Берат се отнасят най-рано към XVI век.

Голям интерес предизвика лекцията на Пр. Матейч и М.-А. Джонсън. Американските колеги представиха направеното досега и бъдещите задачи на Хилендарската изследователска библиотека и Центъра за средновековни славянски проучвания в Кълъмбъс (Охайо, САЩ), където се съхраняват в микрофилмова форма славянски ръкописи и старопечатни книги, периодика и критическа литература. Научната общност подкрепи инициативите на Хилендарската изследователска библиотека, като бяха обсъдени възможностите за още по-облекчен достъп до съхраняваните там ценни материали, които са на разположение на учените от цял свят (повече информация по тези въпроси може да се получи в интернет сайта <http://cmrs.osu.edu/rcmss>). Оживени дискусии по време на конференцията между българските и чуждестранните участници предизвика докладът на М. Нихоритис (Гърция) за състоянието на съвременната гръцка славистика. Обща бе тревогата и загрижеността от разрастващия се процес на маргинализиране на славистиката и българистиката, предизвикан от закриването или преобразуването на научни институции и образователни центрове в редица европейски държави.

Конференцията „Малката Света гора“ в Жеравна даде среща на утвърдени специалисти и млади учени, бяха обменени ценни идеи, възникнаха нови инициативи. Несъмнено блясъкът на научните постижения на форума нямаше да бъде същият без усилията на главните организатори от Катедрата по кирилометодиевистика на Софийския университет доц. дфн И. Христова и д-р М. Димитрова, както и на домакина на международната конференция проф. Д. Петканова.

Явор Милтенов

Осми международен симпозиум „Търновска книжовна школа“

От 14 до 16 октомври 2004 г. за осми пореден път се състоя международният симпозиум „Търновска книжовна школа“, тази година посветен на св. Евтимий, патриарх Търновски и неговата духовна мисия в европейската култура. Организатори бяха Великотърновският университет „Св. св. Кирил и Методий“, Научно-изследователският център „Търновска книжовна школа“ и Институтът по балканистика при Българската академия на науките.

В научната среща взеха участие четиридесет и един учени от България, Русия, Германия, Румъния, Гърция, Сърбия.

По същото време проф. д-р Василка Тъпкова-Заимова на тържествена церемония беше удостоена със званието доктор хонорис кауза. Нейното академично слово бе посветено на образа на Търново в изследванията за Търновската книжовна школа.

Проф. Георги Данчев (Велико Търново) представи сборниците на Владислав Граматик с оглед на включените в тях съчинения на Евтимий Търновски. Проф. Димитриос Гонис, преподавател по история на православните църкви в Атинския университет разгледа *Житието на св. Филотея* в неговите румънски и български версии. Доц. Лила Мончева (Шумен) се спря на стиловите особености на „плетение словес“ в светлината на индоевропейската традиция, като разшири обсега на взаимодействие на търновските книжовници с останалия културен свят през Средновековието. Проф. Донка Петканова (София) постави въпроса за сръбската книжнина като извор за *Житие на Стефан Дечански* от Григорий Цамблак. Старши преподавател Галина Гадалова (Твер) съобщи за български текстове в тверски ръкописи от XV–XVIII в., между които и късен препис на *Слово за Възнесение* от Йоан Екзарх. Доц. д-р Драгиша Бойович (Ниш) разгледа рецепцията на патристичната литература в сръбски ръкописи от края на XIV и XV в. Проф. Ру-

мяна Златанова (Хайделберг) представи своите разсъждения върху текстовете с тълкования в търновския библейски свод. Проф. Иван Харалампиев (Велико Търново) изложи схващанията си за езиковата реформа на Евтимий Търновски и нейните критици. Проф. Ангел Давидов (Велико Търново) се спря на особеностите, характеризиращи езика на Григорий Цамблак. Кфн Кирил Максимович (Москва) анализира пандектите на Никон Черногорец в славянските преводи от XII—XIV в. в лексикален аспект. Татьяна Пентковска (Москва) направи сравнителен езиковедски анализ на Евтимиевата редакция на *Йерусалимския устав* и руската редакция от началото на XV в. Доц. Пламен Павлов (Велико Търново) представи данни за култа към св. Петка Търновска. Ст.н.с. Павлина Бойчева (София) анализира в своя доклад контактите между Молдовската църква и Константинополската патриаршия през 30-те години на XV век. За изследователските проекти, по които работят, говориха млади учени от Шуменския и Пловдивския университет.

Представена бе новата книга на доц. дфн Невяна Дончева-Панайотова — *Григорий Цамблак и българските литературни традиции в Източна Европа XV—XVII век* — плод на дългогодишни проучвания в руски архивохранилища и библиотеки, които потвърждават българския произход на бележития духовник и общественик.

Показан бе документалният филм *Векът на Лихачов*, създаден от Леннаучфилм, с участието на български учени и публицисти.

Илия Пехливанов

Международна научна конференция „Слово и вяра“

На 18 и 19 октомври 2004 г. под патронажа на д-р Евгений Желев, кмет на община Стара Загора, се проведе международна научна конференция в памет на проф. Боню Ст. Ангелов и по случай 90-годишнината от рождението му. Сред организаторите бяха и Филологическият факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Научноизследователският център „Търновска книжовна школа“, Съюзът на учените в България — клон Стара Загора и Тракийският университет — Стара Загора. В научния форум взеха участие както утвърдени, така и млади учени от България, Русия и Швеция.

Пленарното заседание беше открито с обзорния доклад на А. Милтенова (*Научното дело на проф. Б. Ст. Ангелов*). Важни моменти от живота и творческото дело на учения откриха Н. Дончева-Панайотова (*Проф. Б. Ст. Ангелов за българо-руските книжовни отношения*) и И. Матев (*Научни и възпоменателни ескизи за проф. Боню Ангелов*)

Работата на форума протече в рамките на две секции: „Медиевистика“ и „История и културознание“. И. Радев (Велико Търново) представи доклада си *Нови моменти в дейността на Стоян Кованлъшки — опит за доразвиване на наследеното от проф. Б. Ст. Ангелов*. А. Калоянов (Велико Търново) се спря на въпросите кога, къде и от кого е произнесено **Слово за Пасха**. А. Новикова (Москва) направи съпоставки между Кирилометодиевския превод на Евангелието и съвременния текст, ползван от Руската православна църква. Д. Иванова (Пловдив) се спря на езиковите концепции в преводите на Библията през XIX век. Г. Гадалова (Твер) разгледа присъствието на **Азбучната молитва** в твърските ръкописи от XVI век. В. Цачева (София) представи нови данни за ръкописа с откритите от проф. Б. Ангелов **Общи служби на св. Климент Охридски**. К. Максимович (Москва) анализира архаичната регионална лексика в **Закон судный людем**. Езиковедската тематика бе застъпена и в доклада на П. Карамфилова (Смолян) — *Средства за изразяване на определеност в посланията на Евтимий Търновски*. Н. Дончева-Панайотова (Велико Търново) направи своите наблюдения върху приемствеността между творчеството на Григорий Цамблак и някои староруски писатели. Д. Петканова се спря на въпроса за разпространението на **Слово за четенето на книгите** от Йосиф Хилендарски. П. Стефанов (Шумен) съобщи за неизвестни ръкописи от XV—XIX век в Шумен. Д. Радославова (София) направи обстоен преглед на българските книжовни центрове през XVII век. Обобщаваща беше проблематиката на доклада на О. Пърличева (София), посветен на Кирило-Методиевските традиции. Опит за типология на мотивите в апокрифите за кръстното дърво направи Д. Иванова (София). Културологична гледна точка беше застъпена в докладите на Б. Ангелов (София) — *Изтокът и Западът — или кой кой е в очите на другия*, Р. Комсалова (Пловдив) — *Християнската идея сред прабългарската общност* и на Т. Моллов (Велико Търново) — *Сотирологичната стратегия на поп Пейо след есхатологичната 1492 година*. А. Гарабедян представи епиграфски данни за българо-арменските църковни отношения. Д. Чешмеджиев (София) разгледа някои аспекти на въпроса за гроба на патриарх Евтимий в Бачковския манастир. Й. Алексиев (Велико Търново) се спря на сведенията за Трапезица в житийната литература. Гост на конференцията бе шведският славист К. Ф. Гилдей (Гьотеборг).

Конференцията показва приемствеността, на която се радва научното дело на проф. Боню Ангелов.

Диляна Радославова

„Ив. Д. Шишманов — Форумът“: традицията в модерността и модерността в традицията

На 21 и 22 октомври 2004 г. в София се проведе Национална конференция по случай 130-годишнината от рождението на Ив. Д. Шишманов. Тя бе организирана от секция „Литература на Българското възраждане“ на Института за литература при БАН под общото наименование „Ив. Д. Шишманов — Форумът“. Освен специалистите на литературата за Възраждането, присъстваха и бяха поканени и колеги от Института за фолклор, Института за история, СУ „Св. Кл. Охридски“, ПУ „Паисий Хилендарски“ и др. Бяха прочетени над 30 доклада, посветени на делото на Ив. Д. Шишманов, които ще бъдат поместени в подготвяния научен сборник.

Образът и личността на големия български учен, фолклорист, етнограф и политик се очерта в пресечната точка на възрожденското (чисто традиционното) и новото, модерното (европейското). Акад. Ив. Д. Шишманов бе интерпретиран като личност, застанала на границата на две културни епохи. Една част от докладите бяха посветени на възрожденското у Шишманов. К. Михайлов интерпретира образа на учения като един късен възрожденец, с когото всъщност „свършва възрожденското време“. Изследователят вижда в учения наследената основна характеристика на Възраждането — личността-институция, проявената всеобхватност. Като възрожденски К. Михайлов очерта някои от идеите на Шишманов, например за автономност на училището, за полезност и гражданственост, за кооперативния читател, за съхраняване на талантите и др. Един друг ракурс към възрожденската проблематика, но отразена в чертите на рода Шишманови, предложи Н. Драгова. В доклада си „Иван Д. Шишманов и Д. Шишманов в ланеца на българската интелектуалност“ тя изследва диалога Ив. Д. Шишманов и Д. Шишманов като едно сложно съотнасяне, като психологическо взаимодействие и въздействие. Изследователката мотивира израза „ланец“ като „деликатна връзка между брънки от благороден метал“. Анализирайки дневника на Д. Шишманов, Н. Драгова открива обречена самота, според нея възрожденското при Шишманови се превръща в същностно, в смущение от европеизма, в патриархалност. Изследователката приема написаното от Д. Шишманов като ерудитска, а не индивидуална проза, сравнява го с текстовете на Гео Милев, с Иво Андрич и др.

На конференцията бе поставена и една от често дискутираните теми в нашето литературознание — за психосоциалния метод на Шишманов. В аспекта на тази проблематика се откриха докладите на Р. Димчева „Приносът на проф. Ив. Д. Шишманов към социологията на литературата“ и на Р. Дамянова „Психосоциологичният метод на проф. Иван Д. Шишманов“. Р. Дим-

чева подчерта продуктивността на социологичните идеи на Шишманов — като разработва области от литературознанието, същевременно да го приобщи към Европа. Тя изтъкна ролята на Шишманов като социален реформатор. Р. Димчева подчерта значението на новата естетика на Шишманов, свързана със социалния характер на изкуството. Според нея разбирането на учения, че важното е кодирано в публиката, и че литературата съдържа това, което читателят влага в него, се оказва креативно. Р. Дамянова обогати и допълни методологически казаното от Р. Димчева. Тя подчерта, че Шишманов предлага нещо безпрецедентно в българското литературознание — откриването на нов метод, създаването на литературна социология. Изследователката изтъкна факта, че Шишманов предвеща тенденции, които през последното десетилетие на XX век се отлагат в социалната психология, в науката за личностната и социалната идентичност, в появата на феноменологичните школи и др.

Част от докладите разгледаха образа и фигурата на учения в диалога му и полето на културно-литературните и философски полемики с известни личности на неговото време. Между тях бяха докладите на Л. Минкова, С. Сивриев, Св. Черпокова, В. Балеvски, Вл. Мурдаров и др. В доклада си „Любен Каравелов и Ив. Д. Шишманов в традицията на българската украинистика“ Л. Минкова се спря на отношението на Ив. Шишманов към Шевченко като към поет-романтик, панславист, християнин. В своя доклад „Иван Д. Шишманов и д-р К. Кръстев за тенденциозното изкуство“ С. Сивриев проследи един друг литературно-естетически диалог — възгледите на Шишманов срещу тези на д-р Кръстев. Шишманов защитава възгледа си за нравствената тенденция в изкуството, която трябва да бъде общочовешка. Докато според д-р Кръстев тази тенденция е аномалия, чрез нея изкуството се превръща в религия, а то има нужда от сакралност. Св. Черпокова проследи отношенията М. Драгоманов — Ив. Шишманов, от една страна, като интелектуален обмен, а от друга — като реконструиране на връзката учител-ученик. Вл. Мурдаров очерта филологическия профил на Ив. Шишманов. Според изследователя езиковите интереси на Шишманов водят своята традиция от Възраждането. Той дискутира и полемиките на Ив. Шишманов с В. Ягич. В. Балеvски проследи кореспонденцията между Ив. Шишманов и М. Арнаудов като европеистични изяви на българската литературна наука.

Друга група доклади фокусираха значението на делото на Ив. Д. Шишманов в съпоставителен план — българското и европейското. Между тях интересни подстъпи към тази тема предложиха Кл. Протохристова, Н. Данова, Л. Михова, Д. Господинов и др. Кл. Протохристова потърси връзката между академичния проект на учения и неговия прочит на западноевропейските литератури. Н. Данова също очерта профила на учения през призмата на европейското и модерното. Тя проследи българо-гръцките взаимо-

отношения през противопоставянията на Ив. Шишманов на националната митология. Той разколебава романтичната историография и свързания с нея антиисторически метод. Л. Михова се опита да даде отговор на въпроса дали Ив. Шишманов успява да продължи и осъществи един от най-амбициозните проекти на Възраждането — създаване и утвърждаване на българската научна периодика и с това нейният доклад се обърна към възрожденската проблематика, но и към европейските тенденции. Целта на изследователката бе да докаже, че Ив. Шишманов цели да обвърже нацията с държавата и да институционализира научното знание, да съхрани националната културна традиция и модерните ценности. Д. Господинов, исторически детерминира и коригира увлеченията на Ив. Д. Шишманов. Според него Българското възраждане е сходно на периода на ранната модерност в Европа. Той изрази убеждението си, че историята на българската литература и култура трябва да се изследва като се проследи оригиналното развитие и неповторимостта им по отношение на Европа.

Интерес представляваха докладите на Ю. Николова и П. Стойчева. Ю. Николова тълкува епиграмите на Ив. Д. Шишманов, като изхожда от оценката, която авторът сам дава на тези свои литературни опити — не толкова като литературен принос, колкото като гражданско поведение. Според Ю. Николова епиграмите на Ив. Шишманов изразяват теоретичната концепция, че афористичният прочит е универсален и те представляват своеобразен дневник. П. Стойчева засегна въпроса за националните легенди и научната обективност в изследванията на Ив. Д. Шишманов. Според нея опозицията мит/история е съществена особено по отношение на литературния историк. П. Стойчева отбеляза и един интересен ракурс във възгледите на Шишманов относно гръцкото влияние през Възраждането. Тя оцени като креативно становището на Шишманов за елинофилството като път към патриотизма. В исторически план Н. Капралова проследи спомоществателството в рода на Шишманови. Според нея като най-активен спомоществател се очертава Александър Шишманов, но изреди и факти, свързани с Ем. Шишманов, Петраки Шишманов, Димитър Шишманов и Иван Шишманов.

Една отделна група доклади на учените от Института за фолклор потърсиха ролята и значението на Ив. Шишманов като етнограф и фолклорист. Между тях бяха докладите на Р. Попов, Св. Петкова, Ст. Бояджиева, Е. Мицева, К. Динчев и др. Св. Петкова и Ст. Бояджиева интерпретираха „Песента за мъртвия брат“ като методополагаща, като поглед, както към контекста в баладната ни традиция, така и като съвременни, модерни анализи и тълкувания.

Цв. Величкова от Научния архив на БАН упомена непубликувани документи от и за Ив. Шишманов — автобиографични и биографични материали, писма, семейни преписки и др.

Светлана Русинова

ПРОФИЛИ

Василка Тъпкова-Заимова на 80 години

Василка Тъпкова-Заимова е един от малкото български учени, които са получили безспорно признание у нас и в чужбина за приносите си в проучването на историята и писмените извори от епохата на Средновековието. Нейните интереси обхващат както византийско-българските и балканските връзки и взаимоотношения, така и тълкуването на историческите факти в европейски и в световен контекст. В продължение на повече от 50 години тя публикува на български и на още няколко езика почти 500 статии, студии, рецензии, монографии, издава отделни средновековни паметници с коментар, участва в съставянето на речници и енциклопедии и др.

Въпреки впечатляващия брой заглавия в нейната библиография, тя е от изследователите, чието творчество е органично и не може да се подели на по-важни и по-маловажни публикации, на такива, които биха могли да бъдат продукт на бързотечна актуалност и такива, които имат стойност на фундаментални приноси.

Родена в София на 7.VIII.1924 г., тя завършва Френския колеж (1943) и класическа филология в Софийския университет (1947). По време на следването си посещава лекции по археология, средновековна история, френски език, старобългарски език и литература, усвоявайки най-добрите традиции на българската наука за античността и на медиевистиката в лицето на Ал. Балабанов, Б. Геров, В. Бешевлиев, В. Георгиев, Г. Михайлов. В продължение на повече от петнадесет години работи за издаването на гръцките и латинските извори за българската история в Института за история при БАН (от 1947). Специализира в Ленинград, Москва (1963) и в Париж (1967). От основаването на Института по балканистика при БАН (1964) постъпва в него (от 1966 г. е ст.н.с. II ст., а от 1973 г. ст.н.с. I ст. и професор), където по-късно

основава и ръководи Секция „Балканските народи и Византия“ (1971—1989). В последните десет години тя е сътрудник на Кирило-Методиевския научен център при БАН. Преподавателската ѝ дейност е изключително богата: хоноруван професор във Висшия институт за изобразителни изкуства (1973—1993) и в Софийския университет (от 1990); професор във Великотърновския университет (от 1975), където чете лекции по история на Византия, в Пловдивския университет (от 1990) и др. Проф. Тъпкова-Заимова е член (1979) и по-късно зам.- председател (1994) на Международната асоциация за проучване на Югоизточна Европа (AIESEE), на Националния комитет по балканистика (от 1978), на Международната асоциация по византология, на Комисията по история на славистиката към Международния комитет на славистите (1990—1992) и др. Съвместно с Й. Заимов е носителка на Кирило-Методиевска награда (1971) за публикуването и проучването на Битолския надпис на Иван Владислав. Присъдени са ѝ редица престижни отличия: орден „Червено знаме“, два медала от името на Международната асоциация за проучване на Югоизточна Европа, грамота на СУБ за големи научни постижения (1993), медал по случай 40-годишнината на Дружеството за македонски проучвания в Солун и възпоменателен медал „Кирил и Методий“ (Солун), медал за заслуги на Римския университет, орден „Академични палми“ на Френската академия (1996). През 2003 г. е избрана за дописен член на Румънската академия, а през 2004 — за почетен доктор на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“.

Проф. Тъпкова-Заимова има подчертана склонност към интердисциплинарния подход в своите проучвания. Привличайки сведения и факти от писмените извори, тя изследва от една страна движението на идеите в обществото, а от друга менталитета на средновековния човек. История, филология и философия се преплитат в нейните научни и научно-популярни текстове. Основните теми в изследователската ѝ работа са: етногенезис на балканските народи, Византия и славяните, политически и културен живот на Балканите през Средновековието, исторически и историко-географски проблеми на северните и североизточните български земи, образуване и структура на балканските държави, политическата идеология и църковната организация в средновековна България. Важно място в творчеството ѝ заемат византийско-балканските политически и културни контакти и взаимодействия. Сложните и многообразни процеси в Югоизточна Европа до появата на българската държава, разгледани в множество отделни публикации, са обобщени в монографията ѝ *Нашествия и етнически промени на Балканите през V–VII в.* (1966). В друг обобщаващ труд — *Долни Дунав — гранична зона на византийския Запад* (1976) авторката се спира на териториалния обхват и военно-административната организация на отвъддунавска България от края на X до края на XII в., като отделя специално внимание на въпроса за демограф-

ските промени, настъпили сред българското население в резултат на нашествията на тюркски народи по време на византийското владичество. Резултат от издирванията ѝ е заслужилата световно признание книга *Долни Дунав — гранична зона на византийския Запад. Към историята на северните и североизточните български земи — краят на X—XII в.* (1976). Израз на вниманието на изследователката към периода XI—XII в. е участието ѝ като съавтор в книгата *Битолски надпис на Иван-Владислав — самодържец български. Старобългарски паметник от 1015—1016 г.* (1970), в която за пръв път се прави преоценка на ролята на Иван-Владислав в българската история и опровергава някои необосновани твърдения за характера на Самуиловата държава. Един от най-интересните въпроси, които проф. Тъпкова-Заимова проучва, е култът към св. Димитър Солунски (произход, разпространение и значение за българската култура, връзката му със славянското присъствие около гр. Солун, с византийското културно влияние сред другите балкански народи и др. (1979; 1981; 1982; 2000; 2004). Студиите и статиите ѝ върху византийско-славянските взаимоотношения на Балканите са събрани в книгата „Byzance et les Balkans à partir du VI-e siècle. Les mouvements ethniques et les états“ (1979).

Проф. Тъпкова-Заимова анализира тезата за „византинизма“ и делото на Кирил и Методий и други важни страни от предпоставките за Кирило-Методиевото дело. Тя обосновава значението на българската култура, възникнала в неразривна връзка с кирило-методиевските традиции, както в контекста на източното православие, така и като мост между Изтока и Запада. Тя е автор на проучвания върху историко-апокалиптичната книжнина във Византия и средновековна България, като разкрива сложните пластовете в тези съчинения, в които се преплитат библейски есхатологически елементи, митологически модели и реална история. Анализира както отделни текстове (*Видение на пророк Исая, Сказание за Сивила, Български апокрифен летопис* и др.), така и изследва теми, свързани със „свещените“ и „несвещени“ градове, представата за отделни народи, редуването на „царствата“ в тези съчинения, символиката в есхатологичната литература и др. Участва в редица конференции и пише трудове, посветени на въпроса за „Третия Рим“, както и върху свързаната с него тема за българската и по-общо за балканската политическа идеология през Средновековието.

През последните години сме свидетели на нови паметници, издадени и коментирани от изследователката. Тя проучва Дюканжовия списък (каталог на български архиепископи, съставен на гръцки език през XII в.). Анализирани са данните, свързани с църковната организация през IX—XII в. и по-специално — с историята на Охридската архиепископия. Някои от трудовете ѝ са посветени на политико-религиозните процеси по време на Второто българско царство и проблемите на Търновската книжовна школа. Най-отчетлив е при-

носът ѝ в проучването на терминологията (юридическа и държавна), която се използва във византийски и в славянски исторически извори, както и във важни моменти от историята на идеите през тази епоха, намерила отражение в същността и реализацията на българския държавен модел. Тя участва като автор на статии в *История на човечеството* (т. 3 и 4, 1997 и 2000, международен колектив, издание на UNESCO) .

Научното творчество на В. Тъпкова-Заимова е факт от световна величина за медиевистиката. Авторитетът ѝ на познавач на византийските и западните извори, нейният оригинален поглед към Средновековието, откривателството ѝ я нареждат сред основателите на плодотворни направления в съвременната наука, насочени към бъдещето. Честитим ѝ юбилея от сърце, като ѝ пожелаваме много нови теми и идеи, много нови приноси!

Избрана библиография

1. Нашествия и етнически проблеми на Балканите през VI—VII в. С., 1966, 136 с.
2. La mission de Cyrille et Méthode dans le cadre de l'époque. – *Études balkaniques*, 1969, 4, 5–13;
3. Битолски надпис на Иван Владислав — самодържец български. Старобългарски паметник от 1015—1016 г. С., 1970, 164 с. [Й. Заимов, В. Заимова];
4. Ролята на административното устройство на т.нар. „отвъддунавска България“. — *Studia balkanica*, 2, 1970, 63—74;
5. L' idée impériale à Byzance et la tradition étatique Bulgare. – *Byzantina*, 1971, 3, 287–295; La ville de Salonique et son hinterland slave jusqu' au X-e siècle. – In: *Actes du II-e congrès international des études du Sud-Est européen*. Athènes, 7–13 mai 1970. 2. Athènes, 1972, 355–362;
6. Възникване на южнославянските държави и Византия. — *Славянска филология*, 14, 1973, 43–54;
7. Византия и населението в крайдунавските земи през XI век. — *Векове*, 1973, 3, 24–31;
8. L'administration Byzantine au Bas-Danube (fin du X-e – XI-e s.) . – *Études balkaniques*, 1973, 3, 90–112;
9. Genèse des peuples balkaniques et formation de leurs états. (III-e congrès international des études Sud-Est européennes). Bucarest, 1974, 3–29;
10. Долни Дунав — гранична зона на византийския Запад. С., 1976, 187 с.;
11. Ethnische Schichten auf dem Balkan und die Byzantinische Macht. – In: *Studien zum 7 Jh. in Byzanz*. Berlin, 1976, 66–72; Au sujet de la formation des nationalités sud-slaves. (Considération d'ordre général). – *ЕН*, 8, 1978, 31–40;
12. Les Légendes de S. Démétrius dans les textes byzantines et slaves. – В: *Славянские культуры и Балканы*. (Международна научна конференция, Варна, 15–20 септември, 1975 г.). 1. С., 1978, 161–169;
13. Byzance et les Balkans à partir du VI-e siècle. Les mouvements ethniques et les états. (Variorum Reprints.) London, 1979, 346 p.;
14. Византия, България и образуването на средновековните балкански държави. — В: *България и света от древността до нови дни*. 1. С., 1979, 206–212;
15. Култът към св. Димитър Солунски и някои въпроси, свързани с византийското културно влияние в балканските и в славянските страни. — *Studia balcanica*, 15, 1979, 5–19;
16. „Византизизмът“ и делото на Кирил и Методий. — В: *Константин-Кирил Философ*. Материали от научните конференции по случай 1150-годишнината от рождението му (Велико Търново, 10–11. 11. 1977 и Рим, 12–13.12.1977). С., 1981, 152–158;

17. Мястото на Първата българска държава в политическите и културните взаимоотношения на балканските страни. — В: История, изкуство и култура на средновековна България. С., 1981, 30—39;
18. Les textes Démétriens dans les recueils de Rila et dans la collections de Makaire. — *Cyrrilomethodianum*, 5, 1981, 113—119;
19. Текстовете за св. Димитър Солунски в Макариевия сборник. — В: Руско-балкански културни връзки през средновековието. С., 1982, 144—154;
20. Развитието на средновековната българска държава в системата на международните отношения на Балканите. — В: Първи международен конгрес по българистика, 23 май — 3 юни 1981, С. 1. С., 1982, 47—50 [в съавт. с Е. Койчева, Хр. Матанов];
21. Българо-византийските отношения и концепциите за „Втория“ и „Третия“ Рим. — *Studia balcanica*, 17, 1983, 27—38;
22. Средата, в която израснаха. — В: Кирило-Методиевски страници. С., 1983, 35—44;
23. Проблеми на юридическата и държавната терминология в Пространните жития на Кирил и Методий. — В: Кирило-Методиевски студии, 4, 1987, 86—90;
24. Византийская и болгарская государственная идеология в эсхатологической литературе и в пророчествах. — In: *Typologie raně feudálních slovanských států*. Praha, 1987, 147—173;
25. Идеята за християнския Рим и съответната терминология в късната средновековна книжнина. — В: България, Италия и Балканите. Комплексна българо-италианска конференция. София, 22—26 май 1984. С., 1988, 45—50 [в съавт. с А. Милтенова];
26. Свещени и несвещени царства и градове в пророчествата и в есхатологичната литература. — ГСУ, Научен център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“, 1 (1987), 1990, 243—250;
27. Владетелската идеология на Балканах. — *Studia Balkanica*, 20, Sofia, 1991, 10—18;
28. Les légendes sur Salonique – ville sainte – et la conversion des Bulgares. — In: *The Legacy of Saints Cyril and Methodius to Kiev and Moskow. Proceedings of the International Congress of Rus' to Christianity*. Thessaloniki, 26—28 November 1988. Thessaloniki, 1992, 133—141;
29. Превземането на Преслав в 971 г. и проблемите на българската църква. — В: 1100 години Велики Преслав. Шумен, 1995, 172—181;
30. Историко-апокалиптичната книжнина във Византия и в средновековна България. С., 1996, 360 с. + 24 ил. [в съавт. с А. Милтенова];
31. Така беше някога... в Средновековието. С., 1997, 272 с.
32. Между Солун и Търново. — В: Дни на науката на Република България и Република Македония. (27—29 май, СУБ). Научни доклади. С., 1999, 130—143.
33. Между Охрид и Търново. — В: Търновска книжовна школа. 6. Велико Търново, 1999, 337—346.
34. Свети Климентовите слова за св. Димитър и византийската книжовна традиция. — В: Кирило-Методиевски студии, 13, 2000, 145—151;
35. Дюканжов списък. — *Palaeobulgarica*, 24, 2000, 3, 21—49;
36. Няколко бележки към ранните издания на Дюканжовия списък (Мишел Лекиен и Йосиф Асемани). — В: Традиция. Приемственост. Новаторство. В памет на Петър Динев. С., 2001, 100—111.
37. Пътят на Сивила от Изток на Запад и обратно. — В: Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. Ценности, традиции, общуване. С., 2002, 475—484.
38. Византия през погледа на съвременниците ѝ. Пловдив, 2003, 421 с. (в съавт. с Р. Пенджекова).
39. Pour commémorer la prise de Constantinople: quelques textes et images de présage. — In: *Arta istoriei istoria artei*. Academicianul Răzvan Theodorescu la 65 de ani. București, 2004, 49—58.
40. Плаващи образи и мотиви в историко-апокалиптичната книжнина във Византия и България. — В: Сборник в чест на проф. дфн. Георги Данчев, Велико Търново, 2004, 460—475.

Анисава Милтенова

Джордже Трифунович на 70 години

Академичното дело на Джордже Трифунович без колебание може да се определи като отделен етап в историята на сръбската палеославистика, развивана от учени от ранга на П. Вулович, П. Попович, Л. Стоянович, Ст. Новакович, Дж. Радойичич, Д. Богданович. В сръбската медиевистична школа неговото име се свързва не само с най-добрите традиции в областта на археографията, текстологията и изворознанието, но и със специфичния маниер на Трифунович да проучва старосръбското книжовно наследство именно като литература, като продукт не само на исторически, но и на социокултурни и книжовни закономерности. Изключително богатата му академична работа

включва множество преводи и издания на стари сръбски текстове, обзорни трудове върху проблеми на палеославистиката, както и специализирани изследвания върху поетиката на средновековната славянска литература. Разработваните от него теми практически се простират до двете граници на Сръбското средновековие — от текстовете на св. Сава до делото на Гаврило Стефанович-Венцлович. В този широк хронологически диапазон ученият анализира както проблеми на собствено сръбската култура, така и сложните взаимоотношения в сръбско-българските, сръбско-руските и сръбско-византийските културни факти. Роден на 13 април 1934 в Белград, Трифунович завършва югославска литература във Философския факултет на Белградския университет (1957). Специализира две години средновековна литература в Университета в Белград и византийска химнография и гръцки език в Университета в Атина (1967—1968). Защитава докторска дисертация на тема *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју* (1966). Избран е за извънреден професор в Белградския университет от 1976 г., а за редовен професор — от 1981 г.

Неговите палеославистични интереси са свързани с пряка работа с ръкописните сборки на Югославия, Гърция, Света гора, Русия, България и Румъния. Успоредно със строго археографските занимания, Дж. Трифунович развива широка преводаческа и научноизследователска дейност — той е автор на хрестоматии за студенти, на статии, на критически отзиви, на монографични изследвания, на рубрики в енциклопедии (*Enciklopedija Jugoslavije*), на

опис на славянските ръкописи в манастира Ивиرون, Света Гора и др. Издава и превежда на съвременен сръбски от старосръбски, староруски, съвременен руски и гръцки език. Обнародвани в сборници, христоматии или самостоятелни книги, неговите преводи правят достъпно старославянското културно наследство за широка читателска публика. В изданията си Трифунович традиционно помества богат критически апарат, придружен със задълбочени наблюдения върху историята, развоя, същностните характеристики на жанра, творците и традицията на конкретния текст. Тези „бележки“ имат характер на своеобразни студии или пропедевтични разработки към съответните съчинения и книжовници.

Трифунувич е автор на повече от петнадесет книги, някои от тях издава като съставител и съавтор (*Азбучни показател речи у списима светог Саве* съвместно с Томислав Йованович и Л. Юхас; *Служба светом кнѣзу Лазару* съвместно с Ирена Шпадиер; *Антологија српског песништва* съвместно с М. Павлович; *Србљак. Службе, канони, акатисти* съвместно с Д. Богданович и др.). Неговата отлична осведоменост за състоянието на съвременната палеосавистика намира израз в множество рецензии и отзиви — върху трудове на Н. Тихонравов, Й. Тарнанидис, И. Дуйчев, К. Ханик, Н. Туницки, П. Сирку, Е. Калужняцки, Д. Данинич, Х. Шулце, С. Хафнер и т.н. Освен това Трифунович е автор на текстове, посветени на живота и делото на известни изследователи на Средновековието като Й. Стерия Попович, Дж. Даничич, Л. Стоянович, И. Руварац.

Важен етап в академичните му занимания е излезлият като книга дисертационен труд за косовския цикъл и съчиненията за княз Лазар. Въпреки натрупаните проучвания върху оригиналния свод от старосръбски съчинения свързани с косовката битка (Дж. Даничич, С. Новакович, Дж. Радойчич, И. Руварац, Чорович и др.), проф. Трифунович успява да допълни, преразгледа и ревизира част от мненията и хипотезите около десетте съчинения. В своята дисертация той предатирва *Проложното житие на княз Лазар*, коригира жанровите определения към част от текстовете, реабилитира за науката пренебрегваното произведение на Андоние Рафаил Епактит *Врши мисли кнѣзу Лазару* и предлага нова систематизация на преписите на *Похвала на княз Лазар*, писана от монахиня Ефтимия. Освен детайлните археографски проучвания в труда са включени и въпроси на поетиката и стилистиката. Важен момент от научната работа върху свода от съчинения е открояването на тяхната оригинална сръбска същност отвъд общосредновековните топоси, образи и композиционни елементи.

Друг ценен принос към историята на старосръбската литература е задълбоченото и многопосочно изследване на Ресавския културен кръг, поддържан от дейността и ктиторството на Стефан Лазаревич. В своя труд *Деспот Стефан Лазаревић. Книжевни радови* (1979) Трифунович допълва с новоот-

крити от него преписи на съчинения на Стефан Лазаревич (като напр. *Слово за любовта*) представата за социокултурната среда, която моделира, но и пряко се влияе от владетелската институция. Книгата подробно излага цялостна картина за книжовната продукция на деспотството — свързаните с името на деспота текстове като *Надгробно ридание над княз Лазар*, *Надпис на косовския мраморен стълб*, манастирските грамоти, превод на *За бъдещите времена*, но и съчиненията на Константин Костенечки и Григорий Хилендарец. Анализите на Трифунович са положени върху богат исторически и културологичен контекст, който обгражда литературните факти с подробна информация за религиозната среда, икономическото положение, военната сила и културното строителство, развивани в Ресавската задужбина.

Освен от собствено сръбските култове и текстовете, които ги обслужват, Трифунович се интересува и от теми в областта на кирилометодиевистиката. Той е съставител, редактор и преводач на част от текстовете в христоматия с химнографски, агиографски и панегирични текстове за Кирил и Методий от Климент Охридски, Константин Преславски и др. Освен това изказва и аргументира собствена теза за троичността в композицията на Климентовите слова, която се състои от въведение (1), повествование (2) и финална част, синтезираща похвала и поучение (3). Отново към областта на кирилометодиевистиката трябва да се отнесат наблюденията на Трифунович за косвеното влияние, което оказват съчиненията на патриарх Фотий върху стила на Константин-Кирил Философ. Върху проблеми на азбуката, езика и отношенията говорим език/книжовна норма е съсредоточено изследването в книгата *Ка почецима српске писмености* (2001). В книгата е отразено влиянието на Кирило-Методиевата традиция върху ранните глаголически и кирилски паметници в сръбските и хърватските земи. Отделено е внимание и на въпроса за формирането на сръбската редакция на старобългарския книжовен език.

Трифунович насочва своите усилия освен към централните за палеославистиката теми и автори и към слабо проучени творби и маргинални жанрови форми. На недостатъчно изследваните епистографски текстове е посветена книгата му *Српске посланице XVI века* (1988), в която обстойно са коментирани и преведени на съвременен език посланията на Гаврил Светогорец [до унгарския крал Йован Заполя] и на хилендарските монаси до цар Иван Грозни. Сръбско-руските отношения са обект на изследване в друга книга на проф. Трифунович — *Очевици о великој сеоби Срба* (1990). Свързаните с голямото преселение от 1690 г. Атанасий даскал сръбски, даскал Стефан Раваничанин, патриарх Арсений III Църноевич и йеромонах Кирил Хоповац често остават само като поредица от имена в сръбските истории на литературата. Важният принос на Трифунович е точното ситуиране на тези фигури в старосръбската книжовна традиция и критическият преглед на съдържанието, изложено в посланията.

От началото на своите научни занимания до сега Трифунович развива своите академични интереси с ясното съзнание за липсващи или слаборазвити полета в славянската медиевистика. Неговият многогодишен труд е отговор на усетената необходимост да се проучва старославянското книжовно наследство не само като исторически извор или текстологическа единица, но и като литературно произведение. Всеки труд на Трифунович е образец на многоаспектно анализиране на старославянските съчинения, което съчетава текстологическа прецизност, историографска точност и преди всичко внимание към литературната направа на текста. С еднакво внимание се разглеждат компонентите в синтеза от фактологическия пласт, художествените похвати, специфики, зададени от параметрите на жанра и неговия развой, идеологически места и тълкуване на символиката, през която те са осъществени, библейските модели на влияние и т.н. Освен като изследователски принцип тези дълготрайни интереси към символиката, поетиката и жанровете на средновековната словесност дават като резултат и самостоятелна книга — *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*. В този речник, останал почти без аналог в съвременната славистика, са включени множество художествени образи, фигури, символи, устойчиви метафори, които са интерпретирани в контекста на християнската и гръко-античната традиция.

Друг актуален проблем за Трифунович е написването на съвременна история на старата сръбска литература. Макар и да не са събрани в един корпус, проучванията на Трифунович всъщност предлагат този цялостен — детайлен и последователен — преглед на автори, съчинения, духовни феномени и културни процеси, белязали отделните етапи на Сръбското средновековие. Неговите статии, преводи и студии са посветени на всички важни и на не толкова известни книжовници на южното славянство.

Може би на малцина е известно, че освен с палеославистика проф. Трифунович се е занимавал и с преводи на съвременна гръцка поезия. На него принадлежат някои преводи на Кавафис, Сеферис, Сикелианос, Соломос, Паламас, Вретаκος. Нека този пасаж от Кавафис бъде сърдечен поздрав за неговия юбилей:

Когато тръгнеш нявга за Итака, / моли се пътят ни да е далечен, / изпълнен с перипетии и знания. / От ластригоните и от циклопите, / от Посейдон сърдития не бой се — / такива в пътя нивга не ще срещнеш, / ако възвишена остава мисълта ти, / ако отбрано чувство / душата и телото ти докосва. / ...Итака дари те с прекрасното пътуване. / Без нея нямаше да можеш в път да тръгнеш. / Но нищо друго няма тя да ти даде. / И ако бедна я намериш, не те е тя излъгала: / тъй мъдър, както си сега със толкоз опит, / навярно вече си разбрал Итаките що значат. (Итака, К. Кавафис, прев. Ст. Гечев)

Избрана библиографија

1. Доментијан [Поезија]. Београд, 1963, 142 с.
2. Димитрије Кантакузин [Поезија]. Београд, 1963, 175 с.
3. Ѓирило и Методије. Житија, службе, канони, похвале. Београд, 1964, 241 с.
4. Облици и мотиви старе српске поезије. — Летопис Матице српске, 1965, књ. 396, св. 1, 45—58.
5. Нацрт за поетику старе српске књижевности. Летопис Матице српске. 1966, књ. 397, св. 3, 257—265.
6. Стара српска књижевност. Београд, 1967, 571 с.
7. Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју. Крушевац, 1968, 452 с.
8. Словенски превод слова Григорија Богослова са тумачењем Никите Ираклијског. — Прилози за КЈИФ, књ. XXXV, 1969, св. 1—2, 81—91.
9. Србљак. Службе, канони, акатисти. Београд, 1970, 507 с.
10. Значајније појаве и писци у српској средњовековној књижевности у доба турске владавине. — Књижевност и језик. 1970, XVII, бр. 2, 172—177.
11. Hymne de Nicéphore Calliste Xanthopoulos, consacré à la traduction serbe de la Makarije de l'année 1382. — Cyrillomethodianum, 1971, I, 58—79.
12. Две посланице Јелене Балшић и Никонова „Повест о јерусалимским црквама и пустињским местима“. — Књижевна историја, књ. V, 1972, св. 18, 289—327.
13. Физиолог. Слово о ходејим и летејим створењима. Пожаревац, 1973, 511 с., II изд. 1988
14. Песма над песмама у преводу или у редакцији Константина Философа (Костенечког). — Търновска книжовна школа 1371—1971. Международен симпозиум Велико Търново, 11—14 октомври 1971. С., 1974, 257—281
15. Примери из старе српске књижевности. Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића. Београд, 1975, 250 с. + XXXII
16. Кратак преглед југословенских књижевности средњег века. Записи са предавања Ђорџа Трифуновића. Београд, 1976, 170 с. Издания от 1982, 1990, 1994 г.
17. Цамблакове стихире преносу моштију свете Петке. — В: Зборник Владимира Мошина. Београд, 1977, 199—204.
18. Југословенске књижевности средњег века. Београд, 1978, 186 с.
19. Трагови најстаријег словенског житија у српској средњовековној књижевности. — Studi slavistici in ricordo di Carlo Verdiani, 1979, 321—325
20. Деспот Стефан Лазаревић. Књижевни радови. Београд, 1979, 241 с.
21. Писац и преводилац инок Исаија. Крушевац, 1980, 111 с.
22. Интерпункција јужнословенских средњовековних Ѓирилских рукописа. — Текстологија средњовековних јужнословенских књижевности. Научни скупови САНУ, књ. X, 1981, 89—106.
23. Естетичка расправа Псеудо—Дионисија Ареопагита у преводу инока Исаје. — Зборник Матице српске за ликовне уметности, 1982, 18, 153—169
24. Очевици о великој сеоби Срба. Крушевац, 1982, 72 с.; II изд. 1990
25. Монахиња Јефимија. Књижевни радови. Крушевац, 1983, 61 с.; II изд. 1992
26. Србска средновековна „слава“ на балкански и јужнословенски светци. — Старобългарска литература, 1983, 14, 86—90
27. Једно исихастичко надахнуће код Константина Философа. — Cyrillomethodianum, VIII—IX, 1984—1985, 227—231.
28. The Monastery of Studenica Endowment of Saint Simeon. —Serbian Literary Quarterly, 1986, 4, 10—18
29. Дамаскин Хиландарац. (К вопросу о греко-славянских отношениях на Афоне в XVII в.) — В: Исследования по древней и новой литературе. 80-летию академика Д. С. Лихачева посвящается. Л., 1987, 316—319.
30. Српске посланице шеснаестог века. Крушевац, 1988, 53 с.
31. Житије светог кнеза Лазара. Београд, 1989, 24 с.

32. The Charters of Prince Lazar. Autobiographical Details About King Lazar. — *Serbian Literary Quarterly*, 1—3, 1989, 195—202.
33. Азбучник српских средњовековних књижевних појмова. Београд, 1973; II издание — 1990, 388 с.
34. Казивања патријарха Арсенија III Чарнојевића о сеобама. — *Гласник Баштина*, св. 1, 1991, 11—15.
35. Јефимија. Књижевни радови. Крушевац, 1992 (II изд.), 61 с.
36. Димитрија Кантакузина Похвала светом и славном великомученику и победоносцу Димитрију Мироточцу. — *Источник*, II, 1993, бр. 5, 49—54.
37. Непознати српски писац. Житије светих литванских мученика. — *Источник*, II, 1993, бр. 6, 28—32.
38. Стара српска књижевност. Основе. Београд, 1994, 377 с.; II изд. 1995
39. Огледи и преводи. XIV—XVII в. Београд, 1995, 147 с.
40. Генadiје Светогорац. Служба светом Петру Атонском. Крушевац, 1995, 137 с.
41. Најстарији српскословенски животопис светог Прохора Пчињског. — *Књижевна историја*, XXVIII, 1996, 100, 359—364.
42. Житије из времена светог Саве. Спаљивање моштију светог Саве 1594—1994. — *Зборник радова*. Београд, 1997, 39—54.
43. Слово Максима Грка у старом српском преводу. — *Слово и култура*. I. Памяты Н. И. Толстого, Москва, 1998, 298—305.
44. Две повеле цара Душана. — *Источник*, VIII, 1999, бр. 31-31, 5—17
45. Ка почецима српске писмености. Београд, 2001, 193 с.
46. Синаксарно житије кнеза Лазара. — *Источник*, X, 2002, бр. 37—38, 160—165.
47. Са светогорских извора. Београд, 2004, 309 с.

Ирина Кузидова

Йоанис Тарнанидис на 65 години

През 1988 г. в палеославистиката се появява една сензационна книга — опис на новооткритите в манастира „Св. Екатерина“ на Синай глаголически и кирилски ръкописи от професора в Теологическия факултет на Солунския университет Йоанис Тарнанидис. Книгата съдържа кодикологически данни за четиридесет и един ръкописа от X до XIV в., както и редица идентификации на текстове, анализи и предположения за тяхната история. В увода читателят може да намери не само историята на ръкописната сбирка и обстоятелствата около нейното неочаквано откриване в хранилищата на манастира, но и първата оценка за стойността на кодек-

сите. Открити са неизвестни фрагменти от *Синайския евхологий*, *Синайския псалтир*, т.нар. *Псалтир на Димитър Олтарник*, от миней и други ценни глаголически ръкописи от X и XI в. Сред кирилските ръкописи не могат да не се отбележат фрагментите от *Добромирово евангелие* от XII в., преводът на *Житието на Василий Нови* от XIV в., сборникът, който съдържа апокрифа *Видение Исайево* от XIII в. и др. Веднага след публикуването на изданието се появяват многобройни рецензии и разработки на отделни въпроси на византийско-славянските отношения от учени от около десет страни. Така то създава изключително богата база за нови наблюдения, за дискусии и за нови хипотези за обема и характера на славянското ръкописно наследство.

Авторът, специализирал византийска палеография и дипломатика при големите учени проф. Георгий Острогорски и проф. Владимир Мошин, е един от най-ерудираните съвременни гръцки учени, чиито трудове обхващат няколко области на медиевистиката: богословие, църковна история, византология и славистика. След като завършва богословие в Солунския университет (1962), той изучава средновековни славянски езици, литератури и култури в Белградския университет (1965—1968). Завръщайки се в родния си град, Йоанис Тарнанидис започва дейността си на преподавател в Солунския университет (1970). През 1983 г. той е избран за редовен професор по история на църквите в славянските страни. В продължение на няколко мандата е декан на Богословския факултет на университета, като полага усилия за

по-нататъшно развитие на византийско-славянските изследвания. В богатата си дейност той реализира таланта си на преподавател, на ръководител на магистранти и докторанти, както и на организатор на нови проекти за издирване и издаване на неизвестни славянски източници. След като е избран за председател на Центъра за византийски изследвания (1987), Й. Тарнанидис полага началото на програмата за комплексни проучвания *Славянски извори за историята на Византия*, в рамките на която се събират и анализират важни документални паметници. Нов тласък получава сътрудничеството с балканските и с европейските университети.

В научното творчество на Йоанис Тарнанидис трайно място заема темата за християнизацията на славяните и за византийско-славянските отношения. Той е привърженик на тезата за активното отношение на византийските институции към славянството на Балканския полуостров през Средновековието. В редица публикации изследователят доказва, че славяни и византийци са споделяли общи традиции и многовековна култура, което е улеснявало общуването помежду им. Изследвайки взаимоотношенията между Рим и Константинопол и тяхното влияние, той посвещава много страници в своите книги на византийската политика спрямо съседните държави и на нейните положителни резултати. Й. Тарнанидис осветлява важни страни от спецификата на църковния ритуал, обуславящи рецепцията на определени писмени паметници. В оценката си за Кирило-Методиевото дело Й. Тарнанидис го поставя сред най-значителните постижения в контекста на европейската култура. Мястото и ролята на първостепенни по значение славянски паметници и исторически извори (пространните жития на св. св. Кирил и Методий, някои от техните преводи и авторски произведения, *За буквите* на Черноризец Храбър, творбите на св. Климент Охридски и др.) са подложени от него на щателен анализ, като в много случаи авторът оставя свой оригинален принос в тълкуването им.

На Йоанис Тарнанидис дължим съществени обобщения за образуването и структурата на монашеската институция в средновековна България и в Сърбия. Ученият проявява интерес към двуезичните и многоезичните книжовни средища на Балканите, като изнася важни данни за межкултурните контакти през Средновековието и ранното Възраждане. Допринася за изграждането на по-пълна и обективна представа за сръбските светци св. Симеон и св. Сава, като изнася данни за почитането им на Балканите. Наред с това в творчеството му се реализира идеята отделните етапи от развоя на славянските църкви да бъдат обединени в цялостна църковна история на Източното православие. Той подчертава преимуществата на компаративистиката и интердисциплинарността както във византологията, така и в палеославистиката и ратува за трайно преодоляване на границите и на затвореността в науката.

Научното дело на Йоанис Тарнанидис — едно от добре известните имена в световната медиевистика — се характеризира с добросъвестност, с висок професионализъм и с голяма всеотдайност. Наградата е уважението, благодарността и почитта на неговите колеги, ученици и последователи, които са многобройни. Да му пожелаем здраве и много нови успехи.

Избрана библиография

1. Τα προβλήματα της Μητροπόλεως Καρλοβικίων κατά τον ΙΗ΄ αιώνα και ο Jovan Rajić (1726—1801). Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη, 1972, 200 p.
2. Byzantine-Bulgarian Ecclesiastical Relations during the Reigns of Ioannis Vatatzis and Ivan Asen II, up to the year 1235. — *Cyrrilomethodianum*, 3, Θεσσαλονίκη, 1975, 28—52.
3. Η διαμόρφωσις του αυτοκεφάλου της Βουλγαρικής Εκκλησίας (864-1235). Διατριβή επί υφηγεσίας, Θεσσαλονίκη, 1976, 187 p.
4. Η εκκλησιαστική πολιτική του αυτοκράτορος Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου έναντι των Βουλγάρων και Σέρβων. — *Βυζαντινά*, 8, 1976, 47—87.
5. Култ светог Саве и светог Симеона код грка. — В: Хиландарски зборник. 5. Београд, 1983, 101—182.
6. Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας. Θεσσαλονίκη, 1985, 223 p.
7. Ιστορία της Βουλγαρικής Εκκλησίας. Θεσσαλονίκη, 1986, 104 p.
8. Η παλαιοσλαβική μετάφραση της Αγίας Γραφής. — In: Εισηγήσεις Δ΄ Συνάξεως Ορθόδοξων βιβλικών Θεολόγων. Θεσσαλονίκη, 1986, 203—208.
9. Auf Sinai entdeckte Quellen als Ausgangspunkt für ein neues Verständnis der cyrrilomethodianischen Mission. — In: Salzburg und die Slawenmission. Zum 1100. Todestag des hl. Methodius. Beiträge des Internationalen Symposions, 20. bis 22. September 1985 in Salzburg. Salzburg, 1986, 11—21.
10. Les relations serbes avec le centre Hésychaste du Mont Sinaï au XIVe siècle. — In: L' Art de Thessalonique et des Pays Balkaniques et les courants spirituels au XIVe siècle. Belgrade, 1987, 137—141.
11. Η Κυρίλλο-μεθοδιανή Λατρευτική παράδοση στη Μοραβία και Παννονία. — In: Αφιέρωμα στη μνήμη Βασιλείου Στογιάννου. Θεσσαλονίκη, 1988, 755—773.
12. The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai. Thessaloniki, 1988, 361 p.
13. Τα μοναστήρια ως κέντρα πολιτιστικής ακτινοβολίας του Βυζαντίου στο Σλαβικό κόσμο. — In: Αφιέρωμα στον Εμμανουήλ Κριαρά. Θεσσαλονίκη, 1988, p. 285—289.
14. Glagolitic Canon to Saints Peter and Paul (Sin. Slav. 4/N). — In: *Filologia e letteratura nei paesi slavi. Studi in onore di Sante Gracioti*. Roma, 1990, 91—97.
15. Latin Opposition to the Mission Work of Cyril and Methodius. — In: *The Legacy of Saints Cyril and Methodius to Kiev and Moscow*. Thessaloniki, 1992, 49—62.
16. Ο ρόλος του βυζαντινού αυτοκράτορα και η συμβολή του Οικουμενικού πατριάρχη στη διαμόρφωση του αυτοκέφαλου των Σλαβικών Εκκλησιών. — In: Μνήμη Ιωάννου Ευαγγ. Αναστασίου ή Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α. Π. Θ. ή. Θεσσαλονίκη, 1992, 539—564.
17. Πτυχές της Σλαβικής Ορθοδοξίας. Θεσσαλονίκη, 1992, 360 p.
18. Aspetti dell Ortodossia Slava. — In: *Le tradici de monachesimo ortodosso slavo*. Θεσσαλονίκη, 1993—1994 (Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. Νέα Σειρά. Τμήμα Θεολογίας, 3), 393—412.
19. Српско-грчки односи у литургијском животу у 16 веку у сенци административно-политичких збивања тог времена. — В: Зборник Матиче српске за ликовне уметности, 29—30 (Нови Сад, 1993—1994), 325—336.
20. Στα βόρεια της Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη, 1992, 139 p.
21. Ο πατριάρχης Φώτιος και η διάδοση του Χριστιανισμού στους Σλάβους. — In:

- Μνήμη Αγίων Γρηγορίου του Θεολόγου και Μεγάλου Φωτίου Αρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως. Θεσσαλονίκη, 1994, p. 483–491.
22. Το αρχαιότερο σλαβικό Ψαλτήρι. – In: ΚΑΙΡΟΣ (Τόμος τιμητικός στον ομότιμο καθηγητή Δαμιανό Αθ. Δόικο) Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Θεολογίας του Α. Π. Θ., τόμ. 4, Θεσσαλονίκη, 1994, 415–426.
23. Το Άγιο Όρος ανάμεσα στο Βυζάντιο και στους Σλάβους. – In: Το Το Άγιο Όρος, χθες – σήμερα – αύριο. Διεθνές Συμπόσιο Εταιρ. Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 29 Οκτ. – 1 Νοε. 1993. Θεσσαλονίκη, 1996, 337–346.
24. Το σλαβικό (γκλαγκολικό) αλφαβητάρι του Σινά. – In: Thessaloniki – Magna Moravia. Proceedings of the International Conference, Thessaloniki, 16–19 October 1997. Thessaloniki, 1999, 165–173.
25. The Macedonians of the Byzantine Period. – In: Byzantine Macedonia. Identity, Image and History. Papers from the Melbourne Conference, July, 1995. Melbourne, 2000, 29–49.
26. Νοτιοσλαβικές συλλογές – μεταφράσεις ασκητικών και ησυχαστικών έργων κατά τον 9ο αι. (Περίπτωση Σιναΐτικου κώδικα 24/N). – In: Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς στην Ιστορία και στο Παρόν. Άγιον Όρος, 2000, 87–94.
27. Ελληνορθόδοξη ταυτότητα και Ευρωπαϊκή Οικουμενικότητα. – In: Δυτικομακεδονικά Γράμματα. Κοζάνη, 2001, 11–19.
28. Οι ρκατά Μακεδονίαν Σκλαβήνοιρ. [Ιστορική πορεία και σύγχρονα προβλήματα προσαρμογής]. Θεσσαλονίκη, 2001, 205 p.
29. Το σλαβικό είδωλο της πόλης του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. – In: Αφιέρωμα στη μνήμη του Σωτήρη Κίσσα. Θεσσαλονίκη, 2001, p. 597–613.
30. Η αρχιεπισκοπή Αχρίδας ανάμεσα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και Σλαβικό κόσμο. – In: Η Μακεδονία κατά την εποχή των Παλαιολόγων. Θεσσαλονίκη, 2002 (Αριστ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης. Διεθνή Συμπόσια για τη Μακεδονία. Β΄ Συμπόσιο. Θεσσαλονίκη, 14–20 Δεκ. 1992), 29–35.
31. Литургията на свети Петър по синайския ръкопис № 5 N. – В: Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. Ценности, традиции, общуване. С., 2002, 213–219.
32. Τα αίτια τα οποία προκάλεσαν την εξαπόλυση της εγκυκλίου του 1902 εκ μέρους του Οικουμενικού πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ και ειδικότερα η αναφορά της στη διορθόδοξη αναζήτηση της συνεργασίας και της ενότητας. – In: Ορθοδοξία, τόμ. Γ΄ (2003), τεύχ. Α΄, 243–252.
33. Вселенският патриарх Фотий и славянският свят. – В: Пѣти достопитѣ. Сборник в памет на Стефан Кожухаров. София, 2003, 398–414.
34. Σελίδες από την Εκκλησιαστική γραμματεία των Σλάβων. Θεσσαλονίκη, 2004, 541 p.

Μαριана Илиева

BULGARIAN

Книгоразпространителска фирма „*BULGARIAN BOOKS*“
предлага български научни издания, речници, енциклопедии, албуми,
художествена литература.

За информация и контакти:

*The book-dealing company „BULGARIAN BOOKS“ offers
to its clients scientific books, dictionaries, encyclopedias,
albums, fiction from Bulgaria.*

For contacts, please use the following address:

BULGARIAN BOOKS
SOFIA 1000
PO Box 1567
fax/tel. (359 2) 952 25 75
e-mail:bulgarian_books@abv.bg

Mrs Teodora Davidova

ОТЗИВИ

Искра Христова-Шомова. Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция. Том I. Изследване на библейския текст. С., УИ Св. Климент Охридски 2004. 831 с.

Известно е, че Средновековието не познава Библията като единен книжен корпус. Едва от XV в. нататък Православният изток има вече всички библейски книги в едно книжно тяло. Апостолът, Евангелието и Псалтирът са трите най-важни за богослужението библейски книги. Макар и да заема най-скромно място в богослужебната практика, в сравнение с Псалтира, който има първостепенна роля, и Евангелието, което се нарежда на второ място по важност, Апостолът е задължителна богослужебна книга за всяка църква. Той се разпространява в две разновидности през Средновековието в източноправославния ареал — Служебен Апостол — и неслужебен или Чети-апостол, които, както и самите им наименования говорят, са предназначени съответно за богослужението и за четене (самостоятелно или публично).

Изследването на Искра Христова е посветено именно на една от основните литургични книги — Служебният Апостол — и на разпространението ѝ в южно- и източнославянската ръкописна традиция. Книгата е първа част от по-мощно изследване, в което освен текста на Апостола е проследено развитието в съпоставителен план на съпровождащите го небиблейски текстове: песнопения, тропари, календарни указания. Научният анализ на целия литургичен апарат (небиблейските текстове, съпровождащи Апостола) е включено във втория том, който предстои да излезе.

Първият том на изследването е посветен на текстовете, включени в Служебния Апостол — неговия първоначален славянски превод и последвалите го редакции. Според текстологичния анализ, направен в книгата, редакционните версии, в които се разпространява Служебният Апостол през Средновековието в славянски контекст, са, най-общо казано, две: архаична, която обхваща първоначалния Кирило-Методиев превод на текста и неговите варианти, както и т.нар. Преславска редакция — промените, настъпили в хода на преписваческо-преводаческата дейност в Плиска-Преслав през X в.; втората версия е представена от т.нар. Атонска редакция от края на XIII — началото на XIV в., както и от по-късните руски преписи.

Книгата се състои от четири раздела и приложение, в което са публикувани снимки от проучените ръкописи.

Въвеждащата част изяснява основните специфики на обекта на проучването — що за книга е Служебният Апостол и каква е ролята му в литургията. Авторката последователно представя целите, които си поставя, и методите на изследването си. В края на въвеждащата част е включен списък на използваните ръкописи, снабден с подробни палеографски данни за всеки един от тях. Хронологически проучените и съпоставени преписи на Служебния Апостол обхващат периода от XI до XVI в., а техният брой е 27.

Втората част на книгата, озаглавена „Текстологична съпоставка между преписите“, е реализация на поставената задача — да бъдат сравнени всичките 27 южно- и източнославянски преписа на Служебния Апостол. Целта на текстологичния анализ е да се проследят промените, настъпвали в текствата тъкан в хода на преписваческата традиция, която обхваща немалък период от време — от създаването на първия славянски превод на Апостола, т.е. Кирило-Методиевия, до първата печатна православна Библия. Интересът на авторката е ориентиран най-вече към социо-културната обусловеност на редакционните промени в текста на Апостола през вековете. Тя търси причините за лексикалните, морфологичните и синтактичните разночетения, както и начин промените да бъдат хронологизирани и локализирани.

Третата част — „Лексикален анализ на текстологичните варианти“ — е посветена на лексикалната вариативност в отделните редакции на Апостола. Описани са синонимните редове или думите, с които е превеждана дадена гръцка дума. На първо място в синонимния ред стои характерната за първоначалния, т.нар. Кирило-Методиев превод на Апостола, следват вариантите, които илюстрират Преславската редакция (X в.) и Атонската редакция (XIII—XIV в.). Невинаги обаче лексикалните разночетения представят триделен синонимен ред; в някои случаи са засвидетелствани по два синонима, в други по три, четири и по повече. Интересно и много важно ми се струва е усъмняването на авторката в строгите класификаторски механизми, които понякога не са в състояние да вместят разнообразието от разночетения. В тази връзка трябва да се отбележи, че изводите относно характера на първоначалния превод на Апостола и на неговите редакции показват твърде сложна картина от текстови варианти, в която, според Искра Христова, „опитите да се прави каквато и да била възстановка на първоначалния превод са напълно безсмислени“ (Христова-Шомова 2004: 734). Обяснявайки причините за лексикалната вариативност в текста на Служебния Апостол, тя коментира различните преводачески подходи към гръцкия текст, като проследява и анализира езикови факти и граматически форми от гръцкия език, затруднявали старобългарските книжовници, за някои от които в езика ни не е имало съответствия.

Изключително ценни в труда на Искра Христова са приложените няколко на брой лексикални списъка. Единият от тях се състои от приведени в азбучен ред гръцки лексеми и разнообразните им старобългарски съответствия, както и точно посочване за главата и стиха от Апостола, където се срещат. Други два списъка включват лексемите, характерни за Преславската редакция, като са посочени и Кирило-Методиевите им съответствия и лексемите от Атонската редакция. С отделен списък са илюстрирани характерните за Чудовския Нов завет (един твърде любопитен и спорен за науката паметник) лексикални решения. И последният лексикален списък включва думи, характерни за Острожката Библия — първата руска печатна Библия.

Това твърде прецизно и задълбочено изследване в областта на историята на езика е дисертационният труд на Искра Христова, който беше защитен през 2002 г. за присъждане на научната степен доктор на филологическите науки. Хубаво е, че придобива публичност и става достояние на по-широка публика, на всички интересуващи се от славистика.

Диана Атанасова-Пенчева

Кирило-Методиевска енциклопедия. Том IV (Т–Я. Допълнение). С., АИ Марин Дринов, 2004. 750 с.

Четвъртият том на енциклопедията завършва този многогодишен труд, който зае трайно място в световната медиевистика. Той е осъществен благодарение на щедрата финансова подкрепа на Ивон и Димитър Паница. Последният том е дело на редколегия в състав: Лиляна Грашева, Екатерина Дограмаджиева, Климентина Иванова, Стефан Кожухаров, Светлина Николова, Ана Стойкова. Библиографията е редактирана от Ана Стойкова, а общата енциклопедична редакция е направена от Петранка Колева. Статиите са написани от 86 български автори, работещи в различни институции.

Сред статиите в т. 4 се откроява „Традиции кирило-методиевски извън българските земи“, която всъщност обединява няколко отделни проучвания. На първо място са разгледани традициите сред западните славяни — в днешна Чехия и Словакия (автор М. Младенова) и в земите на днешна Полша (Ив. Гугуланова). Развоят на традициите на Балканите обхваща днешните държави Сърбия (Кл. Иванова), Хърватска (Н. Гагова), Словения (Е. Томова), Румъния и Молдавия (земите на Влахия, Молдова и Трансилвания) (автор Св. Николова). Процесите и явленията, свързани с делото на св. св. Кирил и Методий в Русия и Украйна, са разгледани от Цв. Ралева, а в Унгария — от Сл. Бърлиева.

В т. 4 могат да се отбележат както редица статии за ключови личности от византийското и славянското Средновековие, напр. за патриарх Фотий (автор Ил. Илиев), за Черноризец Храбър (автор Л. Грашева) и др., така и за отделни проблеми, напр. за философските възгледи на Кирил (автор Св. Николова), за същността на църковнославянския език (автор Д. Мирчева) и др. Представени са обстойно цели средновековни жанрове, напр. статията, в която се представя старобългарската химнография (Г. Попов), средновековните хроники (Сл. Бърлиева) и др. В този том, както и в останалите, всяка буква от старобългарските азбуки (глаголическа и кирилска), е характеризирана поотделно (с автори Б. Велчева и П. Илчев).

Особено значение има допълнението, което обхваща около 100 страници. В него са застъпени както статии за учени кирилометодиевисти, така и за паметници от кирилометодиевската епоха, които по една или друга причина са пропуснати в предишните токове. В него са включени статиите за: А. А. Алексеев, Е. Бакалова, Ю. Бегунов, В. Н. Бенешевич, С. Б. Бернщейн, П. С. Билярски, Г. Биркфелнер, П. Георгиев, Б. Грабар, Григоровичев лист, А. Давидов, Дж. Дзифер, П. Илиевски, К.-М. Макробърт, Д. Овчаров и др.

Изданието е снабдено с богата библиография и включва цветни и черно-бели илюстрации. Полиграфическото оформление, направено от АИ „Марин Дринов“, е на много добро равнище. Енциклопедията представлява ценен отраслов справочник, предназначен за специалисти и за широк кръг читатели.

Никола Казански

Литература и национална идентичност

(Д. Леков. Български възрожденски литературни и културни средища в чужбина. С., 1999. Възрожденски процеси и творци в Южна Тракия и Македония. С., 2001. История на литературата и на възприемателя през Българското възраждане. Т. I—II, С., 2003—2004)

Интересът на изследователя на възрожденската литература Дочо Леков към литературния живот в българските културни средища в чужбина е познат на специалистите, тъй като в една или друга степен винаги е „проговарял“ в неговите трудове. Той е и една от най-характерните експликации на склонността на Д. Леков да насочва изследователския си интерес не само към фундаментални проблеми на възрожденската литература, но и към по-малко проучвани нейни страници. Несъмнено една такава страница е и темата на интересното изследване *Български възрожденски литературни и културни средища в чужбина*, издадено от университетското издателство и като че неocenено по подобаващ начин от критиката. Авторът отбелязва скромно още в уводните си думи, че трудът му „няма претенции да изчерпва проблемите“, че „Включва само разработки на въпроси, по-малко проучвани или неизследвани, които трябва да се имат предвид при създаването на топографската карта на българската възрожденска творческа интелигенция и литература, посочва общото и специфичното между отделните чуждестранни центрове, влога им в българската национална литература, интересни прояви на техни талантливи дейци“, но всъщност поставя основите на онази история на българските културни средища, чието написване самият той обявява съвсем справедливо като наложителна. Д. Леков е разделил книгата си на две основни части, като първата, по-теоретичната, е посветил на проблемите и литературния живот в литературните и културните центрове извън българските предели, а втората — на отделни представители и прояви. Още първата статия формулира — и със заглавието, и със съдържанието си — идеята на автора да разкрие значението на духовните средища като важен фактор в развитието на литературата и на литературния живот на българското общество в специфичните условия на живот в империята, т.е. в условията на отсъстваща институционалност, от една страна, и от друга — на наличие в редица случаи извън българската територия на повече или по-малко компактно българско преселническо население или пък на условия за духовен живот (образование или книжовна дейност) на по-малки или по-големи групи от възрожденски дейци. Съвсем обяснимо е в този смисъл и обстоятелството, че авторът започва с Атон като първото и основополагащо българско духов-

но възрожденско средище, „най-голямата балканска средновековна библиотека“, по думите на една видна изследователка на Възраждането. Защото, както произтича от логиката на неговото изследване (това е логиката всъщност и на самото българско културно-историческо развитие), енергията на излъчения от Атон мощен цивилизационен сигнал е необходимият двигател на епохалната промяна, която по-късно „позна“ себе си във феномени като Одески, Цариградски, Московски, Букурещко-Браилски и други културни и литературни (най-често и идеологически) центрове. На пръв поглед парадоксално, но всъщност дълбоко закономерно (защото е неизбежно с оглед спецификата на Балканското възраждане) е обстоятелството, че през целия период на съществуването си, с едни или други прояви, в една или друга степен, нашата възрожденска литература — създавана в границите на Българско или пък извън тях — неуморно, последователно и упорито върши и довършва все онова, което си е поставило като свръхзадача делото на великия светогорец: от Бозвели и Неофит Рилски до Добри Войников, или, казано с темата на Дочо-Лековото изследване — от Одеския кръг с Чинтулов и Найдено Геров до Цариградския със Славейков и Букурещко-Браилския с Ботев и Каравелов. Широката ерудиция на автора и многогодишният му интерес към връзките на възрожденската ни книжнина с чуждите литератури го улеснява в изграждането на една от най-интересните глави в тази част на книгата — *Българската литературна интелигенция през Възраждането и проблемът Русия — Западна Европа* — и в достигането до извода (обосноваван и в други негови изследвания), че колкото и да е „разнолика по идеи, творчески виждания, предпочитания (...) независимо от различния начин на обучение, обществено и творческо формиране“, българската интелигенция от онази епоха запазва националната си автентичност и че „разноезичието на една национална интелигенция е не неин недостатък, а богатство“. Няма да се спирам на приносните моменти от втората част на книгата, защото можем да ги открием в една или друга степен във всички статии там. Верен на изследователския си маниер, Д. Леков е успял да намери нови, любопитни дискурси на познати взаимоотношения между възрожденските дейци от Московския или Букурещко-Браилския кръг или между техните произведения, между произведенията им и техните читатели не само от българска, но и от една по-широка славянска среда. Перифразирайки негови думи, ще завърша краткия си отзив за неговото ценно изследване с радостната констатация, че диалогът ни по историята на българските литературни и културни центрове наистина е направил най-важната си крачка — основополагащата — и очаква своето продължение.

Вероятно като реплика на тази негова идея, сиреч като успешен опит да се покаже как може да се продължи един вече започнат още от предшествениците му диалог в българската възрожденска наука, трябва да възприемем

следващата книга на Д. Леков — *Възрожденски процеси и творци в Южна Тракия и Македония*. Появата на тази книга трябва да разглеждаме и като нравствено-компенсаторно изпълнение на един дълг на нашата наука към „македонско-тракийската“ тема, над която почти половин век бяха налагани кога по-големи, кога по-малки, но винаги еднакво нелепи табута. Една многогодишна антибългарска политическа доктрина и практика докара рефлексите ни дотам, че като четем словосъчетание, като например „Южна Тракия и Македония“, да ни се струва, че четем текст от времето до средата на XX век. Книгата на Д. Леков обаче е радостен факт от текущия ни научен живот и доказателство, че онази доктрина и практика не са ликвидирали изконните „възрожденски“ рефлексии на възрожденската ни наука. Както сам авторът споделя в предисловието си („Написах тая книга...“) и както става ясно от изложението му, ръководили са го не временни политически конюнктурни съображения, а традиционни за българската литература идеи и духовни ценности, издържали проверката на немалко изпити и основаващи се на съзнанието за вековното духовно единство на българите от северните, южните и югозападните краища на Балканския полуостров. Верен на своя изследователски подход, основаващ се винаги на солидна фактологическа база, и опиращ се на най-солидни изследователски усилия на българската наука за Възраждането от създаването ѝ до съвременната епоха, Д. Леков възкресява научния интерес както към известни книжовници като Йоаким Кърчовски, Кирил Пейчинович и Теодосий Синаитски (за които очевидно погрешно мислим понякога, че след Боян Пенев няма кой знае какво ново да се каже), като Райко Жинзифов (за когото преди няколко десетилетия издаде и ценен мотографичен труд), Григор Пърличев, Братя Миладинови, Йордан Хаджиконстантинов-Джинот, Кузман Шапкарев и други книжовници и апостоли на българското духовно и политическо възраждане в Македония, така и към по-малко проучвани дейци (особено от Южна Тракия), чиито родолюбиви усилия и житейски подвиг са неделима част от общобългарския възрожденски порив за национално пробуждане, осъзнаване и духовно съграждане. Особена тежест с оглед общата концепция на книгата придобиват в този смисъл още първите статии в нея — *Регионално и национално в българската литература и култура през Възраждането и Литературни и общокултурни процеси в Южна Тракия и Македония*, които обобщават богатата фактология, извлечена от книжовното дело на самите възрожденски дейци, при това не само на такива като екзарх Антим I от Лозенград, Ефрем Каранов от Кратово, Георги и Славка Динкови от Солун, Паисий Пловдивски от Янина, Панарет Пловдивски от с. Пътеле, Леринско, Партений Зографски от Галичник и много други, но и на произхождащи от други региони дейци като Славейков, Каравелов, Ботев. На отношението на последните трима към проблема за националната идентичност на Южна Тракия и Македония

авторът е посветил неслучайно и последната статия в книгата си, подчертавайки и доказвайки по научен път заявената още в уводните думи научна, а не конюнктурна мотивация на труда си. Той разкрива заобикаляната досега по известни причини дълбока съпричастност на най-крупните ни възрожденски дейци към бъдещите още тогава основателна тревога тенденции, подклаждани от националистични доктрини на съседни страни, към фалшифициране на историческата истина за националната принадлежност на големи български етнически маси и географски райони, а ние днес с горчивина осъзнаваме трагичните прозрения на един Славейков например, който още преди век и половина предупреждава за опасността политически и партийни интереси в бъдеще да злоупотребят гибелно с все още невинаги изглеждащото толкова опасно negliжиране или пък драстично изопачаване на традиционни и изконни български исторически или духовни ценности и истини. Марксистическата „наука“ дълго време заобикаляше тези моменти от Ботевата и Каравеловата публицистика и в този смисъл „приобщаването“ и на тази проблематика към полето на водените от тях битки е още един несъмнен принос на изследването на Д. Леков. Различните категории читатели ще намерят в тази книга и различни „свои“ територии, самият аз, като изследовател на възрожденската литература с подчертани предпочитания към делото и на Миладиновци, и на Жинзифов, и особено на Пърличев (сигурно не без връзка и с охридско-дебърските ми родови спомени), четох с удоволствие проникновените страници за македонските възрожденци, но не крия, че вниманието ми привлече особено силно споменатата вече статия, втора по ред в книгата *Литературни и общокултурни процеси в Южна Тракия и Македония*. Това е едно от най-ценните литературно-краеведско-историко-културни проучвания, които съм чел в последно време. Зад немногото страници се крие огромен изследователски труд. Д. Леков е осмислил приноса на десетки научни трудове (някои от които с фундаментално значение) от различни научни области, от известни или несправедливо забравени автори, за да върне на нашата наука една още по-оئےправдана от „македонската“ тема — „тракийската“, която е не по-малко болезнена и трагична в национално-исторически и етно-цивилизационен план, защото беше още по-непростимо безпардонно жертвана в името на една половинвековна недопустимо-престъпно-абсурдна антибългарска политическа доктрина. Най-страшното е, че поколението, за което тази „тема“ означава нещо, вече почти не съществува и че тя вече представлява интерес само за ограничения кръг „тесни специалисти“. Статията на Леков е по-скоро един отчаян „паисиевски“ опит за възстановяване на историческата памет, за свързване на една верига, след чието безвъзвратно разкъсване корабът никога повече няма шанс да се завърже отново на родния пристан... Така с тази наглед непретендираща за „концептуални“ приноси своя книга заслужилият изследовател на предосвобожденската ни литера-

тура Дочо Леков ни е предложил всъщност „най-възрожденския“ си текст, с който май иска и да коригира изказаната от мен малко по-горе мисъл, че българската книжнина има да изпълнява паисиевски задачи чак до края на възрожденската епоха. Очевидно — не само дотогава...

За съжаление нашият уважаван колега проф. Дочо Леков не успя да дочака излизането в окончателен вид на двутомника си *История на литературата и на възприемателя през Българското възраждане*, в който е събрана най-представителната част от многогодишните му изследвания, допълнени частично от текстове и на други изследователи (Цвета Унджиева, Лидия Михова, Юлия Николова). Възрожденската литература поставя редица въпроси, на които Д. Леков е търсил през годините своя отговор: за периодизацията на историческото развитие на литературата и на възприемателя през Възраждането, за специфичните тенденции в процеса на изграждането на „писател, слушател и читател от нов тип“, за появата на първото българско литературно поколение — реформатор на културния, литературния и обществен живот през 20—30-те години на XIX век, за първото сътъкновение между поколенията в българската литература през 40—60-те години на века и за регламентирането на литература от художествен тип, за новите черти на взаимоотношението творец-литература-възприемател през седмото десетилетие на XIX век, за освобождението и възрожденските процеси в България и в земите, останали под османска власт, за създаването на национален художествен вкус и др. Тук са включени, умело подчинени на цялостната концепция на двутомника, и най-приносните моменти на по-големите монографични изследвания на автора за някои възрожденски писатели — Васил Друмев, Тодор Пеев, Любен Каравелов, Райко Жинзифов и др.

Разгледани поотделно, проучванията на Д. Леков подсказват предпочитания повече към осветляване на конкретни, понякога пренебрегвани от другите изследователи специфични моменти и страни на възрожденската литература. Събрани на едно място обаче, те очертават един цялостен свой поглед на учения върху процесите, протичащи в епохата на Българското възраждане. Поглед, който в перспективата на вечния спор между емпириците и теоретиците е печеливша стъпка в посока на хипотезата, че най-сигурната база за по-обобщаващи наблюдения и изводи е компетентното, систематичното и скрупулъзно откриване, идентифициране, проучване и доверяване на фактите.

Кирил Топалов

Румяна Дамянова. Отвъд текстовете: културни механизми на Възраждането. С., Елгатеx, 2004. 336 с.

След като даде сериозна научна заявка още с първата си книга за епистоларния жанр и наложи името си на активен и задълбочен изследовател на възрожденската литература чрез многобройни публикации и участия в научни прояви, Румяна Дамянова ни предлага един много интересен свой поглед върху изграждането и динамиката на „културните нагласи, механизми и модели в мисленето и поведението на възрожденския човек“, върху „установяването на повтарящите се, клиширащите се, стереотипизиращите форми на културно мислене и поведение“, както самата тя формулира задачата на новата си книга. Бързам да кажа още в началото на рецензията, че и в този свой труд Дамянова показва най-добрите черти на научния си стил — точен и конкретен анализ на ясно формулирана проблематика, задълбочена и широка научна ерудиция, съвременен изследователски рефлекс.

В първата част на книгата — *Погледът към „прехвална“ Европа* — авторката си поставя позната от досегашните изследвания по темата, но откриваща непрекъснато нови територии за проучване проблематика на прословутото „европеизиране“ на българската култура, на конфликта между жадуващия за нови контакти и нови хоризонти на общуване човешки и социален интелект и спонтанния му рефлекс за съхраняване на идентичността. Екзотиката или заплахата, напреженията на привличането или на разграничаването, комплексите на неграмотното и ограниченото съзнание или провокиращата мобилност на свободния интелект — кое е определящото за епохата? Чрез студиите *Чуждото — страх и влечение*, *Музикалният „друг“ във възрожденската култура*, *Културни центрове и духовни общности: емблеми на Възраждането* и *Представи за възрожденското знание* Румяна Дамянова намира и успешно добавя свои аргументи в разработената вече тематика от редица нейни колеги. Една от основните ѝ гледни точки към проблематиката е опозицията влечение/страх, още повече, че важен център на нейния интерес се оказва неочаквано и музикалната дейност, един феномен, слабо (или почти никак) засяган досега от литературните изследователи. Културното любопитство — убеждава авторката — дори във вазовско-чичовския вариант, според умело направения от нея паралел, е едновременно и градивно, и деструктивно, то може да окрили и ентусиазира, но и бързо да разочарова и да породи сили на оттласкване от Фотиновата „прехвална Европа“. От изследването става още по-ясно, че културното любопитство се превръща в културен прогрес бавно и мъчително, че то се ражда и развива в социокултурното поле на различни по сила и характер напрежения в областта и на словото, и литера-

турата, и на архитектурата, и на музикалната култура, и на живописата и художествените занаяти, и на бита и начина на живот на хората от епохата. Като приема тезата за по-голяма податливост на архитектурата и музиката (чрез опозицията познато/непознато) в пасивното им приобщаване към чужди цивилизационни модели, авторката търси специфичните прояви на този процес в художествената култура (живопис, графика, дърворезба), при което излизането „извън“ традицията и погледът към българската културна действителност „отвън“ довеждат до превръщането на възприетото „модерно“ виждане в „опит“, който да помогне за намиране на баланс между собствени и привнесени (и усвоени) културно-художествени ценности“, процес, в който чуждото интервенира чрез интереса към своето, тъй като погледът „отвън“ се оказва „плод на една дълбоко осъзната потребност „отвътре“ (с. 17). В края на тази глава намираме заявка за едно по-подробно изследване и на битността на словото в този културологичен контекст, сполучливо наречено от авторката основен охранителен механизъм на културата (при П. Р. Славейков, Хр. Ботев, Д. Войников, Г. С. Раковски, Л. Каравелов и др.). Като важен фактор за изграждането на новите възрожденски нагласи и културните възприемателни модели авторката с основание разглежда появата на културни центрове и духовни общности, ролята им на генератори на културните приоритети на възрожденското общество (компенсаторно изграждащи липсващите в отечеството модерни институции: образователни, литературни, издателски, книгоразпространителски, създаващи периодичен печат и др.), възплъщаващи представата за културен и литературен живот през Възраждането. Те се превръщат в емблеми на Българското възраждане, в места за среща на наследеното от традицията и утвърждаващото се ново. И в тази своя студия, както и в почти цялата книга, Румяна Дамянова не пренебрегва фактологическите приноси на направеното преди нея, но се вписва успешно в усилията на своето поколение по-млади изследователи за теоретично осмисляне на феномена „културни центрове и духовни общности“ в отношението му към проблема за възприемане на новото и чуждото.

Спрях се малко повече на първия дял на книгата, защото той всъщност задава някои от необходимите параметри на разбирането на основната част на изследването ѝ, което тя и интригуващо, и точно е озаглавила *Конструкции на стереотипното във възрожденската култура*. Обявявайки стереотипа за една от основните поведенчески формули на XIX век, тя се заема с подробна и аргументирана защита на провокативната си теза, базирайки се на широк кръг чужди и български изследвания. И тук Румяна Дамянова се предпазва от изкушението да поведе читателя си из сложния абстрактен теоретически лабиринт от чужди имена и формулировки; вместо това ни предлага убедителен и в своята теоретическа платформа, и в конкретиката

си анализ, предлагайки накрая и десетина възможни посоки на проява на стереотипното през Българското възраждане.

В противоречивото им единство едновременно на проява и на преодоляване на стереотипите (в някои случаи и на изграждане на имидж) авторката вижда и обявленията за издаване на книги и периодични издания, някои характерни приписки, употребата на клишето (като кодифицираща езиковата практика), проявяваща се в ролята на клише—цитат, клише—призив, клише—чуждица, клише—реклама), ролята на стереотипите на обещанието в обявленията и в рекламата. Несъмнено приносни са и онези страници на книгата, в които авторката изследва природата на емоциите (страхът, гневът, очакването и др.), както и на обещанието като културни стереотипи: страхът като генератор, форма или реакция на вина, консолидация, дистанциране, обреченост, героизъм, носталгия и др. Интересни са наблюденията ѝ над литературния образ на гневния човек и на очакващия човек — художествени феномени на Българското възраждане — епоха, в която тези две културни емоции са заредени с изключително позитивна мотивация и енергия. Извънредно ценна е тук констатацията ѝ, че „Страхът и гневът, надеждата и търпението са обединяващите общността емоционални стереотипи, чрез които се моделира образът на „очакващия човек“ на Възраждането.“ (с.173).

Поради малкото място, което се дава на една рецензия, само ще отбележа, че в същата степен и приносна, и заявяваща периметър за още по-голямо изследване е студията за стереотипите на обещанието. Очевидно немалък изследователски бекграунд носи и студията *Времето на паратекста*. Румяна Дамянова доказва, че и в полето на тази, вече доста експлоатирана проблематика, има какво още да се каже за възрожденската литература, особено по отношение на посвещението, мотото, предговора и после-слова, които тук конкретно привличат вниманието ѝ. Малко встрани (погледнато формално) от проблематиката на книгата стои приложението накрая *По следите на Чинтуловите ръкописи*, но то не се възприема като чуждо тяло, защото, както отбелязва и самата авторка, погледът към Чинтуловото ръкописно наследство е поглед към литературните явления в движение, а това в края на краищата е и едно от най-големите достойнства на цялата книга.

Веска Берова

По следите на модернизма и постмодернизма. Литературни и културологични прочити в началото на третото хилядолетие. С., ИЦ Боян Пенев, 2004. 447 с.

Na tropach modernizmu i postmodernizmu. Interpretacje literackie i kulturologiczne na początku trzeciego tysiąclecia. Sofia, Ośrodek Wydawniczy Bojan Penew, 2004.

Българо-полският сборник *По следите на модернизма и постмодернизма*, под съставителството на доц. Магда Карабелова и проф. Ришард Нич, с преводачи Магда Карабелова, Ханна Карпинска, Камен Риков, Целина Юда и Филипина Филипова, е резултат от дългогодишния съвместен проект между Института за литература при БАН и Института за литературни изследвания при Полската академия на науките. Текстовете в него са четени на конференцията *От модернизъм към постмодернизъм*, състояла се на 9—10.V. 2002 година в София.

Сборникът е изпълнен от стремежа за концептуална пренагласа спрямо проблематиката на модернизма: създаване на нови, по-гъвкави, идеологически необременени описателни модели, извеждане на актуални категории в литературознанието, прецизиране на работната терминология, конкретизиране на понятия като *модернизъм*, *модерност*, *авангард*, *постмодернизъм*/*постмодерност*. Явен теоретически „уклон“ се наблюдава в текстовете на Р. Нич (Краков) *Модерната литература: четири дискурса (тези)* и на Вл. Болецки (Варшава) *Модернизмът в полската литература през XX век*. Те са проникнати от амбицията да преформулират концепции и периоди от историята на полската литература, имайки превид радикалната промяна, настъпила в статуса на самата литература, оказала се много повече дискурс, съприкосновяващ се с други социални сфери, отколкото автономен свят. Р. Нич отбелязва усвояването на нефикционалните жанрове от художествената литература и остойностяването на техните изразни средства като един от най-ярките белези на съвременната литературна ситуация. Видени в светлината на този постулат, анализите *Гомбрович — отдалечаване от Полша и „усвояване“ на Аржентина* на М. Черминска (Гданск) и *Постмодернистичното (авто)биографизиране в „Записки на препарирания“ от Васил Славов* на П. Ватова (София) сякаш неволно потвърждават, на едно по-емпирично ниво, набелязаната тенденция. Подобни паралели между българската и полската емигрантска литература изникват спонтанно и независимо един от друг, пораждат се именно от привиждането на постмодернистична игра в автобиографичния жанр, докато например в текста на Е. Константинова (София) *Идеите на съвременната модерност: полската и българската художествена проза от 70-те и 80-те години на миналия век* — единственото компаративистично изследване в

сборника — основна интенция е тъкмо постановяването на типологична близост между двете литератури чрез съзирането на общия за прозата на 80-те катастрофизъм.

В полските доклади е очевидна нагласата тезите, търсенията и наблюденията да съвпадат и приключат с границите на модернизма. В този смисъл особенният философичен ракурс в *Метафизичен поет ли е Пишибом?* на М. П. Марковски (Краков) не прави изключение, а потвърждава създалото се впечатление. Полските изследователи мислят постмодернизма като поредната модификация, удължаване на модернизма: „дали тези явления излизат извън границите на модернизма, или са само поредният вариант на неговите доминанти?“ е финалният реторически въпрос в текста на Вл. Бонецки. Иновативен методологически нюанс в този смисъл внася същностното диференциране на Е. Димитрова (София) — между „големия разказ на модернизма“ и отцепването на „постмодерните истории“, което решително измества акцента от общия корен на явленията върху обособяването им едно срещу друго (*Модернизмът — истории и митове*). Аналогично е и виждането на А. Нашиловска (Варшава), която определя модернизма като себепревъзможваща се „монокултура“, отвъд чиято формация „се очертаха много възможни крайни точки“ (*Постмодернизмът и модернизмът в полската поезия след 1989 година*).

Навярно донякъде изглежда парадоксално, че полските литературоведи привиждат априорен постмодернизъм в един утвърдил се като емблематичен за съвременната българска проза текст. *Естествен роман* на Г. Господинов се превръща в твърде благодатен обект за съзиране на постмодернистични стратегии, в пресечна точка за търсенията на българските и полските изследователи и може би в единственото безспорно постмодерно място в сборника (Е. Можейко (Албърта, Канада) *Постмодерното в „Естествен роман“ на Георги Господинов*; Ц. Юда (Краков) *Маркери на българския постмодернизъм. Литературна теория и практика: „Естествен роман“ на Г. Господинов* — текст, който определено впечатлява с вещото познаване на процесуалността в българската литература). Именно в „кристализиращото“ българско постмодернистично съзнание се вглеждат текстовете на Пл. Антоф (София) *Българско и постмодерно* и на Г. Господинов (София) *Приписки към началата на българския постмодернизъм* (в случая насловът „приписки“ подчертава постмодернистичната negliжираност и неокончателност на направените изводи). Тези два текста се опитват да изведат генезиса на явлениято, изричайки важните му специфики и отграничавайки собствения му резонанс и навременен развой спрямо ширещата се представа за неговата забавеност и механична привнесеност в българската литература. Тук не е без значение фактът, че и двамата автори са сред водещите имена на литературата на 90-те и затова гледната им точка към явлениято изхожда от неговата вътрешност, от сърцевината му и не би могла да звучи безпристрастно. Изложението на Пл. Антоф е концептуалистки обистрено и емпирично аргументирано (той

провижда „домашните“ корени на българския постмодернизъм от 90-те в цялостния контекст на българската модерност от Възраждането до периода на социализма). У Г. Господинов се дочува най-вече автентичният глас на очевидеца, участника в събитията, на редактора на „Литературен вестник“ — институцията, провокирала модернистичните игри и мистификации на 90-те.

Неслучайно обръщам внимание на ярката *българска* доминанта в двата текста, понеже в изследванията на други наши литературоведи отчетливо се долавя или тенденцията към силно подценяване на литературата ни като състояща се от необгледими липси и затова се говори феноменологично за постмодернизъм-през-липсата (М. Кирова — София: *Постфеминизмът — когато липсва феминистична традиция*), или се долавя упрекът към недостатъчните усилия на литературната ни наука да се справи с неотложните си задачи, а подобна немара силно деформира рецепцията на най-новите явления в литературата ни (М. Карабелова — София: *Постмодерен софтуер за ума или какво се получава от българския постмодернизъм*). Комплексът за изостаналост на периферната култура е все още жив, непреодолян в оценката на собствената ни литература и на подстъпите към нея, но тук той съседства редом със синхронизираните търсения в областта на *пост-постмодерното* (Кл. Протохристова — Пловдив: *Романът на Кундера „Безсмъртие“ и изместването на постмодерната парадигма*; М. Фадел — София *Пол де Ман и постмодерността*).

В този смисъл обглеждането на постмодернизма в сборника може да се нарече разноречиво. То не е центрирано около някаква единна методология и ясно отчленен обект, а се насочва към разноредови, разбягващи се в уникалността си феномени — българска, полска, чешка, руска литература (приноси в тази насока са докладите на Д. Григоров (София) *Защо именно Витолд Гомбрович или как авторът иска да бъде четен* и на Р. Евтимова (София) *Жестовите на модернизма и гримасите на постмодернизма (Чехов и Гловацки)*), както и към макрокатегории на постмодерното като *мрежата* и *азбуката* — статията *Постмодернистични азбуки* на Р. Божанкова — София), или би могло дори подмолно да апострофира тезата за същинското случване на постмодернизма чрез взирането в реалността на неуязвимото статукво, на абстрактната структура на властта (Д. Камбуров — София: *Чия е революцията: контрамодерна хипотеза за структурата на модерността*).

„Авантюрността“ и същевременно добросъвестността на включените в сборника изследвания произтича от обговарянето на една по принцип убедлива, незастинала материя, която не се поддава на детерминиране, а напротив, бива подлагана и подлежи на непрестанни прекроявания, проблематизирания, усъмнявания. В случая наистина се върви „по следите на...“ — преодоляват се времеви дистанции или обратно, създават се отстояния от скорошни събития; заличават се обекти на изследване или са преоткрити нови терени; премахват се или се издигат граници в очертаването на литературните периоди.

Към корените на българската менталност

Обект на тези размисли са две книги, които своеобразно се срещат в полето на изграждане и утвърждаване на национално характерологичното. Съвременната хуманитарна мисъл продължава плодотворно утвърдените позиции на модерната антропология, като търси нови проекции и същевременно открива и прилага различни и оригинални изследователски стратегии. Обединяващото в двете научни изследвания (без да е нарочно търсено) е в насочването към архетипа на културните практики, към генезиса на явления или творчески прояви. Различното е ограничено не само в специфичния обект на изследване — фолклор и лично творчество — а по скоро присъства в тези две различаващи се (макар и дълбоко свързани) в своята специфичност изобразителни системи. Сложната многопластовост на съвременните хуманитарни изследвания е породена и от богатството на интерпретативни подходи — още един белег, който поражда и различните изследователски езици в двете научни книги. Но същевременно в това е и приближаването им — с различен научен инструментариум те откриват и коментират базисни за културния развой явления. И двамата автори — Албена Георгиева и Сава Сивриев — са утвърдени изследователи, а текстовете им в голяма степен задават съвременни модели на модерно мислене и научно интерпретиране. И двамата автори демонстрират траен интерес към разисквания и наблюдения от нови и често на пръв поглед необичайни изследователски позиции, но същевременно задълбочено анализират проблемни снопове от типа свое—чуждо, устност—писменост, култура—цивилизация, мяра и норма, творчески гласове и „гласове“ от отвъдното...

I. Албена Георгиева. Образи на другостта в българския фолклор. С., ИК Гутенберг, 2003. 192 с.

Книгата на Албена Георгиева е едно концептуално и методологически единно изследване на сложния въпрос за присъствието на „другия“ и „чуждия“ във фолклора. Образите на „своето“ са видени през и в корелативна връзка с „другостта“, с онова, което е „не-свое“, но не винаги е „чуждо“. Така книгата на А. Георгиева се включва в сериозния дебат за очертаване на параметрите на националното като традиция и опит. Идентичността на една национална култура в голяма степен се обляга на паметта за различните етапи на нейното изграждане, като същевременно охранява нейната същност. Пътят „от принадлежност към идентичност“ (И. Дичев) в българската култура неизбежно засяга множеството пластове в културното съзнание на българина, но и проследява как се срещат (съответно сблъскват, разминават) традиционно и модерно, старо и ново.

Методологическата част от книгата на А. Георгиева се опира на теорията на Карл Густав Юнг за „колективното несъзнавано“, отложено в архетиповете. Митическите образи и символи, спомогнали за утвърждаването на културния герой, своеобразно захранват осъзнатото като пример, традиция и опит, правят го осезаемо. Основният акцент в наблюденията на А. Георгиева е базиран на разбирането на Юнг за връзката между несъзнавано и митология, а тя, както убедително доказва авторката, е база да се проследят ставащите трансформации в колективното и в индивидуалното съзнание, в пресичането на своето и чуждото. Почти непреводимото — self (себе си) — обръща представите към едно дълголетно архаично съзнание, което се измерва и по проекциите му в различни образи, мотиви и символи в съвременния живот. В този смисъл въвеждащата глава *Образи на другостта (колективно несъзнавано — архетип — мит)* очертава и базата за идентификация, върху която А. Георгиева строи останалите части на книгата. Все в такава посока — откриване на идентификационни механизми, които да опосредят и в известен смисъл „да приземят“ високия статут на митологичното към реалната фолклорна практика — е ориентирана и главата, посветена на един интерпретиран проблем: за дуализма във фолклорните разкази за сътворението („Сянката“ на Бога /по мотиви от Сътворението/), за своеобразната, противоречива и сложна позиция на дявола — като „сянка“, като противник, като „ортак и другар“. Но същевременно той е неизбежна част от едно хармонично единство, възел от съгласия и противоречия, изграждащи целостта на личността.

Тълкуването на „чуждия“ във фолклора е сложно и противоречиво — често е проекция на различни съотнасяния, тълкувания. Както твърди и А. Георгиева, „Чуждият е изключението, отклонението от смятаното за нормално и естествено, той е отрицание на представата за ред“ (с. 45). В многобройните легенди тълкуването на чуждостта на жената е разноречиво, жената е и приятел на Адам, и „чуждо“ на него творение. Така традиция и норма, от една страна, се срещат с неизбежната противоречивост, породена от устното предаване на легендите. На въпроса за „чуждото“ са посветени и две основни студии в книгата — „Чуждият“ според българските етиологични легенди и „Чуждият“ във фолклора: смяна на знака. Дискутираният в последните години проблем за своето и чуждото в българската култура среща в изследванията на А. Георгиева задълбочено тълкуване. Тя разглежда чуждото като не-свое, като нещо неправилно и противостоящо на нормата. В строгата фолклорна подреденост на свое и чуждо, добро и зло нормата се оказва активен механизъм, пораждащ динамика, но често и задържащ, блокиращ промени. Така чуждият не е само неизбежният друг, чрез който се съизмерваме, той е и яркият сигнал за промяна на установения ред, в който нарушаването е равносилно на изключване. В този смисъл е показана идеята за чуждото в етиологичните легенди чрез разказите за чуждия етнос — турците, циганите, власите. Изследването подробно проследява, боравейки с множество легенди, изграждането на образа на етнически чуждия, който винаги е подцененият,

непълноценният, „неравноценният“. В прояви на писмената култура чуждото обикновено е натоварено с противоположни конотации: то е добро, примамливо, но същевременно е и не толкова добро, то е и плашещо. Стройната система на фолклорното съзнание, отделяща категорично „своето“ от „чуждото“, залага повече на отликите, на разчупването на връзките, запазвайки идентичното, изконното. В отграничаването от чуждото се крие устойчивостта на своето, но както отбелязва основателно и А. Георгиева, пълнотата на изследването зачита и „своеобразния диалектичен начин, по който във фолклора чуждото се възприема не само като противопоставено, но и като единно със своето“ (с. 77). В този смисъл и толерантността на възприемането се разбира като закономерна, наблюдават се вмъквания, вплитания на своето и чуждото до степен на усвояване на чуждостта.

В обобщаващата част на книгата са обхванати различните подстъпи към тълкуването на чуждия във фолклора — маркирани са разбиранията за чуждото като намиращо се и „тук и там“, като аргумент за отграничаване е набелязано различието; същевременно в тълкуването на чуждостта на различните етноси се открива друга амплитуда — от неприемането като нещо не-свое, един вид „не-култура и анти-свят“ до приемането на чуждия като необходимия коректив („оглеждането в другия е всъщност вглеждане в себе си“, с. 175). Възприемането на чуждото в динамиката на културните промени през XIX—XX век е проекция на променящата се българска менталност, силно повлияна от неизбежни влияния, усетени разлики, пожелани сближавания. Отношението към Европа — еднакво примамлива и плашеща — още през XIX век променя българското общество, внася екзотиката на чуждото. Българската култура открива своите механизми за отстояване на идентичното и чрез преосмисляне на навлизащото чуждо. В тези процеси участва активно и фолклорното съзнание — с друга динамика на приемане—отхвърляне. Така неизбежно се оформя и другият образ на чуждото, проникателно открит в изследването на Албена Георгиева — чрез преодоляване на една мистификация се тръгва към „друга една мистификация: старата архаично митическа представа за чуждия като неправилен и малоценен се подменя с новата...“ (с. 178). Така един модел за преживяване на света се сменя постепенно с друг, който вече не е само свой, не е само добър, но не е и изцяло чужд.

Независимо от нарочната уговорка, че текстовете са писани през последните години и по различни поводи, книгата на Албена Георгиева изгражда единна представа за това как, кога, доколко и защо именно така са обособени образите на другостта в българския фолклор. За цялостното възприемане на отделните текстове (с коректно посочване на първата им публикация) допринася и единната концепция — проблемът за чуждия е видян в различни модификации във фолклорното съзнание, но също и в известна еволюция. Пролитава умението на Албена Георгиева да **синтезира** наблюденията си, за да ги представи в логически обоснованата концепция на книгата. За общото звучене като единен текст допринася и артистизмът на изказа, който с лекота поднася на читателя сложни тези от психологията и културната антропология, от историята на

културата и етнологията. А оригинално оформената от С. Потурлян корица на книгата въвежда в нейния свят с въздействащите фолклорни образи.

Аналитичното очертаване на „образите на другостта“ в книгата на Албена Георгиева, извършено с респектираща прецизност и ерудиция, се допълва и от страниците, отразяващи „теренната“ работа на авторката (коректно отбелязваща също и съавторството с В. Баева и В. Гарнизов). Представените текстове, записани към края на XX век, са особено интересни с живата връзка между традиция и настояще, с открехването към един необятен свят, в който неразчленимо присъстват бит, легенда и мит.

II. Сава Сивриев. Книга Псалтир и българската поезия. С., Карина М, 2004. 128 с.

Книга Псалтир и българската поезия не е изолирано явление в изследователския път на Сава Сивриев. Тя трябва да бъде четена с излязлата по-рано книга *Чудесното раждане (работи по литературна история)*, 1995 г., а също и с отделни студии в научния печат. Тези изследвания демонстрират трайния интерес на С. Сивриев към един важен проблем от българската културна и литературна история — как и къде се срещат литературата и богословието, в творчеството на кои автори от XIX и XX век се оформя „първоадрото“ на новата литература. За равностойното представяне на литературноисторическата и богословската тематика допринася и придобитата научна квалификация на С. Сивриев като преподавател по исагогика и екзегетика на Стария завет, както основателно отбелязва във въвеждащите думи проф., д.и.н. Тотю Тотев. В своите анализи той се опира на направеното от ерудити като проф. Иван Марковски и проф. Николай Шиваров, на водещи изследвания върху литературните явления и процеси през XIX и XX век.

В собственото „предисловие“ С. Сивриев обосновава интереса към Псалтира като „Боговдъхновена книга“, която открива света на духовното, съдържа архетипа на дълголетното човешко творчество. Важната бележка, опряна на мисълта на Ат. Далчев, че „в своето 50—60-годишно съществуване българската литература не е дала нито един лиричен или епичен поет, в чието творчество главна ос да е идеята за Бога, както у Достоевски или Р. М. Рилке“ (с. 9) е съпътстващият аргумент на Сивриев да потърси подобни влияния и образни пресичания между новобългарската поезия и Псалтира. Основният аргумент за това сложно изследване, обаче, е в убеждението на Сивриев, че във време на секуларис (отграничаване на светското от духовното) и утвърждаване на светския елемент именно създаваната „светска лирика намира някои свои образци и в книга Псалтир“ (с. 9). Към това насочва първата глава на книгата *За Книга Псалтир в Светото писание и в богослужението*, в която авторът ерудирано представя четенето на „сефер техиллим“ (буквално „книга на възхвалите“) в гръцки и славянски преводи, разкрива същността му като сборник от молитви,

които са всъщност ярки поетични текстове. Характерологията на текстовете в Псалтира откроява твърдението, че „предмет на поезия в тази книга е вярата“ (с. 16), в която водеща е специфичната образност. Подробното представяне на части от Книга Псалтир, преминали в богослужението, е подстъпът към следващите части на книгата, където авторът ще набележи този процес на усвояване на „естествения език“ (според определението на А. Шмеман, посочено от Сивриев) в авторската поезия.

Отговори на въпроси като какво печели и какво губи културата в своето отделяне от Православието през XIX век, или доколко наследеното и новопридобитото се срещат, къде, какви са техните образи и представи, как се възприема духовната култура и мит ли е традиционното разбиране за отсъствие у българина на силно религиозно чувство — присъстват по един или друг начин във всички части на книгата на С. Сивриев. Но преди всичко важно е, че са поставени. Методологическа база за подобни вглеждания представя главата „За християнството, за културата и за лириката“, която в голяма степен очертава параметрите на цялото изследване. С размаха на задълбочен познавач на литературните процеси от XIX и XX век, но и на Книгата на Вечните Истини, Сивриев достига до основополагащия извод за тяхното единство, видно в общуването им: „Чрез Книга Псалтир душата на пишещия и на четящия е била в общение с Твореца и Спасителя си — Бога“ (с. 39). Подобен подстъп към един толкова важен проблем за общуването между духовно и светско е не само основен и важен, той е необходим, за да бъдат разбрани възможните проблемни, тематични и образни пресичания. Така, разглеждайки отделни творци и произведения в българската литература, поели от мъдростта на Светото писание, авторът очертава възможните опори на изграждането на българската менталност, достига до модели и влияния, които я пораждат, променят.

Обвързвайки жанрово и типологично някои псалми с отделни прояви на новобългарската поезия, С. Сивриев набелязва някои от пътищата на въздействие, на съзнателно, а често и несъзнателно усвояване на мъдростта и духовното величие на текстовете от Книга Псалтир. Нещо повече, той прокарва нишки с изграждащия се менталитет на българското общество през XIX век или с утвърждаване на нов поетичен език и образност през XX век. Обект на тези негови разсъждения са поетични произведения от Петко Славейков, Христо Ботев, Стоян Михайловски, Пейо Яворов и Атанас Далчев. Основната идея на предлаганите анализи е убеждението на Сивриев за вътрешната диалогичност между поезията в Псалтира и в личното творчество, за наличие на типологическо сходство, но и на пряко усвоена художествена образност.

Може да се каже, че анализите на поезията на изявените български поети от XIX и XX век са **вдъхновени**. Те не само изграждат представа за динамиката (и донякъде драматизма) на общуването с Книга Псалтир, но очертават и парадигмата на различните етапи на секуларизация на българската култура,

поставяйки въпроса доколко този факт е креативен за нейния бъдещ развой. И още — всеки един от поетите, видян в досега с изкуството на псалмите, но и благодарение на тях, е разкрит в неговата личностна и социална физиономичност. Така Петко Славейков е разгледан като личност, неоткъснала се още от традиционната религиозност на XIX век, но насочила се към светското. Главата *За псалом 136 в „Не пей ми се“ на Петко Р. Славейков* е принос към изясняване на кризата в неговата душа, към преживяното и отстояваното в творчеството. Неговата „тъга по оня жив в идеалните светове Сион“ (с. 56) е незабравим щрих към портрета на този велик възрожденец.

Да се пише за Христо Ботев е трудно и това е всеизвестно. Но находката на Сивриев е в откриването на устои в творчеството на поета, които стават жалони и в идеологията му. Частта „За псалом 71 в „Пристанала“ на Христо Ботев“ повтаря модела на всички останали изследвания, но категорично насочва към единството на житейска философия, творчество и идеология, видени през типологическото сходство с един от най-популярните псалми в Книга Псалтир. Поетът, според Сивриев, не толкова случайно се опира на този псалм, а по-скоро съзнателно се насочва към откриване на „другия свят, на свобода, истина, справедливост и любов“ (с. 64). Средишно място в една подобна типология заема творчеството на Стоян Михайловски. Както основателно припомня авторът, още В. Пундев посочва, че Михайловски е от малцината български поети, които са завладени от „религиозна мисъл и чувство“ (с. 80) и това несъмнено се отразява в творчеството му, в гражданската му позиция. Признанието — „Тежи ми, Боже, кръстът на живота...“, е не толкова и не само поетическо упование в Бога, но е и израз на дълбоката личностна и социална самотност на този силен дух.

Поезията на Яворов и Далчев е видяна в прелома на литературата — в насочването ѝ към естетическото, като норма и светоусещане, в драмата на раздвоената личност с нейната самотност и екзистенциална обреченост. Ако Пенчо Славейков с философските си стихове е предчувствие за раждането на ярка творческа индивидуалност, то Яворов и по-късно Далчев удовлетворяват надеждата на яростния борец срещу духовната нищета. Страниците, посветени на двамата поети, са откровение, интимно споделена потребност да се изкаже чрез езика на поезията дълбоката самотност на личността — тогава и сега — самотност, която спохожда чувстващите и мислещите, за които творчеството е съкровено единение с духовното начало, в голяма степен изградило базата на българската менталност. Книгата на Сава Сивриев е сложна книга и същевременно — светла и ясна. Защото носи омаята на едно надделяло времето знание, но и нещо друго — упование в мъдростта и благодетелта, един силен глас на преклонение и благослов.

Румяна Дамянова

Еврославистичен труд за немско-българските езикови взаимоотношения (Ана Кочева-Лефеджиева. Немски лексикални елементи в българските говори. С., 2004. 227 с.)

Трудът на н.с. Ана Кочева-Лефеджиева **Немски лексикални елементи в българските говори** е много интересно по замисъл и изпълнение изследване. С него се установява и характеризира корпус както на регистрираните немски лексикални единици в народните говори (с оглед и на изготвянето на Български диалектен речник — една от основните задачи на Секцията за българска диалектология и лингвистична география и на Института за български език), така също се хвърля и обилна светлина върху проникването им в българския език чрез битуването им в диалектите.

Доколкото е известна германистичната литература, посветена на този проблем, изследванията за заемките в славянските езици са ориентирани предимно към книжовните им форми, а фактите, които се изнасят от говорите, имат спорадичен характер.

Това е първото пространно славистично изследване, което се отнася до статуса на заемките **в говорите** на един език (тук изключвам по-малките проучвания за германизмите в един или друг славянски диалект). Положителното е, че в случая става дума именно за българския диалектен език. Както отбелязва в „Предисловието“ изтъкнатият български германист проф. д-р Б. Парашкевов, в представеното изследване „проличава един още по-пълнен, по-комплексен подход към изучаването на немскоезичното влияние, при това върху най-пространната база на съвременния български език“ (с. 7).

Задачите, които са поставени за решаване, са много на брой и трябва веднага да се каже, че са изпълнени коректно: извършена е темпорална и ареална характеристика на заемките в говорите; проследени са пътищата на проникване: директен, индиректен и както сполучливо е отбелязано, многостранен (мултипен); посочени са областите от немскоезичния езиков свят, откъдето са проникнали заемките, а също така са указани ареалите на българския език, в които те са съсредоточени по-късно. Като прибавим и изпълнението на целите, свързани с фонетичната, морфологичната, акцентологичната, словообразователната и особено със семантичната и стилистичната характеристика, пред нас е направен опит за изготвяне на една цялостна лексикология на заемките.

В началото бих искал също да подчертая интересната и много трудна разработка на семантичната част, която не срещам у досегашните автори. Много ценният труд на Е. Първева-Керн за немските заемки в **книжовния български език** — разглежда най-вече фонетичните, акцентологичните и морфологичните особености, но собствено лексикалните, отнасящи се тъкмо до значението на

думите (както и до тяхната промяна), почти отсъстват. Затова прав е К. Гутшмит, който препоръчва специално внимание към семантичните въпроси. Такава разработка вече е налице у А. Кочева.

Респектираща е библиографската осведоменост на авторката, изразена не само в цитирането, но и при анализа на предходните трудове. Очевидно досегът ѝ с библиографските източници в Германия, където е била Хумболтова стипендиантка, е спомогнал съществено за разработката на темата. Не е без значение и фактът, че отделни глави от труда са били четени като доклади във „Филипс университет“ в Марбург, а след това и обсъждани на семинари пред тамошните колеги - преподаватели и студенти. Тези моменти от историята на труда не са отразени в изследването, но според мен е необходимо да присъстват, тъй като отразяват едно истинско и резултатно международно еврославистично сътрудничество.

Изследването има стройна и логична композиция. След увода, в който, както вече бе отбелязано, се анализира състоянието на досегашните проучвания и се поставят задачите на работата, следва втората основна част — лексиколожката, където заемките са разгледани всестранно.

С историческата справка за българо-немските отношения през ранното Средновековие се хвърля поглед върху първоначалните заемки в българския език. С основание се приема критичната теза на акад. Ст. Младенов за мнимите германизми, с които се преувеличава броят на заемките. Успоредно с това се правят и корекции: десет са заемките, посочени и от други автори като действителни. За относително по-сигурни акад. Младенов изнася още двадесет случая, приети и от Кочева. Тя свързва с първия старовисоконемски период около двадесетина думи, запазени в диалектите; четиринадесет от тях са с общобългарска употреба, и осем — с по-тясно диалектно разпространение. От вторият, средновисоконемски период, са приведени десетина заемки (по Джонов, Костов, Първева-Керн), свързани с рударската терминология от времето на т.нар. „саси“ по нашите земи, и още толкова са заемките с по-тяснодиалектен характер. В изложението са посочени и други заемки от това време. Основната част от заемките и хибридите Кочева отнася към нововисоконемския период от възрожденската и следосвобожденската епоха в България.

Обосновано и убедително — чрез критика на редица предполагаеми допускания за пътищата на проникване на немските заемки в български според етимологичните речници — Кочева утвърждава мултипния (<мултитипния) път на проникване, който се изразява във факта, че една и съща немска дума може да премине по най-различни пътища (както преки, така и косвени), като създава разнообразни фонетични, морфологични, та дори и семантични разновидности, като създава, т.е. има множество диалектни варианти.

Авторката с основание застъпва тезата, че от немска страна активно участва в интерференцията Югоизточният (баварско—австрийски) ареал и на второ

място (чрез посредничеството на руски) — Северозападногерманският ареал, свързващ се вече и с друг германски език, отделил се от немския преди няколко века — холандският. На българската езикова територия районите, където най-интензивно се приемат заемките, са: Крайдунавската, Старопланинската и Банско-Разложката област, търговците от които в миналото са общували усилено с Австро-Унгария.

В нова светлина Кочева представя Северозападнобългарската езикова област (част от която днес вече е в Източна Сърбия), с което се отхвърля хипотетичното косвено сръбско посредничество, смесвано в етимологичните речници понякога с руско или румънско. До Освободителната война (1878 год.) връзката между Банат във Войводина и българоезичната тогава Тимошко-Моравска област е непосредствена (вж. и приложената карта № 2).

Като има предвид и преходните сръбско-български говори около Крагуевац, а също така и старите граници между двете империи — Отоманската и Австро-унгарската, авторката въвежда сполучливия термин **немско-балканска интерференция**.

Частта, посветена на тематичната делба на заемките и хибридите, съдържа максимална информация за тях. Изнесени са азбучно отделните лексеми и хибриди в границите на определена тематична група. Много често се привеждат както фонетичните разновидности, получени чрез мултиплиния начин на навлизането им, така и онези, които се дължат на по-късни домашни фонетични промени. Думите и хибридите, приведени с петит, са характеризирани и с оглед на тяхната семантика. В честите случаи, когато е налице илюстративен материал, той също се представя. Посочва се и географията им. Сведенията за локализацията на формите по-нататък не се повтарят (с изключение на частта за стилистична характеристика). Накрая се прави сравнение с кореспондентната форма чрез знака Z, който отразява зигзагообразно движение на заемката до българския говор. Този знак е по-сполучлив от двата знака > и < , пригодени към прекия и абсолютно доказан развой.

Изненадан съм от обилната географска локализация на немските лексикални елементи, документирана с различни селища от българската езикова територия. От една страна, тя е доказателство за това колко дълбоко елементите са навлезли в нашия език, а от друга, че наистина (както твърди Гутшмит) те са активен и сериозен дял от лексикалното богатство на българския език.

Частта *Морфологична адаптация на немските лексикални елементи в българския диалектен език* е написана стегнато. Косвено тя дава представа за друг проблем, разгледан на много места в работата — изобилието на вариантни облици, дошли по различни пътища в говорите.

За частта *Акцентологична характеристика на немските лексикални елементи в българския диалектен език* са използвани няколко модела на Б.

Парашкевов. Тя е кратка, тъй като ударението в немски общо взето е постоянно и отклоненията при заимстването са по-малко на брой.

В частта *Словообразователна асимилация на немските лексикални елементи в българския диалектен език* приносите на авторката са значителни: 1) убедително анализира славянския (и българския) тип на декомпозиция на немските композити в български; 2) убедително изнася примери в частта за деривацията за преосмисляне на немски завършени в български наставки, като заедно с това привлича материал и за обратния процес на превръщане на славянските суфикси в немски завършени в по-старите периоди на немския език; 3) решително се противопоставя с обилен доказателствен материал на категоричността в „чешката“ хипотеза на Св. Иванчев и в „сръбската“ на К. Костов, а именно, че заемките от дърводелската терминология в български следват чужди модели.

Особено приносна е частта *Семантична асимилация на немски лексикални елементи в българския диалектен език*. В българската лексиколожка литература досега няма изследване, в което проблемът за семантичната асимилация да е поставен толкова разгърнато (отново ще припомним препоръките на Карл Гутшмит). След обоснована критика на етимологичните речници, които за едни и същи заемки отбелязват ту „сръбско“, ту „румънско“, ту „чешко“, ту „руско“, а дори и „полско“ посредничество с квалификации от рода на „навярно“, „може би“, „вероятно“, Кочева прави сполучлив опит да **типологизира случаите** в няколко групи: 1) българската моносемна дума съответства със значението си на немска моносемна; 2) българската полисемна дума с множество специализирани значения отговаря на немска моносемна дума; 3) българската полисемна дума съответства с всичките си значения на немска полисемна дума; 4) българската дума има само едно терминологично значение, немската е полисемна; 5) немската заемка в български запазва най-общо или приблизително семантиката от немски, развивайки на домашна почва редица специализирани значения.

А. Кочева разглежда и въпросите на интердиалектната (интерареалната) полисемия, получена с (или след) деструктурирането на семантичната структура на немската лексема, като запазва част от старите и развива нови значения. Не са забравени и въпросите на конотацията, в резултат на която се получават стилистично-емоционално оцветени диалектни лексеми (*лѹмпар*, *ѹтман*, *шѹштер*, *вратла*). Отделено е място и на въпроса за семантичните заемки (калките). Авторката не е подминала и проблема за синонимията, омонимията и антонимията при заимстването.

И за да е напълно завършена картината, тя разработва частта *Стилистична характеристика на немските лексикални елементи в българския диалектен език*, схващайки в духа на руската диалектоложка школа (Р. И. Аванесов) фолклора в определен диалект като художествен стил. Изнесенят

материал е особено интересен. Докато старите заемки от типа на *крал* (и производните му), *шàфep* , *кàрта*, *пìнта* , *тàнец* се вписват естествено в езика на народната песен, новите като *шàйба*, *бìра*, *офицèрин*, *лàгер*, *рòта* са свидетелство, че песенният фолклор живее и днес и продължава лексикално да се обогатява.

Трудът съдържа и четири карти (географски и лингвогеографски). В последната част (*Заключение*) намират място най-същностните изводи от труда. Приложен е и *Индекс на диалектни и книжовни словоформи, записани в използваните материали* (с. 186—204), а също така и *Библиография* (205—227).

Анализирайки основните части на работата, не мога да не отбележа умението на А. Кочева да извършва систематизация на голям, разнороден и пъстър емпиричен материал, като го организира в единна и цялостна лексикология на заемките. В истинския смисъл на думата това е новаторски труд със съвременен евростлавистичен характер.

Васил Райнов

Илияна Гаравалова. Школата на натуралната морфология и българската морфологическа система. С., Сема РШ, 2003, 238 с.

Книгата на Илияна Гаравалова е първият у нас пълен обзор на основните положения на школата на натуралната морфология (по-нататък ШНМ), която възниква през 70-те години на XX в. Това всъщност е докторската дисертация на И. Гаравалова, в която авторката критически разглежда теоретичните концепции на най-видните представители на това течение: У. Майерталер, В. Вурцел, В. Дреслер и О. Панагъл. Идеите на школата са приложени за пръв път към българския език от Забине Кьостерс, която се спира само на степента на натуралност на българската глаголна системата.

И. Гаравалова не само запознава читателите с цялостната система от виждания в областта на морфологията и на типологията, принадлежащи на учените от ШНМ, не само предлага критически анализ от гледна точка на теорията на граматическите опозиции (като последователка на школата, създадена от Г. Герджиков), но и представя своя гледна точка за концепцията за натуралност в езика, прилагайки я след това последователно към българската морфологична система. Този подход е определил обема и структурирането на изследването на И. Гаравалова: две обширни основни глави, като всяка от тях е подходящо поделена на подчасти. Читателят лесно се ориентира в стройно организираната работа, която е впечатляваща по обхвата на изследваните езикови явления.

Първата глава е посветена на виждането на представителите на ШНМ за натуралността в езика. Първото определение принадлежи на У. Майерталер: „един морфологически процес, респ. една морфологическа структура е натурална, ако тя е: а) широко разпространена и/или б) бива усвоена относително рано и/или в) е относително устойчива на езикова промяна или възниква в резултат от нея“ (Майерталер 1980:3). В подчастите на първата глава И. Гаравалова коментира стремежа на учения да обвърже морфологическата натуралност изцяло с отношението ‘немаркираност/маркираност’ в плана на съдържанието, както и с въпроса доколко иконично се предава това отношение в плана на израза. У. Майерталер издига още един критерий: за да бъде определено дадено морфологическо явление като натурално, то трябва да се характеризира с еднаквост и прозрачност на символизацията. Авторът счита, че колкото по-натурална е дадена морфологическа категория, толкова по-немаркирана е тя и обратното. Напълно правилно авторката на книгата изтъква, че при У. Майерталер терминът ‘маркираност/немаркираност’ (в смисъл на натуралност) е многозначен, т.е. употребява се за плана на съдържанието, за плана на израза и за знака в цялост. При това, подчертава И. Гаравалова, не става дума за смесване на понятията от страна на автора, а за съзнателно допускане на двузначност,

която затруднява разбирането и налага непрекъснато уточняване значението на термина при всяка конкретна негова употреба. За плана на израза авторът въвежда понятията *merkmalhaft/merkmallos* със значение с/без наличие на формален белег, като категорично ги разграничава от маркиран/немаркиран (*markiert/unmarkiert*), без да отчита първоначалната еднозначност на тези два термина у Н. Трубецкой, а по-късно и у Р. Якобсон и Пражката лингвистична школа.

В отделни подточки И. Гаравалова се спира критически върху изведените от У. Майерталер три типа маркираност: а) семантична маркираност (т.е. маркираност в плана на съдържанието, каквото е и първоначалното значение на това понятие, формулирано от Пражката лингвистична школа), чиято степен се отчита на базата на 14 критерия; б) маркираност на символизацията (т.е. маркираност в плана на израза) и в) маркираност на знака като цяло (т.е. на морфологическата категория), която се определя на базата на отношението между стойностите на семантичната маркираност и маркираността на символизацията. Всеки от тези критерии е детайлно изяснен, коментиран, съпоставен с някои основополагащи концепции на Р. Якобсон, Дж. Гринберг и Г. Герджиков.

Във втората част на първа глава авторката разглежда вижданията на В. Вурцел, който има за цел да изведе принципите на натуралността, общи за всички езици. Ученият се опитва да коригира някои противоречия и неточности в концепцията на У. Майерталер, да я обогати и усъвършенства. В резултат на това В. Вурцел насочва изследователските си интереси към промените в рамките на конкретна езикова система и най-вече към конкретни формални парадигми, наречени от него „флексивни класове“. Затова сам авторът нарича своето виждане за натуралността в езика — системозависима натуралност. В. Вурцел добавя към концепцията на натуралната морфология още два принципа на натуралността, отнасящи се до системата на конкретния език: принципа на системоподходящността и принципа на привилигираното класово членство.

Авторът на системозависимата морфология предлага няколко критерия за типологическо характеризиране и класифициране на флексивните системи и частичните флексивни (словоизменителни) системи. Трябва да се има предвид, подчертава И. Гаравалова, че под типологическо характеризиране В. Вурцел разбира не отнасянето на езика към някой от основните морфологически типове, а частните му характеристики. Предложените критерии са следните: а) инвентар на категориалното устройство и неговите подкатегории, б) появата на основна формална флексия, респ. формална флексия, в) отделно или комбинирано символизиране на категориите, г) броят и начинът на изразяване на формалните разлики във флексивните (словообразователните) системи на една парадигма, д) определяне типа на използваните маркери, участващи в устройството на категорията (суфiksi, префикси и т.н.), е) наличие или липса на флексивни класове. Според учения съществуването на всеки конкретен език съответно се основава върху реализирането на една от възможностите за комбиниране на техните

показатели. При разрешаването обаче на една от основните задачи на своята теория — да се открият причините, поради които един флективен клас се оказва по-устойчив от останалите в случаите, когато разликите между тях са чисто формални, В. Вурцел всъщност не различава морфологическите свойства на конкретния език от характеристиките на морфологичната система на морфологическия тип, към който този език принадлежи. Коментирайки този факт, И. Гаравалова с право подчертава, че за да бъдат правилно определени характеристиките за конкретния език свойства, е необходимо първо да се посочат свойствата на морфологическия тип, както и свойствата на морфологическия подтип, към който този език принадлежи (т.напр. флективният морфологически тип се подразделя на синтетичен и аналитичен, в аглутинативния езиков тип също се наблюдават езици с различна степен на синтетизъм) и едва тогава да се търсят неговите индивидуални особености. В. Вурцел се насочва единствено към последното, което предизвиква едностранчивостта на неговите теоретични построения.

Третата част на първата глава е посветена на типологическите аспекти на езиковата натуралност в трудовете на друг представител на ШНМ — В. У. Дреслер. И. Гаравалова разглежда и коментира двата нови принципа, които Дреслер добавя към комплексната теория на натуралността: на индексикалността и на оптималната дължина на словоформата, които според учения стоят в основата на един трети свръхкомпонент — изискването за типологическа адекватност. Тези принципи лежат в основата на обяснението, което дава В. Дреслер, за различията между морфологическите типове езици. Според учения тези разлики се дължат на различните предпочитания, които езиците от различните морфологични типове проявяват към принципите на натуралността.

Последната част на първата глава включва преглед на вижданията на други последователи на лингвистическото направление на натуралната морфология.

Във втората глава И. Гаравалова си е поставила нелеката задача да даде характеристика на българската морфологическа система от гледна точка на понятието 'натуралност'. Поради тази причина първата част на тази глава е посветена на изясняването на разбирането ѝ за понятието 'натуралност' на даден език. Авторката се спира на факторите, определящи посоката на развитието на флективните морфологически типове, както и на причини за различията в индивидуалното историческо развитие на отделните езици, принадлежащи към флективния морфологически тип.

Като основен принос в работата на И. Гаравалова бих очертала преосмислянето на критерия за натуралност на съответния език от гледна точка на теорията на граматическите опозиции. Авторката обвързва критерия за натуралност на съответния език с изоморфизма по отношение на граматическата доминанта на съответния морфологичен тип. Това смятам, че е от особена важност, защото се издига по този начин един достатъчно обобщен, генерален критерий за натуралност на езиковата система за разлика от

представителите на разглежданата школа, които се опитват да дефинират степента на натуралност на дадено морфологическо явление чрез поредица от изисквания и принципи, на които трябва да отговаря това явление, при това всеки от авторите добавя нови и нови критерии и изисквания, като се опитва по този начин да постигне достатъчност и изчерпателност на общия критерий за натуралност. И критерият за устойчивост на морфологичните явления на промените във времето, опиращ се на отношението немаркиран/маркиран член, и изискването за иконичност между плана на съдържанието и плана на израза, формулирани в рамките на т.нар. системонезависима натуралност, и принципите за типологическа и езиково-специфична системосъобразност, и принципите за натуралност на ниво отделни езици в рамките на т.нар. системозависима натуралност, представляват опити да се установят параметрите за определяне на степента на натуралност, без обаче да се отчитат особеностите на морфологичния тип, което пречи да бъде изведен един достатъчно обобщаващ критерий за натуралност. Затова смятам за най-важно постижение разбирането за степента на натуралност на даден език като достигната оптимизация и стабилност на езиковата система с течение на времето, като под стабилност се разбира постигане в рамките на конкретния език на изоморфизъм в две отношения:

- на първо място по важност е постигането на изоморфизъм по отношение на доминантата, която определя спецификата на съответния морфологичен тип;
- на второ място стабилността и съответно натуралността се обвързва с изоморфизма по отношение на разпределението на граматическата информация на формално равнище.

Това разбиране на авторката е последователно приложено при разглеждането на българската морфологична система във втората глава на книгата. Въпреки че разглежда подробно организацията и състава на морфологичните категории в българския език, в тази глава И. Гаравалова не си е поставила като основна цел задачата да направи цялостно представяне на морфологичната система, а да постигане отговор на въпроса каква е степента на натуралност в различните звена на българската морфологична система. След прегледа на българската морфологична система откъм степента на нейната натуралност И. Гаравалова заключава, че е постигната висока степен на натуралност при реализацията на основната развойна тенденция при флективните езици — тенденцията за намаляване на средното количество граматическа информация, носено от микрословоформата в рамките на запазването на особеностите на флективния тип. Това е довело до висока степен на аналитизъм, а и на иконичност по отношение на дискретизацията на граматическата информация на формално равнище, като в езика са се запазили редица формални класове, съхранили основните черти на флективността. Освен това обаче в съвременния български език съществуват редица формални класове, а причината за това, според И. Гара-

валова, се крие във факта, че са се запазили основните черти на флективността (за разлика от немски език например, където флективността се пази в много по-ниска степен и затова този език се характеризира с наличието на много аглутинативни черти в морфологическата си система). Авторката заключава, че този факт, заедно с високата степен на аналитизъм, е доказателство за натуралността на българската морфологическа система, тъй като съхраняването на основните черти на флективността е иконичност по отношение на доминантата на флективния морфологически тип езици, т.е. иконичност по отношение на тяхната най-важна особеност.

В книгата си И. Гаравалова показва отлично познаване на широк кръг теоретични въпроси от областта на общото езикознание, типологията, историческата граматика, фонологията и морфологията. Изследването ѝ представя достиженията на едно утвърдило се вече направление в нашата лингвистика, чийто създател е Г. Герджиков, автор на теорията на граматическите опозиции. Именно от гледна точка на тази теория авторката анализира достиженията и противоречията на едно друго направление в морфологията — школата на натуралната морфология. Макар и различаващи се значително, двете течения в морфологията изхождат в редица случаи от общи постановки, от основополагащи за езикознанието проблеми: отношението немаркираност/маркираност, иконичност на плана на израза по отношение на плана на съдържанието, степен на натуралност на даден език (разбирана като достигната оптимизация и стабилност на езиковата система с течение на времето), специфика на различните морфологични типове и т.н.

Книгата на д-р Илияна Гаравалова „Школата на натуралната морфология и българската морфологическа система“ може да послужи на студенти филолози и на изследователи в областта на общото езикознание, морфологията, историческата граматика и езиковата типология. Тя е част от поредица „VERBA MAGISTRI“ на издателство „Сема РИИ“, което в последните няколко години представя немалка част от научната продукция на докторанти и преподаватели във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“.

Красимира Алексова

Пенчо Чернаев. Яснец. Речник на говора на с. Руховци, Еленско С., Рал Колобър, 2002. 147 с.

През 2002 г. излезе от печат още един диалектоложки труд — *Яснец. Речник на говора на с. Руховци, Еленско*. Авторът Пенчо Чернаев не е специалист диалектолог, а преводач и журналист. Роден в балканското село Руховци, П. Чернаев приема като синовен дълг към Еленския край изработването и обнародването на речник на говора. Интересният и разнообразен диалектен лексикален материал, представен в труда, е плод на дългогодишна събирателска дейност. Речникът е обсъден в Секцията за българска диалектология и лингвистична география на Института за български език на БАН. Редактор на труда е ст.н.с. д-р Д. Вакарелска.

В краткото въведение към речника П. Чернаев дава сведения за местоположението и демографското състояние на селото. Авторът се спира накратко върху някои фонетични черти, определящи говора като балкански — пълна редукция на неударените гласни *a*, *e*, *o* в *ъ*, *и*, *у* (*нибѐ*, *мурѐ*, *пулѐкъ* и др.), преглас на *a* в *e* пред мека сричка (*ниѝдън* — *пиѝни*, *туйа̀гъ* — *туѝги*), изпадане на съгласна *в* в началото на думата и между гласни (*удѝ*, *ѝл*, *хѝбуу*, *ниѝл'а*), наличие на много меки съгласни и др. Посочен е по-рядко срещаеният в българските диалекти преход на меките съгласни *т'*, *д'* в *к'*, *г'* (*вѝг'елу*, *лѝва̀г'и*, *уг'ѐнцѝ*), който в Руховци се открива по-често във фonomорфологична позиция — в членни морфеми при имената от женски род множествено число (*ку̀зѝк'ъ*, *нѝвѝк'ъ*, *у̀фѝцѝк'ъ* и т.н.). Някои бележки дават възможност да се направят изводи и за съществуващите развойни тенденции в говора, напр. за разколебаването на краесловната мекост при съгласните и др.

В увода авторът разглежда накратко и отделни ономастични въпроси — специфичното именуване на домашни животни според деня, в който са родени, напр. *Пòндьо*, *Пòнда* (за животни, родени в понеделник), *Тòрньо*, *Тòрна* (за животни, родени във вторник), *Срèдко*, *Средàн*, *Средàна* (за животни, родени в сряда), *Чèтрьо*, *Чèтра* (за животни, родени в четвъртък), *Петкàн*, *Петкàна* (за животни, родени в петък), *Съ̀бко*, *Съ̀ба* (за животни, родени в събота) и т.н., някои прякори и фамилни имена, умалителни имена за лица.

Речникът включва предимно диференциална лексика и съдържа около 2 400 лексикални единици, свързани със селския бит, със селскостопанската дейност, с обичаите и традициите на населението. Част от тях не се срещат в досега публикуваните речници на говори от Еленско, напр. в “Особени думи и изрази от Еленския край“ на Константин Мечев (Българска диалектология. Проучвания и материали. С., 1965 г., кн. 2), в „Еленски речник“ на Петко Ив.

Петков (Българска диалектология. Проучвания и материали. С., 1974 г., кн. 7). В новия речник е включена както домашна лексика, така и заета от други балкански и европейски езици, напр. от турски (*зян, зулѹм, кайл, иширѹт* и т.н.), от гръцки (*калѹсѹм, коматѹн*), от румънски (*пѹш, фѹркулѹцѹ*), от унгарски (*гѹздѹ, кѹтанѹ*) и др. Проникването на румънски и унгарски заемки според автора е станало чрез градинарите от селото — гурбетчии в Румъния, Австрия и Унгария.

Особено интересна и ценна е събраната домашна лексика — „думи-бисери“ по определението на автора, като *бѹрник* ‘бурен, проливен дѹжд’, *дѹбийцѹ* ‘млада дѹбова фиданка’, *есѹнчи* ‘късно пиле, излюпено в края на лятото’, *задѹйкѹ* ‘жена, която първа закѹрма, задоява новородено бебе’, *инѹй* ‘скреж’, *йаснѹц* ‘вятър, който чисти небето от облаци’, *кит* ‘скреж’, *минѹшка* ‘място за преминаване’, *мѹрници* ‘студени трѹпки’, *младѹкѹ* ‘фиданка’, *облѹжник* ‘тих, напоителен дѹжд’, *нѹмтур* ‘необщителен човек’, *ѹгн’ѹницѹ* ‘треска’, *пѹдзѹме* ‘късна есен’, *прийѹткѹ* ‘мезе’, *пумрѹзлицѹ* ‘замрѹзнала земя без сняг’, *снежѹвицѹ* ‘вода от стопен сняг’, *тѹжѹцѹ* ‘пролетно цвете’, *штапѹнкѹ* ‘стъпка, следа’; сложни думи като: *вадидѹшник* ‘жесток човек’, *винобѹрмѹ* ‘гроздобер’, *водослѹф* ‘място, където се сливат два или повече потока’, *вѹртокѹшник* ‘къщовник’, *гололѹдицѹ* ‘тънък лед по земята’, *звездоврѹнѹ* ‘врана с обагрени в синьо пера’; умалителни облици, образувани с различни суфикси — *мѹнѹнкѹ, мѹнѹцѹркѹ, мѹцинкѹ, тѹнѹнку, тѹничку* и др. Някои от лексемите се характеризират със своята старинност - *нѹв’ам* ‘като че ли’, *ѹжѹдам* ‘очаквам’ и др. Включени са не само номинативни, но и семантични и словообразователни диалектизми — *кол* ‘дружина (коледа̀ри, сурвака̀ри)’, *умѹртвѹн* ‘леко затоплен (за вѹздух)’; *жѹѹбинѹ* ‘жабуня̀к’, *затѹжѹн* ‘натѹжен’, *укѹсѹм* ‘вкусвам’ и др.

Диалектният речник на говора на с. Руховци поднася на културната общественост богат и автентичен материал, който опровергава разпространеното схващане, че оригинална диференциална лексика се среща главно в Родопската област и в западнобългарското езиково землище. Той би бил интересен и полезен източник на материал за специалисти по диалектология, етнолингвистика, етимология и ономастика, както и за широка културна аудитория.

Марияна Витанова

**Мария Младенова, Светла Девкова и Силвия Найденова.
Йордан Радичков 1929—2004. Биобиблиография. С., Аргус,
2004. 487 с.**

Библиографският указател *Йордан Радичков* е подготвен по повод 75-годишнината от рождението на писателя. Това е първият опит за цялостно библиографско изследване върху творчеството на Йордан Радичков и литературата за него у нас и в чужбина на български и други езици.

Обхваща се периодът от 1951 г. — когато за първи път в печата се появява публикация от него — до края на юни 2004 г. Целта на този труд е да представи по възможност пълно разнообразното творчество на Йордан Радичков — един от най-високите върхове в съвременната българска и световна литература.

Жанровото и тематично разнообразие в произведенията на Йордан Радичков и литературата за неговия живот и творчество, които са същността и съдържанието на този труд, разкриват проявите и измеренията на неговия изключителен творчески талант.

В 4125 библиографски описания авторките Мария Младенова, Светла Девкова и Силвия Найденова обхващат творчеството му в България и преводите му на 38 езика в 51 страни. Книгата е с богат справочен апарат, богато илюстрирана и стилно оформена, издадена от издателство „Аргус“.

Издирената и проучена литература е групирана в две основни структурни части — *Йордан Радичков в България* и *Йордан Радичков в чужбина*. И в двете части подреждането на материала е по години на публикуването, а във всяка година — по дати.

По своя характер указателят е научно-спомогателна библиография, предназначена за специалистите литературоведи и театроведи, за сценаристите и режисьорите, за българистите, преводачите и издателите у нас и в чужбина, за студентите, учителите и учениците, които отдавна изучават творчеството на Радичков, признат приживе за класик на българската литература. Този справочник ще бъде много полезен и за бъдещите читатели на Йордан Радичков в България и по света, на които предстои да открият и да се докоснат до неговата творческа вселена, до образния свят, който ни остави.

Мария Николова

СЪОБЩЕНИЯ

Награди на Агенцията за българите в чужбина

Двама видни чуждестранни българисти бяха удостоени с медал „Иван Вазов“ от Агенцията за българите в чужбина при МС. На 22 юни 2004 г. медалът бе връчен на проф. Джузепе Дел Агата, преподавател в Университета на гр. Пиза, за дългогодишната му изследователска и преводаческа дейност, както и за безкористното му съдействие на българската общност в Италия. На тържествената церемония присъстваха видни български учени — проф. Климентина Иванова, ст.н.с. Светлина Николова, проф. Аксиния Джурова и др. На 23 септември 2004 г. престижната награда бе връчена и на проф. Румяна Златанова за нейните научни приноси, за издателската ѝ дейност и за разпространението на българската култура в Германия. В тържеството взеха участие проф. Емилия Стайчева, проф. Ангелина Минчева, ст.н.с. Анисава Милтенова и др.

Възобновено издание

Първият брой на Кирило-Методиевския вестник „За буквите — **В ПИСМЕНОСТЪ**“ се появи през 1979 г. като издание на Съюза на българските журналисти въз основа на рубриката „Българистика и българисти“. Тя излизаше в седмичника за политика и култура „Антени“ в продължение на десет години като резултат от сътрудничеството между учени слависти и българисти, от една страна, и публицисти, от друга.

След период на продължително прекъсване, изданието беше възобновено. Отговорност за неговото редовно осъществяване пое Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии. Председател на редакционния комитет е неговият ректор доц. д-р Стоян Денчев, а редактор-съставител — Илия Пехливанов.

Брой 18 (май, 2004 г.) съдържа репортаж за посещението на папа Йоан Павел II в България, както и публикация на проф. Василка Тъпкова-Заимова за св. Дазий, чиито мощи са предадени за съхранение в Силистра. Публикувано е поздравление до българския народ от Бил Гейтс като признание за приноса на Джон Атанасов — един от пионерите на информационната ера. Интерес представляват неизвестни сведения за честването на Кирило-Методиевия празник в Роберт колеж в Цариград през Възраждането.

Следващият 19 брой (ноември, 2004) е посветен на българското будителство. Отпечатани са различни материали за книгоиздатели и духовници, сведения за диарбекирски заточеници, които продължават да се занимават с книжовна дейност далеч от родината си. Представени са мемориалният комплекс около родната къща на Васил Левски в гр. Карлово, възобновената българска църква „Св. Георги“ в гр. Одрин и др.

На 15.XII.2004 г. възобновеното издание „За буквите — **О ПИСМЕНОХЪ**“ беше представено в рамките на ежегодния Панаир на книгата в Националния дворец на културата в София.

ABOUT THE CENTRAL LIBRARY OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

The Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences is a multidisciplinary scientific library responsible for the creation and the organization of the national library collection and of the library and information services of the readers and users with Bulgarian and foreign scientific literature and data bases in the field of mathematical, physical, chemical, biological sciences, Earth sciences, technical sciences, humanities and social sciences. The Central Library is a center of the special bibliography in the research fields covered by the Academy. The Library is a depository for the publications of the World Bank. It manages a network of 48 special libraries of the permanent research units of the Academy in an integrated library complex. The Central Library carries out research and development activity in the field of library and information sciences. It publishes monographs, reference works, bibliographies, studies and articles. Carries out expert activity in the field of the library and bibliographic standards and technologies. Collaborates in national and international projects. The Central Library is a base for education of students in library and information sciences.

The Central Library is the **first** scientific library in Bulgaria, founded in 1869 in Braila, Romania, as a book collection of the Bulgarian Learned Society, today Bulgarian Academy of Sciences. The whole academic library stock in 2004 is 1 888 763 volumes, from which 1 073 533 volumes of book and special kind of publications, and 815 230 volumes of periodicals. The academic collections contains more than 70 personal libraries and unique collections (old-printed books, microfilms of Slavonic and Greek manuscripts, Slavic literature). Promotes international cooperation with more than 1 500 institutions all over the world. Annually more than 1000 readers are served with over 20 000 library units and access to foreign data bases. In the Central Library is implemented the automated system for management of information resources ALEPH 500. An electronic catalogue is build for up to date and permanent 24-hour service and access to foreign data bases. The Library is a national coordination center for international standards MARC 21 and AACR2, and possesses rightful license from the Library of Congress to exchange data with leading libraries in the world.

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

tel. (+359-2) 987 89 66, **fax** (+359-2) 986 25 00

E-mail: library@cl.bas.bg

URL: <http://www.cl.bas.bg>

**БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA**

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

9/2004

Редактор ст.н.с. д-р Анисава Милтенова

Съставители ст.н.с. д-р Никола Казански, Емилия Волева
Коректор Жасмина Кръстева
Художник Богдан Мавродинов

Предпечатна подготовка ЦБ БАН Нели Байкова

Издателски индекс 498
Формат 70X100/16 Печатни коли 7,38

Печатница на Академично издателство „Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 5

Поръчка № 2037

ISSN 1311-8544